

VODIČ KROZ
SVETSKU TRGOVINSKU
ORGANIZACIJU

VODIČ KROZ SVETSKU TRGOVINSKU ORGANIZACIJU

© World Trade Organisation (WTO), 2011

EDICIJA VODIČI

IZDAVAČ

ISAC Fund

Centar za međunarodne i bezbednosne poslove

Kapetan Mišina 5

11000 Beograd

www.isac-fund.org

PREVOD I REDAKCIJA

Jelena Kajganović

STRUČNI KONSULTANT

Olivera Jocić

ZA IZDAVAČA

Nikola Petrović

OVO IZDANJE JE OBJAVLJENO ZAHVALJUJUĆI PODRŠCI MINISTARSTVA SPOLJNIH POSLOVA
KRALJEVINE ŠVEDSKE I FONDACIJE ZA OTVORENO DRUŠTVO

REGERINGSKANSLIET

**Ministry for Foreign Affairs
Sweden**

FONDACIJA ZA OTVORENO DRUŠTVO, SRBIJA
OPEN SOCIETY FOUNDATION, SERBIA

DIZAJN I OPREMA

Nenad Baćanović

ŠTAMPA

Colografx

TIRAŽ

300

ISBN 978-86-86383-23-5

Beograd, 2015.

Ovo izdanje predstavlja prevedeno i prilagođeno izdanje publikacije „Understanding the WTO“ iz 2011.
koje izradio Odsek za informacije i spoljne odnose Svetske trgovinske organizacije.

**Ovo izdanje je objavljeno sa dozvolom Svetske trgovinske organizacije
i nije za komercijalnu upotrebu.**

Sadržaj

Skraćenice.....	5
Uvod.....	7
POGLAVLJE 1 OSNOVE.....	9
I Šta je Svetska trgovinska organizacija.....	9
II Princip i sistemi trgovanja.....	13
III Prednosti otvorene trgovine.....	16
IV Godine GATT-a: od Havane do Marakeša.....	17
V Urugvajska runda.....	22
POGLAVLJE 2 SPORAZUMI.....	25
I Pregled.....	25
II Carine: više konsolidovanja i bliže nuli.....	27
III Poljoprivreda: pravednija tržišta za poljoprivrednike.....	26
IV Standardi i bezbednost.....	31
V Tekstil: opet u modi.....	33
VI Usluge: pravila za rast i ulaganje.....	35
VII Intelektualna svojina: zaštita i primena.....	39
VIII Anti-damping, subvencije, zaštitne mere.....	44
IX Nekarinske barijere: administrativne prepreke i druge prepreke za trgovinu.....	48
X Plurilateralni: manjinski interesi.....	51
XI Ispitivanje trgovinskih politika: obezbeđivanje transparentnosti.....	53
POGLAVLJE 3 REŠAVANJE SPOROVA.....	55
I Jedinствен doprinos.....	55
II Proces pred panelom.....	58
III Studija slučaja: raspored donošenja mera u praksi.....	59
POGLAVLJE 4 MULTIDISCIPLINARNA I NOVA PITANJA.....	61
I Regionalizam – prijatelji ili rivali?.....	61
II Životna sredina: specifičan problem.....	63
III Investicije, konkurencija, nabavke, jednostavnije procedure.....	71
IV Elektronska trgovina.....	73
V Standardi rada: konsenzus, koherentnost i sporovi.....	73
ANEKS Članice STO i datum pristupanja.....	75

Skraćenice

ASEAN - Asocijacija nacija Jugoistočne Azije

ATC - Sporazum o tekstilu i odeći

BDP - bruto društveni proizvod

CITES - Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama

DDA - Doha razvojna agenda (eng. Doha Development Agenda).

EU - Evropska unija

GATS - Generalni sporazum o trgovini uslugama

GATT - Opšti sporazum o carinama i trgovini

ICC - Međunarodne privredne komore

ILO – Međunarodna orgaizacija rada

IFIA - Međunarodna federacije kontrolnih agencija

MERCOSUR – Južno zajedničko tržište (Južna Amerika)

MES - međunarodni ekološki sporazumi

MFN - klauzula najpovlašćenije nacije (eng. most favoured nation)

MTO - Međunarodna trgovinska organizacija

NAFTA- Severnoamerički sporazum o slobodnoj trgovini

SAAC - Južnoazijska asocijacija za regionalnu saradnju

SAD - Sjedinjene Američke Države

SPS - Sporazum o sanitarnim i fitosanitarnim merama

STO – Svetska trgovinska organizacija

TBT - Sporazum o tehničkim preprekama trgovini

TED uređaji- Uređaji koji omogućavaju da se kornjače ne hvataju u ribarskim mrežama (eng. "turtle excluder devices")

TRIMs - Sporazum o investicionim merama koje se odnose na trgovinu

TRIPS - Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine

UN - Ujedinjene nacije

UNCTAD - Konferenciji o trgovini i razvoju UN

UPOV konvencija – Konvencija Međunarodne unije za zaštitu novih biljnih sorti

WIPO - -Svetska organizacija za intelektualnu svojinu

Uvod

Najjednostavnije rečeno, Svetska trgovinska organizacija (STO) je mesto gde se vlade zemalja članica okupljaju kako bi rešile probleme koji se javljaju u njihovoj međusobnoj trgovini.

Osnova su STO sporazumi, pregovarani i potpisani od strane najvećeg broja zemalja koje međusobno trguju.

Međutim, STO se ne bavi isključivo liberalizacijom trgovine. Naime, u nekim okolnostima, njena pravila podržavaju trgovinske barijere – kako bi se, na primer, zaštitili potrošači, sprečilo širenje bolesti ili zaštitila životna sredina.

Za Srbiju članstvo u STO predstavlja jedan od elemenata koji bi trebalo da budu ispunjeni da bi se okončali pregovori u poglavlju 30 (Ekonomski odnosi sa inostranstvom) pretpripravnih pregovora Srbije sa Evropskom unijom (EU), pošto se zajednička trgovinska politika Unije temelji na pravilima po kojima funkcioniše STO. Samim tim, ulaskom u članstvo STO, Srbija će ispuniti i značajan deo uslova koji proizilaze iz sadržaja poglavlja 30.

Svrha ove publikacije je da svim zainteresovanim da osnovne informacije o STO, njenom funkcionisanju i značaju koje ima kako za globalnu privredu, tako i za pojedinačne države.

OSNOVE

STO je stvorena kroz pregovore i sve što radi je rezultat pregovora.

I Šta je Svetska trgovinska organizacija?

Jednostavno rečeno: STO se bavi pravilima trgovine među zemljama na globalnom nivou. Ali njene aktivnosti podrazumevaju daleko više od toga.

Brojni su načini da se posmatra STO. To je organizacija za liberalizaciju režima međunarodne trgovine. Takođe, STO je forum gde vlade pregovaraju trgovinske sporazume, kao i mesto gde rešavaju svoje trgovinske sporove. STO rukovodi sistemom pravila kojima se reguliše trgovina.

Međutim, to je pre svega **forum za pregovore**. U suštini, STO je mesto gde vlade zemalja članica pokušavaju da reše probleme sa kojima se suočavaju u trgovini. Prvi korak je razgovor. STO je nastao iz pregovora i sve što STO radi je rezultat pregovora. Najveći deo trenutnog rada STO proizilazi iz Urugvajске runde pregovora (1986–94.) i ranijih pregovora vođenih pod okriljem Opšteg sporazuma o carinama i trgovini (GATT). STO je trenutno domaćin nove runde pregovora koji se vode u okviru Doha razvojne agende pokrenute 2001. godine.

U slučajevima kada su se države suočile sa preprekama u trgovini i kada su htele da ih smanje, pregovori su pomogli da se liberalizuje režim međunarodne trgovine. Međutim, STO se ne bavi isključivo liberalizacijom međunarodne trgovine. Naime, u nekim okolnostima njena pravila podržavaju trgovinske barijere – kako bi se, na primer, zaštitili potrošači, sprečilo širenje bolesti ili zaštitila životna sredina.

STO je takođe i **skup pravila**. Osnova su STO sporazumi, ispregovarani i potpisani od strane najvećeg broja zemalja koje između sebe trguju. Ovi dokumenti predstavljaju pravni okvir međunarodne trgovine. Oni su u suštini sporazumi koji obavezuju vlade zemalja članica da zadrže svoje trgovinske politike u okviru dogovorenih granica. Iako su dogovoreni i potpisani od strane vlada, cilj je da se pomogne proizvođačima roba i usluga, kao i izvoznicima i uvoznicima da nesmetano posluju, istovremeno omogućavajući vladama da ispunjavaju socijalne i ekološke ciljeve.

Najvažniji cilj je da se omogući što slobodniji tok trgovine (dok god ne postoje neželjeni propratni efekti), jer je to važno za ekonomski razvoj i blagostanje. To delom znači i uklanjanje prepreka u trgovini. Takođe znači obezbeđivanje mogućnosti da pojedinci, kompanije i vlade imaju informacije o trgovinskim pravilima koja važe svuda u svetu, uz neku vrstu garancije da neće biti neočekivanih promena. Drugim rečima, pravila moraju biti transparentna i predvidiva.

Na kraju, STO takođe **pomaže da se reše sporovi**. Ovo je treća važna komponenta rada organizacije. Trgovinski odnosi često uključuju konfliktne

Ipak, STO nije svemoguća i ne može niti da izazove ni da rešava sve svetske probleme. Učesnici jedne radio diskusije o STO su imali puno predloga oko toga šta bi STO mogla da uradi. Jedan od učesnika je u jednom trenutku rekao: „Ali Svetska trgovinska organizacija je sto. To je sto oko koga određeni ljudi sede i pregovaraju. Šta očekujete da uradi sto?”

interese. Sporazumi, uključujući i one detaljno pregovarane u sistemu STO, često zahtevaju tumačenje. Najproduktivniji način da se reše ovakve razmirice podrazumeva neku vrstu neutralnog postupka koji se zasniva na dogovorenoj pravnoj osnovi. To je svrha procesa rešavanja sporova ukorenjenog u sporazumima STO.

STO je nastala 1995. godine, ali zapravo postoji duže od toga.

STO je zvanično nastala 1. januara 1995. godine, ali je njen trgovinski sistem pola veka stariji. Kako je protekcionizam u međunarodnoj trgovini pre Drugog svetskog rata uzeo maha u tolikoj meri da je celokupan razvoj svetske privrede bio ugrožen, Ujedinjene nacije su po svom formiranju predložile stvaranje multilateralne institucije koja bi regulisala svetski trgovinski sistem. Od 1948. godine, GATT je ustanovio pravila sistema. (Drugi STO ministarski sastanak, održan u Ženevi maja 1998. godine, kao deo programa je uključio proslavu 50 godina sistema.)

Nije trebalo mnogo vremena da opšti sporazum preraste u nezvaničnu, de facto međunarodnu organizaciju, takođe neformalno poznatu kao GATT. Tokom godina GATT je evoluirao kroz nekoliko rundi pregovora.

Poslednja i najobimnija GATT runda pregovora, bila je *Urugvajska runda* koja je trajala od 1986. do 1994. i dovela je do stvaranja STO. Dok se GATT uglavnom bavio trgovinom robom, STO i njegovi sporazumi sada pokrivaju trgovinu uslugama, i intelektualnom svojinom.

Institucionalni okvir funkcionisanja Svetske trgovinske organizacije

STO pripada državama članicama. Države donose odluke kroz različite savete i komitete, čije se članstvo sastoji od svih članica STO. Institucionalni okvir se sastoji od Konferencije ministara, Generalnog saveta (u tri forme), nekoliko nižih saveta za svaku od širih oblasti trgovine i različitih pomoćnih tela. Funkcionisanje svih institucija biće detaljnije razmotreno u tekstu publikacije.

Najviša vlast: Konferencija ministara

Konferencija ministara je najviša institucija u STO, čiji se sastanci moraju održati barem jednom u dve godine. Konferencija Ministara može da odlučuje o svim pitanjima pokrivenim bilo kojim multilateralnim trgovinskim sporazumima čije su potpisnice države članice STO.

Drugi nivo: Generalni savet (u tri forme)

Svakodnevnim radom između ministarskih konferencija upravljaju tri tela:

- Generalni Savet
- Telo za rešavanje sporova
- Telo za razmatranje trgovinskih politika

„Multilateralni“ trgovinski sistem... tj. sistem kojim upravlja STO. Većina zemalja, uključujući gotovo sve glavne trgovinske sile, su članice sistema. Neke, međutim, nisu, i stoga se koristi izraz „multilateralni“ umesto „globalni“ ili „svetski“.

U kontekstu STO, „multilateralno“ takođe označava kontrast sa regionalnim ili delovanjem drugih manjih grupa zemalja. (Što se razlikuje od upotrebe te reči u drugim oblastima međunarodnih odnosa gde, na primer, „multilateralni“ sistem bezbednosti može biti regionalni.)

Sva tri tela su u suštini jedno isto, odnosno imaju isti sastav. Prema Sporazumu o uspostavljanju Svetske trgovinske organizacije, ova tela predstavljaju Generalni savet, iako se sastaju pod različitim uslovima. Opet, sva tri tela se sastoje od predstavnika članica STO odgovaraju Ministarskoj konferenciji.

Treći nivo: saveti za svaku širu oblast trgovine

Još tri saveta od kojih se svaki bavi različitim širom oblašću trgovine, izveštavaju Generalni Savet:

- Savet za trgovinu robama (Savet za robe)
- Savet za trgovinu uslugama (Savet za usluge)
- Savet za trgovinske aspekte prava intelektualne svojine (TRIPS Savet)

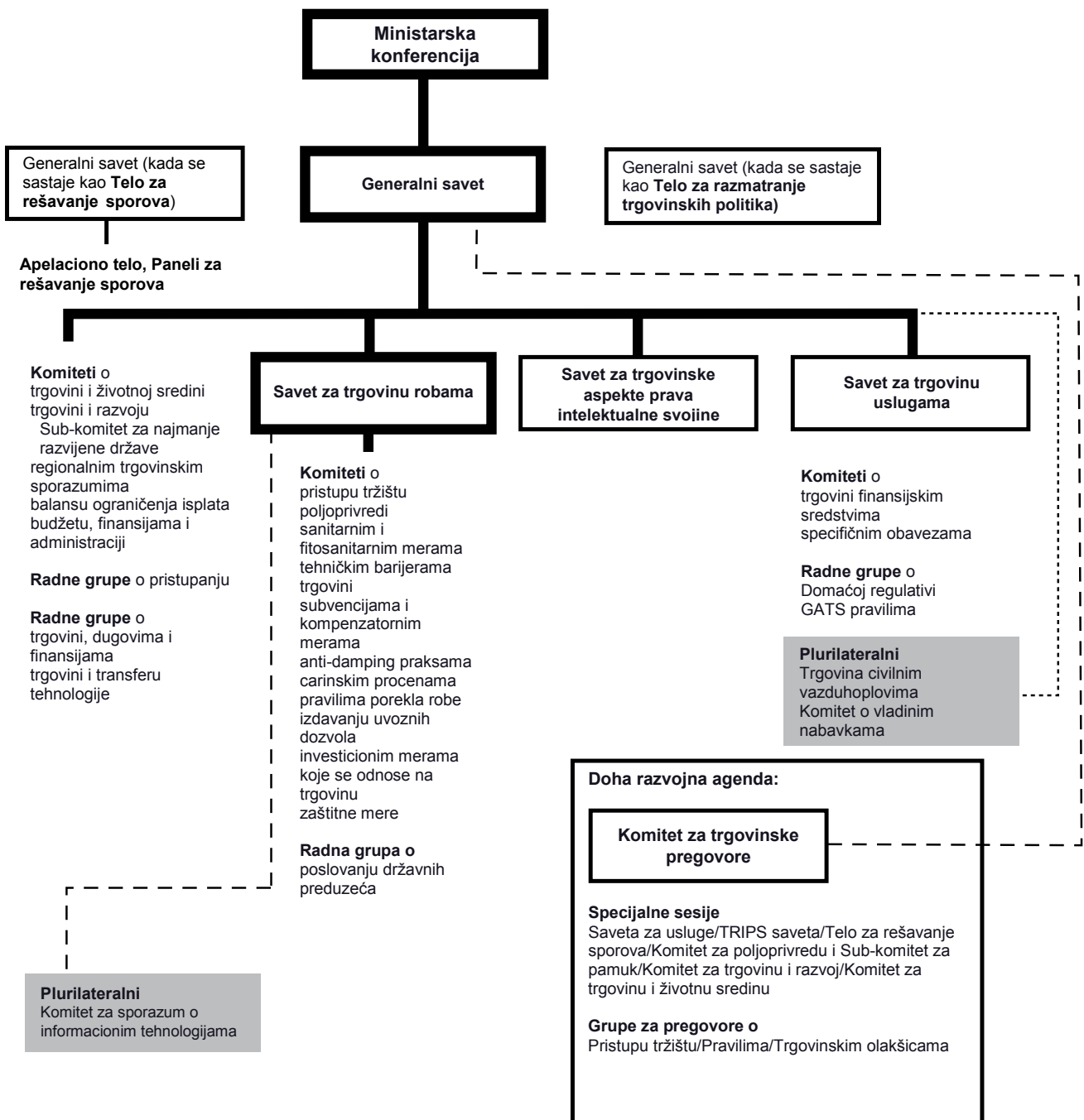
Kao što njihova imena pokazuju, sva tri saveta su odgovorna za poštovanje STO sporazuma koji se odnose na odgovarajuće oblasti trgovine. Takođe se sastoje od svih članica STO. Ova tri saveta takođe imaju i pomoćna tela.

Šest drugih tela odgovaraju Generalnom savetu. Polje njihovog rada je uže, s obzirom da se radi o „komitetima“. Ali oni se i dalje sastoje od svih članica STO. Pokrivaju pitanja poput trgovine i razvoja, životne sredine, regionalne trgovine, i administrativna pitanja. Konferencija ministara u Singapuru u decembru 1996. godine odlučila je da oformi nove radne grupe koje nadgledaju investicije i politiku konkurencije, transparentnost vladinih nabavki, i trgovinske olakšice.

Još dva pomoćna tela koja se bave plurilateralnim sporazumima (sporazumi koji nisu potpisani od strane svih članica STO) informišu Generalni savet o svojim aktivnostima.

Četvrti nivo: specifična zaduženja

Svaki od viših nivoa saveta ima pomoćna tela. Savet za robe ima 11 komiteta koji se bave specifičnim pitanjima (poput poljoprivrede, pristupa tržištu, subvencija, anti-damping mera i tako dalje). I ova tela se takođe sastoje od predstavnika svih država članica. Savetu za robe odgovara i Nadzorno telo za tekstil, koje čini predsedavajući i 10 članova koji deluju u ličnim kapacitetima, i grupe koje se bave obaveštavanjem (vlade informišu STO o trenutnim i novim politikama ili merama) i poslovanjem državnih preduzeća.

Legenda:

- Odgovaraju Generalnom savetu (ili pomoćnom telu)
- Odgovaraju Telu za rešavanje sporova
- Plurilateralni komiteti izveštavaju Generalni savet ili Savet za trgovinu robama o svojim aktivnostima, iako nisu potpisani od svih država članica STO
- - Komitet za trgovinske pregovore odgovara Generalnom savetu

Generalni savet se takođe sastaje kao Telo za razmatranje trgovinskih politika i Telo za rešavanje sporova

II Princip i sistemi trgovanja

Sporazumi STO su obimni i kompleksni jer su to pravni tekstovi koji pokrivaju širok spektar aktivnosti. Oni se bave: poljoprivredom, tekstilom i odećom, bankarstvom, telekomunikacijama, vladinim nabavkama, industrijskim standardima i bezbednošću proizvoda, sanitarnim propisima, intelektualnom svojinom, itd. Ali jedan broj jednostavnih, fundamentalnih principa se provlači kroz sve ove dokumente. Ovi principi su temelj multilateralnog trgovinskog sistema.

Trgovina bez diskriminacije

1. Klauzula najpovlašćenije nacije

Prema STO sporazumima, države ne smeju da prave razliku između svojih trgovinskih partnera. Odobriti nekoj zemlji poseban tretman (na primer, nižu carinsku stopu za neki proizvod) isto mora da se uradi za sve ostale članice STO.

Ovaj princip je poznat kao klauzula najpovlašćenije nacije (MFN). Ovaj princip je toliko važan da je stavljen kao prvi član Opšteg sporazuma o carinama i trgovini (GATT), koji reguliše trgovinu robom. MFN je takođe prioritetni princip u Generalnom sporazumu o trgovini uslugama (GATS) gde je definisan u članu 2 i Sporazumu o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine (TRIPS) u kome je definisan u članu 4. Ta tri sporazuma pokrivaju sve tri glavne oblasti trgovine koja pokrivaju pravila STO.

Neki izuzeci su dozvoljeni. Na primer, države mogu uspostaviti sporazum o slobodnoj trgovini koji se odnosi samo na robu kojom se trguje unutar grupe – diskriminišući robu koja dolazi izvan nje. Ili mogu dati zemljama u razvoju poseban pristup svom tržištu. Takođe, zemlja može uspostaviti barijere za proizvode za koje smatra da su predmet nepravedne trgovine iz pojedinih zemalja. Na polju usluga, zemljama je dozvoljeno da diskriminišu u određenim okolnostima. Međutim, sporazumi dozvoljavaju ove izuzetke samo pod strogim uslovima. U principu, MFN znači da svaki put kada neka zemlja smanji trgovinske barijere ili otvori tržište, ona mora isto da učini za sve robe ili usluge svih svojih trgovinskih partnera, bez obzira da li su bogati ili siromašni, slabi ili jaki.

2. Nacionalni tretman: Isti tretman domaće i strane robe

Uvezena i lokalno proizvedena roba zaslužuje jednak tretman, barem nakon što je strana roba ušla na tržište. Isto treba primeniti i na strane i domaće usluge, kao i na strane i domaće trgovinske marke, autorska prava i patente. Ovaj princip „nacionalnog tretmana“ (davanje istog tretmana stranoj i domaćoj robi) se takođe nalazi u sva tri glavna STO sporazuma (član 3. GATT, član 17. GATS i član 3. TRIPS), iako se drugačije obrađuje u svakom od njih.

Nacionalni tretman se primenjuje tek kada proizvod, usluga ili predmet intelektualne svojine uđe na tržište. Stoga, naplaćivanje carine na uvoz nije kršenje principa nacionalnog tretmana, čak i ako se na lokalno proizvedenu robu ne naplaćuje ekvivalentan porez.

Principi

Sistem trgovanja bi trebalo da bude:

bez diskriminacije – zemlje ne bi trebalo da prave razliku između svojih trgovinskih partnera (dajući svima status „najpovlašćenije nacije“; i ne bi trebalo da pravi razliku između sopstvenih i stranih proizvoda i usluga (dajući im „nacionalni tretman“);

slobodniji – barijere bi trebalo da nestaju kroz pregovore;

predvidivi – strane kompanije, investitori i vlade bi trebalo da budu sigurni da trgovinske barijere (uključujući carinske i necarinske barijere) neće biti proizvoljno podignute; carinske stope i obaveze vezane za otvoreno tržište su „utemeljene“ u STO;

konkurentniji – obeshrabrivati „nepravedne“ prakse, kao što su izvozne subvencije i „damping“ proizvoda ispod njihove vrednosti da bi se stekao veći udeo na tržištu;

korisniji za manje razvijene zemlje – davati im više vremena da se prilagode, veću fleksibilnost i posebne privilegije.

Zašto klauzula „najpovlašćenije” nacije?

Izraz zvuči prilično kontradiktorno. S jedne strane ukazuje na poseban tretman, ali u STO rečniku zapravo znači nediskriminaciju, jednak tretman gotovo svih.

Logika korišćenja tog izraza je sledeća: svaka članica tretira sve ostale članice podjednako kao „najpovlašćenije” trgovinske partnere. Ako neka zemlja poveća povlastice koje daje jednom trgovinskom partneru, ona mora dati isti „najpovlašćeniji” tretman svim drugim članicama STO, tako da su i svi ostali „najpovlašćeniji”.

Status najpovlašćenije nacije nije uvek značio jednak tretman. Prvi bilateralni ugovori o najpovlašćenijoj naciji uspostavljali su ekskluzivne klubove među „najpovlašćenijim” trgovinskim partnerima određene zemlje. Pod GATT-om i sada pod okriljem STO, MFN klub nije više ekskluzivan. MFN princip omogućava da svaka zemlja tretira preko 140 drugih članica potpuno jednako.

Ali, svakako, postoje neki izuzeci...

Liberalizacija trgovine: postepeno, kroz pregovore

Eliminacija trgovinskih barijera je jedan od najočiglednijih načina za podsticanje trgovine. Ove barijere uključuju carine i necarinske mere kao što su zabrane uvoza ili kvote koje selektivno ograničavaju količine. S vremena na vreme se raspravlja o ostalim pitanjima kao što su administrativne prepreke i devizni kurs.

Od stvaranja GATT 1947–48. godine održano je osam rundi pregovora. Deveta runda, Doha razvojna runda je trenutno u toku. U početku su se pregovori fokusirali na smanjenje carina na uvezenu robu. Kao rezultat pregovora, do sredine 1990-ih carinske stope na industrijske robe u razvijenim zemljama su pale na manje od 4%.

Međutim, već do 1980-ih, pregovori su prošireni kako bi pokrili i necarinske barijere na robe, kao i na nove oblasti kao što su usluge i intelektualna svojina.

Otvaranje tržišta može biti korisno, ali takođe zahteva prilagođavanje. STO sporazumi omogućavaju zemljama da promene uvedu postepeno, kroz „progresivnu liberalizaciju”. Zemljama u razvoju se obično daje više vremena da ispune svoje obaveze.

Predvidivost: kroz obavezivanje i transparentnost

Ponekad obećanje da se neće uvesti trgovinska barijera može biti podjednako važno kao i smanjenje iste, jer to obećanje daje preduzećima jasniju sliku o mogućnostima u budućnosti. Stabilnost i predvidivost ohrabruju investicije, podstiču otvaranje radnih mesta, a potrošači mogu u potpunosti uživati u prednostima konkurencije - izboru i nižim cenama. Multilateralni trgovinski sistem je pokušaj zemalja da naprave stabilno i predvidivo poslovno okruženje.

Kada se države u STO slože da otvore svoja tržišta za robu ili usluge, one se na to obavežu. Za robu, ove obaveze se odnose na najviše dozvoljene carinske stope. Ponekad države primenjuju niže carine na uvoznu robu od onih na koje su se obavezale. Često je to slučaj sa zemljama u razvoju. U razvijenim zemljama carine koje se naplaćuju i carine na koje su se obavezale uglavnom su iste.

Zemlja može da promeni svoje ugovorene obaveze, ali tek nakon što pregovara sa svojim trgovinskim partnerima, što može da dovede do toga da im kompenzuje gubitak. Jedno od dostignuća Urugvajске runde multilateralnih trgovinskih pregovora bilo je da se poveća obim trgovine koji se obavlja pod ugovornim obavezama (vidi tabelu). U poljoprivredi, 100% proizvoda sada ima ugovorene carinske stope. Rezultat svega ovoga je *znatno veći stepen tržišne sigurnosti za trgovce i investitore.*

Sistem pokušava da poveća nivo predvidivosti i stabilnosti i na druge načine. Jedan način je da se obeshrabri upotreba kvota i drugih mera koje se koriste za ograničavanje količine uvoza - davanje kvota može dovesti do veće upotrebe administrativnih prepreka i optužbi za nelojalnu konkurenciju. Drugi je da se trgovinska pravila zemalja postave što jasnije i transparentnije. Mnogi STO sporazumi zahtevaju od vlada da otkriju svoje politike i prakse javno u zemlji ili obaveštavajući STO. Redovni nadzor nacionalnih trgovinskih politika kroz Mehanizam za pregled trgovinske politike obezbeđuje dodatna sredstva za podsticanje transparentnosti i na domaćem i na multilateralnom nivou.

Promovisanje lojalne konkurencije

STO se ponekad opisuje kao institucija „slobodne trgovine“, međutim to nije u potpunosti tačno. Sistem dozvoljava carine i, u ograničenim okolnostima, druge oblike zaštite. Tačnije, to je sistem pravila posvećen otvorenoj, lojalnoj i nenarušenoj konkurenciji.

Pravila o nediskriminaciji - MFN i princip nacionalnog tretmana – su kreirana tako da obezbede regularne uslove trgovine. Isto su koncipirana pravila koja se odnose na damping (izvoz robe ispod cene u cilju sticanja udela na tržištu) i subvencije. Pravila pokušavaju da definišu šta je regularno i kako vlade mogu da odgovore, posebno naplaćivanjem dodatnih uvoznih carina obračunatih tako da nadoknade štetu prouzrokovanu neregularnom trgovinom.

Mnogi drugi STO sporazumi imaju za cilj da podrže lojalnu konkurenciju: u poljoprivredi, na polju intelektualne svojine, usluga, na primer. Sporazum o vladinim nabavkama („plurilateralni” sporazum - jer je potpisan od strane nekih članica STO i važi samo za njih) proširuje pravila konkurencije na vladine nabavke hiljada državnih subjekata u mnogim zemljama.

Podsticanje razvoja i ekonomskih reformi

Sistem STO doprinosi razvoju. S druge strane, zemljama u razvoju je potreban fleksibilniji vremenski okvir kako bi implementirale sporazume. Sami sporazumi su preuzeli ranije odredbe GATT-a koje omogućavaju posebnu pomoć i trgovinske koncesije za države u razvoju.

Preko tri četvrtine članica STO su države u razvoju i države u tranziciji. Tokom sedam i po godina Urugvajске runde, preko 60 ovih zemalja su samostalno sprovele programe trgovinske liberalizacije. Istovremeno, države u razvoju i države tranziciji su bile mnogo aktivnije i uticajnije u pregovorima Urugvajске runde nego u prethodnim rundama, a ta aktivnost se dodatno pojačala tokom tekuće Doha razvojne runde.

Na kraju Urugvajске runde, države u razvoju su bile spremne da preuzmu većinu obaveza kao i razvijene države. Ali sporazumi su im obezbedili prelazne periode kako bi se prilagodile novim i teže sprovodivim odredbama STO sporazuma, što je pre svega važno za najsiromašnije, najmanje razvijene države. Ministarska odluka usvojena na kraju runde zatražila od razvijenijih zemalja da ubrzaju sprovođenje obaveza vezanih za lakši pristup njihovim tržištima za robu proizvedenu u najmanje razvijenim zemljama i takođe zahtevala povećanu tehničku pomoć za njih. U skorije vreme, razvijene države su počele da dozvoljavaju bescarinski i uvoz bez kvota za skoro sve proizvode iz najmanje razvijenih zemalja. STO i njene članice još uvek uče kroz sve ove procese. Tekuća Doha runda se bavi problemima sa kojima se zemlje u razvoju suočavaju tokom sprovođenja sporazuma iz Urugvajске runde.

Povećanje obaveznih carina u Urugvajskoj rundi

Obavezne carine u procentima pre i posle razgovora 1986 - 94. godine

	Pre	Posle
Razvijene zemlje	78	99
Zemlje u razvoju	21	73
Tranzic. ekonomije	73	98

(Ovo su carinske linije, tako da procenti nisu ponderisani prema obimu ili vrednosti trgovine)

Tačno i nije trivijalno?

Matematičar Stanislav Ulam je jednom prilikom izazvao nobelovca Pola Semjuelsona da "imenuje jedan princip u društvenim naukama koji je tačan i nije trivijalan".

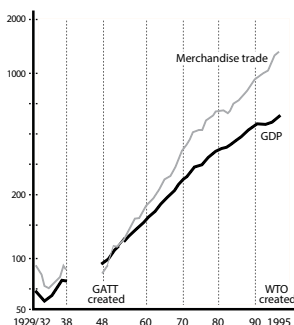
Semjuelsonov odgovor?
Komparativna prednost.

"To da je logički tačan ne mora se dokazivati matematičaru; a da nije trivijalan je potvrđeno time da hiljade važnih i inteligentnih ljudi nije bilo u stanju da shvati tu doktrinu ili da u nju veruje pošto im je objašnjena."

Povećanje svetske trgovine i proizvodnje

Trgovina i bruto društveni proizvod (ili domaći) (BDP) su pali tokom kasnih 1920-ih, pre najniže tačke koju su dostigli 1932. godine. Posle Drugog svetskog rata i trgovina i BDP su eksponencijalno porasli, s tim da je trgovina uglavnom nadmašila BDP po rastu.

(1950 = 100. Trgovina i BDP-a: log skala)

III Prednosti otvorene trgovine

Ekonomske prednosti sistema otvorene trgovine baziranog na multilateralno dogovorenim pravilima su dovoljno jednostavne za razumevanje i počivaju uglavnom na opštim pravilima trgovine. One su potkrepljene i dokazima: iskustvima svetske trgovine i ekonomskog rasta od Drugog svetskog rata. Carine na industrijske proizvode su naglo pale i sada su u proseku manje od 5% u razvijenim zemljama. Tokom prvih 25 godina nakon rata, svetski ekonomski rast je u proseku bio oko 5% godišnje, što je visoka stopa koja je delimično rezultat smanjenja prepreka u trgovini. Svetska trgovina je rasla čak i brže u tom periodu, u proseku oko 8%.

Podaci pokazuju jasnu statističku vezu između slobodnije trgovine i ekonomskog rasta. Ekonomska teorija ukazuje na jake razloge za tu vezu. Sve države, uključujući i najsiromašnije, imaju resurse - ljudske, industrijske, prirodne, finansijske - koje mogu da koriste za proizvodnju roba i usluga za domaća ili strana tržišta. Ekonomija nam govori da se trgovinom ovih roba i usluga može steći korist. Jednostavno rečeno, princip komparativne prednosti kaže da države napreduju prvo iskorišćavanjem sopstvenih resursa kako bi se koncentrisale na ono što proizvode najbolje, a zatim trgovanjem ovih proizvoda za proizvode koji druge države proizvode najbolje.

Drugim rečima, liberalne trgovinske politike - politike koje omogućavaju nesmetan protok roba i usluga - izoštravaju konkurenciju, motivišu inovacije i podstiču uspeh. One umnožavaju nagrade koje proističu iz proizvodnje najboljeg proizvoda, sa najboljim dizajnom, po najboljoj ceni.

Ali uspeh u trgovini nije statičan. Konkurentnost u proizvodnji određenih proizvoda može da raste i opada od kompanije do kompanije kako se tržište menja ili nove tehnologije unapređuju i pojeftinjuju proizvode. Proizvođači se ohrabruju da se prilagođavaju postepeno i na relativno bezbolan način. Mogu da se fokusiraju na nove proizvode, nađu novu „nišu“ u svom dotadašnjem području ili da se prošire na nove oblasti.

Iskustvo pokazuje da je konkurentnost fluidna i između čitavih zemalja. Zemlja koja je imala prednost zbog nižih troškova rada ili zbog dobrih zaliha nekih prirodnih resursa, može takođe postati nekonkurentna u nekim vrstama roba ili usluga, kako se njena ekonomija razvija. Međutim, uz stimulans otvorene ekonomije, ta zemlja može postati konkurentna u nekim drugim robama ili uslugama. Ovo je obično postepen proces.

Ipak, iskušenje da se eliminišu izazovi do kojih može da dovede konkurentski uvoz je uvek prisutno. Upravo bogatije države češće podležu pomenutom iskušenju protekcionizma, uglavnom zbog kratkoročnih političkih ciljeva: kroz subvencije, komplikovane administrativne prepreke i krijući se iza legitimnih političkih ciljeva, kao što su očuvanje životne sredine ili zaštita potrošača, sve to kao izgovor da bi zaštitile proizvođače.

Protekcionizam na duže staze dovodi do stvaranja glomaznih, neefikasnih proizvođača koji snabdevaju potrošače zastarelim, neprivlačnim proizvodima. Na kraju, fabrike se zatvaraju i poslovi nestaju uprkos zaštiti i subvencijama. Ako druge vlade širom sveta primenjuju iste politike, tržišta se smanjuju i svetska ekonomska aktivnost zamire. Jedan od ciljeva koje države potenciraju u STO pregovorima je da se spreči srljanje u tu vrstu destruktivnog i autodestruktivnog protekcionizma.

Komparativna prednost

Ovo je verovatno najbolji uvid u funkcionisanje ekonomije.

Pretpostavimo da je zemlja A bolja u izradi automobila od zemlje B, a zemlja B je bolja od zemlje A u pravljenju hleba. Očigledno je (ili kako bi ekonomisti rekli „trivijalno“) da će obe zemlje imati koristi ukoliko se zemlja A specijalizuje za automobile, zemlja B za hleb, posle čega bi trgovala datim proizvodima. To je slučaj apsolutne prednosti.

Ali šta ukoliko je neka država loša u proizvodnji svih proizvoda? Da li će trgovina uništiti sve proizvođače? Prema Dejvidu Rikardu (David Ricardo) odgovor je ne. Razlog je princip komparativne prednosti.

Tvrđi se da zemlje A i B i dalje imaju koristi od međusobne trgovine iako je A bolja od B u proizvodnji svih roba. Ukoliko je A mnogo

superiornija u pravljenju automobila i samo malo superiornija u pravljenju hleba, onda bi A i dalje trebalo da ulaže sredstva u ono u čemu je najbolja - proizvodnju automobila - i da ih izvozi u B. B bi i dalje trebalo da investira u ono što radi najbolje - proizvodnju hleba – i da ga izvozi u A, čak i ako nije tako efikasna kao A. Obe države bi i dalje imale koristi od trgovine. Država ne mora da bude najbolja u proizvodnji bilo čega da bi imala korist od trgovine. To je komparativna prednost.

Ova teorija datira iz vremena klasičnog ekonomiste Dejvida Rikarda i jedna je od najšire prihvaćenih među ekonomistima. Takođe izaziva najviše konfuzije među ne-ekonomistima, jer se neretko meša sa apsolutnom prednošću.

Često se tvrdi, na primer, da neke zemlje nemaju komparativnu prednost ni u čemu. To je praktično nemoguće.

Razmislite o tome ...

IV Godine GATT-a: od Havane do Marakeša

Stvaranje STO 1. januara 1995. godine označilo je najveću reformu međunarodne trgovine posle Drugog svetskog rata. Takođe je naglasilo realnost neuspeha da se 1948. godine stvori Međunarodna trgovinska organizacija (MTO).

Najveći deo istorije tokom tih 47 godina napisan je u Ženevi. Ali je takođe napravio putovanje koje je obuhvatalo različite kontinente, od prilično opreznog početka 1948. godine u Havani (Kuba), preko Ansija (Francuska), Torkija (Velika Britanija), Tokija (Japan), Punta del Este (Urugvaj), Montreala (Kanada), Brisela (Belgija) i na kraju Marakeša (Maroko) 1994. godine. Tokom tog perioda, trgovinski sistem je pod kišobranom GATT-a, koji je preostao kao začetak neuspelog pokušaja da se stvori MTO. GATT je pomogao da se uspostavi jak i prosperitetan multilateralni trgovinski sistem koji je postajao sve više liberalan kroz runde trgovinskih pregovora. Ali do 1980. godine, sistemu je bilo potrebno temeljno preispitivanje. To je dovelo do Urugvajске runde i na kraju i do stvaranja STO.

GATT: „privremen“ skoro pola veka

Od 1948. do 1994. godine, GATT je propisivao pravila za najveći deo svetske trgovine i bio na snazi tokom perioda koji je doneo neke od najvećih stopa rasta u međunarodnoj trgovini. Izgledalo je kao da je dobro pozicioniran, ali tokom tih 47 godina, bio je privremeni sporazum i organizacija.

Prvobitna namera je bila da se stvori treća institucija koja bi se bavila trgovinskim aspektom međunarodne ekonomske saradnje, komplementarna

sa dvema „Bretton Woods“ institucijama¹, Svetskom bankom i Međunarodnim monetarnim fondom. Preko 50 zemalja učestvovalo je u pregovorima da se stvori Međunarodna trgovinska organizacija kao specijalizovana agencija Ujedinjenih nacija. Nacrt MTO povelje je bio ambiciozan. Prevazilazio je pravila o svetskoj trgovini i uključivao pravila o zapošljavanju, sporazume o sirovinama, restriktivne poslovne prakse, međunarodne investicije i usluge. Cilj je bio da se stvori MTO na Konferenciji Ujedinjenih nacija (UN) o trgovini i radu u Havani, na Kubi 1947. godine.

U međuvremenu, 15 zemalja je počelo pregovore u decembru 1945. godine kako bi smanjile i stabilizovale carine. U senci nedavno okončanog Drugog svetskog rata, nameravale su da što pre daju potreban podsticaj liberalizaciji trgovini i da počnu da ispravljaju nasleđe protekcionističkih mera koje su ostale na snazi od početka 1930-ih.

Ova prva runda pregovora rezultirala je paketom trgovinskih pravila i donela 45 000 carinskih koncesija koje su uticale na 10 milijardi dolara prometa, što je predstavljalo okvirno jednu petinu prometa na globalnom nivou. Grupa se proširila na 23 zemlje u vreme kada je sporazum potpisan 30. oktobra 1947. godine. Carinske koncesije su stupile na snagu 30. juna 1948. godine kroz „Protokol o privremenoj primeni“. Tako je rođen Opšti sporazum o carinama i trgovini, sa 23 države osnivača (zvanično nazvanih „strane ugovornice“).

Pomenute 23 države su takođe bile deo veće grupe koja je pregovarala MTO povelju. Jedna od odredaba GATT navodi da bi trebalo prihvatiti nacrt nekih pravila u vezi sa trgovinom iz Povelje. Ovo je, smatrali su, trebalo uraditi brzo i „privremeno“ kako bi se zaštitila vrednost carinskih koncesija koje su pregovarali. Precizirali su kako su posmatrali odnos između GATT i MTO povelje, ali su ostavili otvorenu mogućnost da MTO na kraju možda neće biti stvorena. Bili su u pravu.

Konferencija u Havani počela je 21. novembra 1947, manje od mesec dana nakon potpisivanja GATT. MTO povelja je konačno dogovorena u Havani u martu 1948. godine, ali se njena ratifikacija u nekim državama pokazala nemogućom. Najozbiljnija opozicija se stvorila u Kongresu Sjedinjenih Američkih Država (SAD), iako je američka vlada bila jedna od glavnih inicijatora. Vlada SAD je 1950. godine saopštila da neće tražiti ratifikaciju povelje iz Havane od Kongresa, i time je MTO suštinski zamrla. Stoga, GATT je postao jedini multilateralni instrument koji je regulisao međunarodnu trgovinu od 1948. godine, pa sve dok STO nije osnovana 1995. godine.

Gotovo pola veka, osnovni pravni principi GATT ostali su isti kao što bili i 1948. godine. Bilo je novih delova u vidu onog o razvoju dodatog 1960-ih i „plurilateralnih sporazuma“ (sa dobrovoljnim članstvom) tokom 1970-ih, a nastavljani su i naponi da se dalje smanje carine. Mnogo toga je postignuto kroz niz multilateralnih pregovora poznatijih kao „trgovinske runde“, inajveći koraci u liberalizaciji međunarodne trgovine su došli kroz ove runde koje su održane pod pokroviteljstvom GATT.

Tokom prvog perioda postojanja GATT, trgovinske runde su se koncentrisale na dalje smanjenje carina. Zatim je tzv. „Kenedi runda“ sredinom šezdesetih dovela do dogovora o antidampingu i poglavlja o razvoju. Tokijska runda

1) „Bretton Woods“ konferencija, ranije poznata kao Monetarna i finansijska konferencija Ujedinjenih nacija, bila je skup 730 delegata iz svih 44 savezničkih zemalja u Breton Vudsu u Nju Hempširu, SAD, koji su se bavili međunarodnim monetarnim i finansijskim poretkom nakon završetka Drugog svetskog rata.

tokom 1970-ih godina je predstavljala prvi ozbiljan pokušaj bavljenja trgovinskim barijerama koje nisu carine i pokušaj poboljšanja sistema. Osmu, Urugvajsku rundu (1986-94), bila je poslednja i najobimnija od svih. Doveda je do stvaranja STO i novog seta sporazuma.

Runde pregovora u okviru GATT:

Godina	Mesto	Teme	Zemlje
1947	Ženeva	Carine	23
1949	Ansi	Carine	13
1951	Torkaj	Carine	38
1956	Ženeva	Carine	26
1960-1961	Ženeva („Dilon runda“)	Carine	26
1964-1967	Ženeva („Kenedi runda“)	Carine i antidamping	62
1973-1979	Ženeva (Tokijska runda)	Carine, necarinske mere, „okvirni sporazumi“	102
1986-1994	Ženeva (Urugvajska runda)	Carine, necarinske mere, pravila, usluge, intelektualna svojina	123

Tokijska runda: prvi pokušaj da se reformiše sistem

Tokijska runda je trajala od 1973. do 1979. godine i u njoj su učestvovala 102 zemlje. Nastavila je pokušaje GATT da postepeno smanji carine. Rezultati su uključivali smanjenje carina za prosečno jednu trećinu u devet glavnih svetskih industrijskih tržišta, spuštajući prosečnu carinu na industrijske proizvode na 4,7%. Sniženje carina, u fazama u periodu od osam godina, uključivalo je element „harmonizacije“ – što viša carina, to veće smanjenje, proporcionalno.

Što se tiče drugih pitanja, Tokijska runda je imala mešovite rezultate. Nije uspela da se uhvati u koštac sa fundamentalnim problemima koji utiču na trgovinu poljoprivrednim proizvodima, a takođe nije bila u mogućnosti da obezbedi modifikovani sporazum o zaštitnim merama. Ipak, niz sporazuma o necarinskim barijerama je proizašao iz ove runde pregovora, u nekim slučajevima kao tumačenje postojećih pravila GATT, a u drugim je otvorio potpuno nove horizonte. U većini slučajeva, samo relativno mali broj (uglavnom industrijalizovanih) članica GATT je prihvatio ove sporazume i aranžmane. Stoga što nisu prihvaćeni od svih članica GATT, oni su često neformalno nazivani „kodeksi“.

Ovi aranžmani nisu bili multilateralni, ali su predstavljali početak. Nekoliko kodeksa je izmenjeno u Urugvajskoj rundi i pretvoreno u multilateralne obaveze prihvaćene od strane svih članica STO. Samo četiri su ostala „plurilateralna“ – vezana za vladine nabavke, goveđe meso, civilno vazduhoplovstvo i mlečne proizvode. Članice STO su se 1997. godine složile da ukinu sporazume o goveđem mesu i mlečnim proizvodima.

Trgovinske „runde“: napredak po paketu

Trgovinske runde obično traju dugo. Urugvajska runda je trajala sedam i po godina, ali trgovinske runde mogu da imaju prednosti. One nude pristup zasnovan na paketima trgovinskih pregovora, koji nekada mogu biti mnogo više plodotvorni od pregovora o samo jednom predmetu.

- Veličina paketa može da znači više koristi, jer učesnici mogu da traže i osiguraju prednosti u okviru širokog spektra tema.
- Dogovor se može lakše postići, putem kompromisa – negde u okviru paketa trebalo bi da bude ponešto za svakoga.

Ovo ima političke, kao i ekonomske implikacije. Vlada može želiti da napravi koncesiju, možda u jednom sektoru, iz razloga ekonomske koristi. Ipak, u političkom smislu, koncesiju može biti teško odbraniva. Paket bi sadržao koristi u drugim sektorima u političkom i ekonomskom smislu, što bi moglo da bude iskorišćeno kao kompenzacija.

Dakle, reforma u politički osetljivim sektorima svetske trgovine može biti lakše izvodljiva kao deo globalnog paketa - dobar primer je dogovor da se reformišu poljoprivredna trgovina u okviru Urugvajске runde.

Zemlje u razvoju i drugi manje moćni učesnici imaju veće šanse da utiču na multilateralni sistem u okviru trgovinskih rundi, nego u okviru bilateralne saradnje sa velikim trgovinskim silama.

Ipak, veličina trgovinske runde može biti u isto vreme i prednost i slaba tačka. S vremena na vreme, postavlja se pitanje: zar ne bi bilo jednostavnije fokusirati pregovore na samo jedan sektor? Teško je izvući zaključke iz nedavne istorije. U određenim etapama, Urugvajska runda je izgledala toliko opširna, da se činilo nemoguće da se svi učesnici usaglasu o svakoj temi. Potom se runda završila uspešno 1993-94. godine. Zatim su usledile dve godine neuspeha da se postigne dogovor u pregovorima koji su se vodili oko jednog sektora - morskog transporta.

Da li je ovo značilo da su trgovinske runde jedini put do uspeha? Ne. Pregovori oko jedinstvenih sektora su 1997. godine uspešno zaključeni u oblastima osnovnih telekomunikacija, opreme za informacione tehnologije i finansijskih usluga.

Debata se nastavlja. Koji god bio odgovor, argumenti nisu jednostavni. Možda uspeh zavisi od primene odgovarajućeg tipa pregovora u odnosu na određeno vreme i kontekst.

Da li je GATT uspeo?

GATT je bio privremen i sa ograničenom oblašću delovanja, ali njegov uspeh da tokom više od 47 godina promoviše i obezbeđuje liberalizaciju većeg dela svetske trgovine je nesporan. Samo stalno smanjivanje carina je pomoglo da se podstaknu veoma visoke stope rasta svetske trgovine tokom 1950-ih i 1960-ih od oko 8% u proseku godišnje. Liberalizacija trgovine je dalje pomogla da rast trgovine konstantno bude veći od rasta proizvodnje tokom ere GATT, što je pokazatelj povećanja sposobnosti zemalja za međusobnu trgovinu i korišćenja prednosti trgovine. Veliki priliv novih članica tokom Urugvajске runde pokazao je da je multilateralni trgovinski sistem prepoznat kao zamajac razvoja i instrument ekonomske i trgovinske reforme.

Međutim, nije se sve odvijalo idealno. Kako je vreme prolazilo, javili su se novi problemi. Tokijska runda 1970. godine je bila pokušaj da se neki od njih reše, ali njena dostignuća su bila ograničena. To je bio znak teških vremena koja su dolazila.

Uspeh GATT da smanji carine na tako nizak nivo, u kombinaciji sa nizom ekonomskih recesija tokom 1970-ih i ranih 1980-ih, primorali su vlade da osmisle druge oblike zaštite u sektorima koji su se nosili sa povećanjem strane konkurencije. Visoke stope nezaposlenosti i stalno zatvaranje fabrika materale su vlade u Zapadnoj Evropi i Severnoj Americi da traže

bilateralne aranžmane o podeli tržišta sa konkurentima i da se upuste u trku subvencijama kako bi održale svoj udeo u poljoprivrednoj trgovini. Obe ove promene su podrivale kredibilitet i efikasnost GATT.

Problem nije bio samo pogoršana trgovinska klima. Do ranih 1980-ih GATT očigledno nije više bio relevantan u tadašnjim okolnostima svetske trgovine kao što je bio 1940-ih. Za početak, svetska trgovina je postala daleko složenija i važnija nego pre 40 godina: globalizacija svetske privrede je bila u toku, trgovina uslugama, koja nije bila ni pokrivena GATT pravilima, je postajala sve značajnija mnogim zemljama, a međunarodne investicije su porasle. Ekspanzija trgovine uslugama je takođe bila usko povezana sa daljim povećanjem svetske trgovine robama. U drugim aspektima, GATT je takođe podbacivao. Na primer, u poljoprivredi, praznine u propisima multilateralnog sistema su često eksploatisane, a naponi u pogledu liberalizacije trgovine poljoprivrednim proizvodima su imali malo uspeha. U sektoru tekstila i odeće, izuzetak od uobičajenih pravila GATT je pregovaran tokom 1960-ih i početkom 1970-ih, što je dovelo do Sporazuma o tekstilu. Čak i institucionalna struktura GATT i njegov sistem rešavanja sporova su dovođeni u pitanje.

Ovi i drugi faktori ubedili su članice GATT da su potrebni novi naponi da se ojača i proširi multilateralni sistem. To je rezultiralo Urugvajskom rundom, Sporazumom iz Marakeša i stvaranjem STO.

V Urugvajska runda

Trajala je sedam i po godina, skoro dva puta duže od planiranog. Učestovale su 123 zemlje. Pokrila je gotovo sve aspekte trgovine, od četkica za zube do jahti, od bankarstva do telekomunikacija, od prezervacije divljeg pirinča do lekova za SIDU. Jednostavno rečeno, to su bili najveći trgovinski pregovori ikada, i najverovatnije najveći pregovori bilo koje vrste u istoriji.

Ponekad je izgledalo da su osuđeni na propast. Ali na kraju, Urugvajska runda je donela najveću reformu trgovinskog sistema na svetu od kada je stvoren GATT na kraju Drugog svetskog rata. Pa ipak, uprkos svom problematičnom napretku, Urugvajska runda je rano imala vidljive rezultate. U roku od samo dve godine, učesnice su se složile o paketu smanjenja carina na tropske proizvode - koje uglavnom izvoze zemlje u razvoju. Takođe su revidirale pravila za rešavanje sporova, sa nekim merama koje su odmah sprovedene. Dodatno, pozvali su na redovne izveštaje o trgovinskim politikama GATT članica, što je potez koji se smatra važnim za stvaranje transparentnih trgovinskih režima širom sveta.

Runda koja bi okončala sve runde?

Začeci Urugvajske runde su postavljeni u novembru 1982. godine, na Ministarskom sastanku članica GATT u Ženevi. Iako su ministri nameravali da pokrenu nove velike pregovore, konferencija se zaustavila na poljoprivredi i generalno se smatrala neuspehom. U stvari, program rada oko koga su se ministri složili bio je osnova za ono što je postalo agenda Urugvajskih pregovora.

Ipak, bilo je potrebno još četiri godine istraživanja, razjašnjavanja pitanja i mukotrpane izgradnje konsenzusa, pre nego što su se ministri složili da pokrenu novu rundu. To se dogodilo u septembru 1986. godine, u Punta del Este, u Urugvaju. Na kraju su prihvatili pregovaračku agendu koja je pokrila skoro sva otvorena pitanja trgovinske politike. Razgovori je trebalo da prošire pravila na nekoliko novih oblasti, posebno na trgovinu uslugama i intelektualnu svojinu i da reformišu trgovinu u osetljivim sektorima kao što su poljoprivreda i tekstil. Sve odredbe izvornog GATT su bile ponovo razmatrane. To je bio najveći pregovarački mandat za trgovinu ikada dogovoren i ministri su odredili da im je potrebno četiri godine da ga završe.

Dve godine kasnije, u decembru 1988. godine, ministri su se ponovo sastali u Montrealu, povodom procene napretka na polovini runde. Cilj je bio da se dogovori plan za preostale dve godine, ali su razgovori završili na mrtvoj tački sa koje se nisu pomerili dok se zvaničnici nisu sastali u Ženevi narednog aprila.

Uprkos teškoćama, tokom sastanka u Montrealu ministri su se složili oko paketa ranih dogovora. Među njima su bile neke koncesije na pristup tržištu za tropske proizvode – čiji je cilj bio da se pomogne zemljama u razvoju – kao i unapređeni sistem rešavanja sporova i mehanizam ispitivanja trgovinskih politika koji je predviđao prve sveobuhvatne, sistematske i redovne preglede nacionalnih trgovinskih politika i praksi članica GATT. Runda je trebalo da se završi kada su se ministri još jednom sastali u Briselu u decembru 1990. godine. Međutim, oni se nisu složili o tome kako da se reformišu trgovina poljoprivrednim proizvodima i odlučili su da produže pregovore. Urugvajska runda je ušla u svoj najtežu fazu.

Uprkos lošoj političkoj klimi, tehnički poslovi su se u velikom obimu nastavili, što je dovelo do prvog nacrtu konačnog pravnog sporazuma. Ovaj nacrt „Završnog akta“ je sastavio tadašnji generalni direktor GATT, Artur Dunkel (Arthur Dunkel), koji je predsedavao pregovorima. Prvi put je prezentovan u Ženevi u decembru 1991. godine. Tekst je ispunio svaki deo mandata Punta del Este, sa jednim izuzetkom - nije sadržao liste obaveza zemalja učesnica za smanjivanje carina i otvaranje njihovih tržišta usluga. Ovaj nacrt je postao osnova za konačni sporazum.

Tokom naredne dve godine, predviđanja za pregovore su se kretala između potpunog neuspeha do neizbežnog uspeha. Nekoliko rokova je prošlo. Pojavile su se nove tačke razdora pored poljoprivrede: usluge, pristup tržištu, antidamping pravila i predloženo stvaranje nove institucije. Razlike između SAD i EU su postale suštinski faktor za konačno zaključenje pregovora.

U novembru 1992. godine, SAD i EU su rešile većinu svojih nesuglasica oko poljoprivrede u sporazumu neformalno poznatom kao „Blair House sporazum“. Do jula 1993. godine „čtvorka“ (SAD, EU, Japan i Kanada) najavila je značajan napredak u pregovorima o carinama i srodnim temama („pristup tržištu“). Do 15. decembra 1993. godine, sva pitanja su konačno rešena i pregovori o pristupu tržištu roba i usluga su zaključeni (iako su neki finalni detalji završeni u razgovorima o pristupu tržištu nekoliko nedelja kasnije). Na sastanku u Marakešu, Maroko 15. aprila 1994. godine, sporazum su potpisali ministri većine od 123 vlade učesnice.

Kašnjenje je imalo i neke prednosti. Omogućilo je da neki pregovori napreduju dalje nego što bi bilo moguće 1990. godine: između ostalog u vezi sa nekim aspektima usluga i intelektualne svojine, kao i samog stvaranja STO. Ali zadatak je bio jako obiman i zamor pregovaranja se osetio u državnim administracijama širom sveta. Problem postizanja sporazuma o kompletnom paketu koji sadrži gotovo čitav raspon aktuelnih trgovinskih pitanja naveo je neke da zaključe da pregovori ovog obima više nikada neće biti mogući. Ipak, sporazumi Urugvajске runde sadrže rasporede novih pregovora o brojnim temama. Takođe, do 1996. godine neke zemlje su otvoreno pozivale na otvaranje nove runde početkom sledećeg veka. Reakcije su bile mešovite, ali sporazum iz Marakeša je već uključivao obaveze da se ponovo otvore pregovori o poljoprivredi i uslugama krajem veka. Oni su počeli početkom 2000. godine i bili su uključeni u Doha razvojnu agendu krajem 2001. godine.

Šta se desilo sa GATT?

STO je zamenila GATT kao međunarodnu organizaciju, ali GATT još uvek postoji kao krovni sporazum STO za trgovinu robom, ažuriran kao rezultat pregovora Urugvajске runde. Stručnjaci za trgovinu prave razliku između GATT iz 1994. godine i GATT iz 1947. godine, prvobitnog dogovora koji je još uvek u osnovi GATT iz 1994. godine. Prilično zbunjujuće, ali za većinu, dovoljno je zvati ga samo „GATT“.

Doha agenda

Program rada navodi 21 temu. Prvobitni rok (1. januara 2005. godine) je propušten. Kao i sledeći nezvanični rok (kraj 2006. godine)

Na četvrtoj Ministarskoj konferenciji u Dohi, u Kataru, u novembru 2001. godine, vlade članice STO su dogovorile da pokrenu nove pregovore. Takođe su se složile da rade na drugim pitanjima, posebno na primeni postojećih sporazuma. Ceo paket se zove Doha razvojna agenda (Doha Development Agenda - DDA).

Pregovori se održavaju u okviru Odbora za trgovinske pregovore i njegovih ogranaka, koji su obično ili regularna veća i odbori koji se sastaju na „specijalnim sednicama“, ili specijalno kreirane pregovaračke grupe. Drugi poslovi u okviru programa rada se odvijaju u drugim savetima i komisijama STO.

Peta Ministarska konferencija održana u Kankunu u Meksiku septembra 2003. godine, bila je zamišljena kao sastanak na kome bi članice zauzele pozicije i dogovorile ostatak pregovora. Ali sastanak je prošao u senci neslaganja o pitanjima poljoprivrede, uključujući pamuk,

a završio se u zastoju oko tzv. „singapurskih pitanja“ (trgovina i investicije, trgovinu i politika konkurencije, transparentnost u javnim nabavkama, i olakšanje trgovine). Stvarni napredak oko „singapurskih pitanja“ i poljoprivrede nije bio očigledan sve do 1. avgusta 2004. godine kada je donet niz odluka u Generalnom savetu. Originalni rok od 1. januara 2005. godine je propušten. Nakon toga, članice su nezvanično zacrtale cilj za završetak pregovora do kraja 2006. godine, ponovo bezuspešno. Dalji napredak u prevazilaženju razlika među članicama je napravljen na Ministarskoj konferenciji u Hong Kongu, u decembru 2005. godine, ali neke razlike su ostale nepremostive i pregovori su suspendovani u julu 2006. godine. Napori su se potom fokusirali na pokušaje da postigne napredak početkom 2007. godine, međutim posle neuspeha u Potsdamu iste godine, došao je i konačni krah pregovora u julu 2008. godine. Od tada je bilo više pokušaja da se ožive pregovori, ali najveći pomak se dogodio usvajanjem Ministarske deklaracije sa sastanka na Baliju decembra 2013. godine koja se odnosi na birokratske prepreke trgovini, što je jedan aspekt Doha pregovora. Ipak, budućnost pregovora i dalje je neizvesna.

SPORAZUMI

*STO je „zasnovana na pravilima“;
njena pravila su dogovoreni sporazumi*

I Pregled

Sporazumi STO pokrivaju robe, usluge i intelektualnu svojinu. Oni propisuju principe liberalizacije, kao i dozvoljene izuzetke. Uključuju obaveze zemalja da snize carinske i druge trgovinske barijere i da otvore i zadrže otvorenim tržišta usluga. Postavljaju procedure za rešavanje sporova. Propisuju poseban tretman za zemlje u razvoju. Zahtevaju od vlada da imaju transparentne trgovinske politike i obaveštavaju STO o zakonima na snazi i usvojenim merama i kroz redovne izveštaje sekretarijata o trgovinskim politikama zemlje.

Ovi sporazumi se često nazivaju trgovinska pravila STO, a STO se često opisuje kao sistem „zasnovan na pravilima“. Ali je važno zapamtiti da su pravila zapravo sporazumi koje su dogovorile vlade.

Ovo poglavlje se fokusira na sporazume Urugvajске runde, koji su osnova postojećeg STO sistema. Trenutno se dodatno radi na pravilima u okviru STO. Ovo je rezultat odluka donetih na Ministarskim konferencijama, posebno na sastanku u Dohi u novembru 2001. godine, kada su novi pregovori lansirani.

Sadržaj u šest okvirnih tačaka

Sadržaj „Rezultata Urugvajске runde multilateralnih trgovinskih pregovora: „pravni tekstovi“ čini obimna lista od oko 60 sporazuma, aneksa i odluka. U stvari, sporazumi se dele u šest glavnih delova jednostavne strukture: krovni sporazum (Sporazum o osnivanju STO); sporazumi za svaku od tri široke oblasti trgovine koje STO pokriva (robe, usluge i intelektualna svojina); rešavanja sporova; i kontrola trgovinskih politika vlada.

Sporazumi za dve najveće oblasti - robe i usluge - dele zajednički trodelni nacrt, iako su detalji ponekad sasvim drugačiji.

- Počinju sa **širokim principima**: GATT za robe, a GATS za usluge, dok treća oblast - trgovinski aspekti prava intelektualne svojine (TRIPS), takođe spada u ovu kategoriju, iako u ovom trenutku nema dodatnih delova.
- Zatim dolaze **dodatni sporazumi i aneksi** koji se bave posebnim zahtevima specifičnih sektora ili pitanja.
- Na kraju, postoje detaljne i obimne **liste preuzetih obaveza** konkretnih zemalja koje preciziraju specifične proizvode ili vršioce usluga kojima je dozvoljen pristup njihovim tržištima. U okviru GATT, one primaju oblik obaveza u vezi sa visinom carina za robe uopšte i kombinacije carina i kvota za neke poljoprivredne proizvode. U okviru GATS, obaveze navode koliki pristup je dozvoljen stranim vršiocima usluga za određene sektore i uključuju

liste usluga gde pojedine zemlje ne primenjuju princip nediskriminacije i najpovlašćenije nacije.

Sve njih prožimaju sporazumi i obaveze koji se odnose na rešavanje sporova, kao i obaveze ispitivanja trgovinskih politika, koje su sredstva transparentnosti.

Veliki deo Urugvajске runde bio je usmeren na prva dva dela: opšte principe i principe za specifične sektore. Istovremeno, pregovori o pristupu tržištu za industrijske proizvode su bili mogući. Kada su se principi razradili, pregovori o obavezama u sektorima poljoprivrede i usluga su mogli da se nastave.

Dodatni sporazumi

Još jedna grupa sporazuma je takođe važna: dva „plurilateralna” sporazuma koja nisu potpisana od strane svih članica: civilno vazduhoplovstvo i vladine nabavke.

Dalje promene na horizontu, Doha agenda

Ovi sporazumi nisu statični; oni se nanovo razmatraju s vremena na vreme i novi sporazumi se mogu dodati paketu. Mnogi se sada dogovaraju u okviru Doha razvojne runde, pokrenute od strane STO članica u Dohi, u Kataru, novembra 2001. godine.

Osnovna struktura STO sporazuma: kako su šest glavnih oblasti povezane – okvirni Sporazum o STO, robe, usluge, intelektualna svojina, rešavanje sporova i pregled trgovinske politike

Okvir	Sporazum o osnivanju STO		
	Robe	Usluge	Intelektualna svojina
Osnovni principi	GATT	GATS	TRIPS
Dodatni detalji	Ostali sporazumi o robi i aneksi	Aneksi o uslugama	
Obaveze o pristupu tržištu	Liste obaveza	Liste obaveza i MFN izuzeća	
Rešavanje sporova	Rešavanje sporova		
transparentnost	Pregled trgovinske politike		

II Carine: više konsolidovanja i bliže nuli

Najobimniji rezultati Urugvajске runde su 22 500 stranica obaveza pojedinačnih zemalja po određenim kategorijama proizvoda i usluga. One uključuju obaveze da se smanje i „konsoliduju” njihove carinske stope na uvoz robe. U nekim slučajevima, carine se smanjuju na nulu. Tu je i značajan porast broja konsolidovanih carina - carinske stope koje su ispregovarane u STO i koje se teško podižu.

Smanjenje carina

Smanjenja carina razvijenih zemalja su se najvećim delom odigrala u fazama tokom pet godina, od 1. januara 1995. godine. Rezultat je smanjenje od 40% kod carina na industrijske proizvode, od proseka koji se kretao od 6,3% do 3,8%. Vrednost uvezenih industrijskih proizvoda koji imaju bescarinski tretman u razvijenim zemljama skočio je sa 20% na 44%.

Takođe je smanjen broj proizvoda koji su opterećeni visokim carinskim stopama. Udeo uvoza u razvijenim zemljama proizvoda na koje se primenjuju carine više od 15% opada sa 7% na 5%. Udeo izvoza zemalja u razvoju u industrijske zemlje čije su carine iznad 15% je pao sa 9% na 5%.

Paket Urugvajске runde je time poboljšán. U martu 1997. godine, 40 zemalja čije je učešće u svetskoj trgovini proizvodima informacione tehnologije bilo više od 92%, pristale su da eliminišu uvozne carine i druge dažbine na te proizvode do 2000. godine (do 2005. godine u nekolicini slučajeva). Kao i kod drugih carinskih obaveza, svaka zemlja učesnica primenjuje svoje obaveze jednako na izvoz iz svih članica STO (tj. na principu najpovlašćenije nacije), čak i od onih koje se nisu obavezale.

Veći broj konsolidovanih carina

Razvijene zemlje povećale su procenat uvoznih dobara čije su carinske stope konsolidovane (dogovorene i teške za povećanje) sa 78% na 99%. Za zemlje u razvoju, rast je bio značajan: sa 21% na 73%. Zemlje u tranziciji povećale su svoje obaveze sa 73% na 98%. Sve ovo znači znatno veći stepen tržišne sigurnosti za trgovce i investitore.

I poljoprivreda...

Carine na sve poljoprivredne proizvode su sada konsolidovane. Gotovo sve uvozne restrikcije koje nemaju oblik carina, kao što su kvote, su pretvorene u carine- proces poznat kao „tarifikacija”. To je učinilo tržišta znatno predvidivijim za poljoprivredu. Ranije se više od 30% poljoprivrednih proizvoda suočavalo sa kvotama ili uvoznim restrikcijama. Prvi korak u „tarifikaciji” bio je da se zamene ova ograničenja carinama koje su predstavljale otprilike isti nivo zaštite. Zatim, tokom šest godina od 1995. – 2000. godine, ove carine su postepeno smanjene (period smanjenja za zemlje u razvoju trajao je do 2005. godine). Obaveze koje se tiču pristupa tržištu poljoprivrednih proizvoda takođe podrazumevaju ukidanje dotadašnje zabrane uvoza određenih proizvoda. Pored toga, liste uključuju obaveze zemalja za smanjenje domaće podrške i izvoznih subvencija za poljoprivredne proizvode.

„Konsolidovane” carine

Rasporedi za pristup tržištu nisu samo objavljivanje carina. Oni predstavljaju obaveze da se carine ne smeju povećavati iznad utvrđenog nivoa - carine su „konsolidovane”. Za razvijene zemlje, konsolidovane carine su uglavnom carine koje se naplaćuju. Najveći broj zemalja u razvoju konsolidovale su carine na nešto višem nivou od onih koje se zaista naplaćuju, te stoga konsolidovane carine predstavljaju najviše vrednosti.

Zemlje mogu da prekrše obaveze (npr. da podignu carine iznad utvrđenih), ali samo uz puno teškoća. Kako bi to učinile, moraju da pregovaraju sa državama kojih se to pitanje najviše tiče i to može da rezultira nadoknadom za gubitke trgovinskog partnera.

Kako se ovaj sporazum zove?

Ne postoji pravno obavezujući sporazum koji postavlja ciljeve za smanjenje carina (tj. koliko bi trebalo da budu smanjene kao rezultat Urugvajске runde).

Umesto toga, pojedinačne zemlje su navele svoje obaveze u listama koje su aneks Marakeškog protokola GATT 1994. Ovo je pravno obavezujući sporazum za smanjenje carinskih stopa. Od tada, dodatne obaveze su dogovorene u Sporazumu o informacionim tehnologijama iz 1997. godine.

Šta je „distorzija“?

Ovo je ključni problem. Smatra se da postoji distorzija tržišta ukoliko su cene više ili niže od normalnih, i ukoliko je kvantitet proizvedenih, prodatih i kupljenih dobara takođe viši ili niži od normalnog: npr. u odnosu na nivo koji bi inače postojao u slučaju slobodnog tržišta.

Na primer, uvozne barijere i domaće subvencije mogu da učine žitarice skupljim na unutrašnjem tržištu države. Više cene mogu da ohrabre hiper-produkciju. Ukoliko se višak prodaje na svetskom tržištu gde su cene niže, onda su neophodne izvozne subvencije. Kao rezultat, države koje subvencionišu mogu da proizvode i da izvoze mnogo više nego što bi to inače mogle.

Vlade uglavnom imaju tri razloga zbog kojih podržavaju i štite svoje farmere, čak i ako se time vrši distorzija poljoprivredne trgovine:

- kako bi obezbedile da se proizvodi dovoljna količina hrane da se zadovolje potrebe države
- kako bi zaštitili farmere od uticaja vremenskih prilika i promena cena na globalnom nivou
- kako bi očuvali ruralne zajednice.

Međutim, ove politike su često skupe i kreiraju prezasićenost koja vodi do ratova izvoznih subvencija. Države sa manje novca za subvencije trpe posledice. Debata u pregovorima se vodi oko toga da li ovi ciljevi mogu biti ispunjeni bez distorzija trgovine.

III Poljoprivreda: pravednija tržišta za poljoprivrednike

Originalni GATT se primenjivao na trgovinu poljoprivrednim proizvodima, ali je imao nedostatke. Na primer, dozvoljavao je zemljama da koriste neke nekarinske mere kao što su uvozne kvote i subvencije. U trgovini poljoprivrednim proizvodima je došlo do velike distorzije, posebno sa upotrebom izvoznih subvencija koje obično ne bi bile dopuštene za industrijske proizvode. Urugvajaska runda proizvela je prvi multilateralni sporazum posvećen ovom sektoru. To je bio značajan prvi korak ka lojalnoj konkurenciji i manjoj distorziji sektora. Realizovan je u periodu od šest godina (duže za zemlje u razvoju) i započeo je 1995. godine. Sporazum iz Urugvajске runde uključivao je obavezu da se reforme nastave kroz nove pregovore. Pregovori su pokrenuti 2000. godine, u skladu sa relevantnim odredbama iz Sporazuma o poljoprivredi.

Sporazum o poljoprivredi: nova pravila i obaveze

Cilj Sporazuma o poljoprivredi je da reformiše trgovinu u ovom sektoru i da stvori politike koje bi bile više tržišno orijentisane. Time bi se povećala predvidivost i stabilnost tržišta zemalja uvoznica i izvoznica.

Nova pravila i obaveze se odnose na:

- **pristup tržištu** - razna ograničenja trgovine koja se odnose na uvoz
- **domaću podršku** - subvencije i druge programe, uključujući i one koji podižu ili garantuju cene i prihode poljoprivrednika
- **izvozne subvencije** i druge metode koje se koriste da bi se izvoz učinio veštački konkurentnim.

Sporazum dozvoljava vladama da podrže svoje ruralne sredine, ali je poželjno da se to učini kroz politike koja izazivaju manje distorzije u trgovini. Takođe omogućava određenu fleksibilnost u načinu na koji se sprovode obaveze. Zemlje u razvoju ne moraju da smanje subvencije ili carine u istoj meri kao i razvijene zemlje, a dato im je i dodatno vreme da ispune svoje obaveze. Najmanje razvijene zemlje ne moraju da urade ništa od ovoga. Posebne odredbe se bave interesima zemalja koje zavise od uvoza hrane i problemima najmanje razvijenih zemalja.

„Mirovne“ odredbe sporazuma imaju za cilj da smanje verovatnoću sporova ili problema oko poljoprivrednih subvencija u periodu od devet godina, do kraja 2003. godine.

Pristup tržištu: „samo carine“, molim

Novo pravilo za pristup tržištu poljoprivrednih proizvoda je „samo carine“. Pre Urugvajске runde uvoz nekih poljoprivrednih proizvoda je bio ograničen kvotama i drugim nekarinskim merama. One su bile zamenjene carinama koje pružaju manje ili više ekvivalentne nivoje zaštite - ako je prethodna politika dovodila do toga da domaće cene budu 75% više od svetskih cena, onda bi nova carina mogla biti oko 75%. (Pretvaranje kvota i drugih vrsta mera u carine na ovaj način je nazvan „tarifikacija“.)

Paket tarifkacije je sadržao i nešto više. Obezbeđivao je da iste količine uvoza koje su postojale pre nego što je Sporazum stupio na snagu mogu da se nastave u budućnosti i garantovao je da se na neke od novih količina naplaćuju carinske stope koje nisu previsoke. To je postignuto sistemom „carinskih kvota” - niže carinske stope za određene količine, više (ponekad i mnogo više) stope za količine koje prelaze kvotu.

Novousvojene carine i carinske kvote, koje pokrivaju sve poljoprivredne proizvode, stupile su na snagu 1995. godine. Učesnici Urugvajске runde su se složili da razvijene zemlje smanje carine u proseku za oko 36%, u jednakim ratama tokom šest godina. Zemlje u razvoju bi smanjile carine za 24% tokom 10 godina. Nekoliko zemalja u razvoju su takođe iskoristile opciju da ponude „plafon carinskih stopa” u slučajevima gde obaveze nisu bile konsolidovane pre Urugvajске runde. Najmanje razvijene zemlje ne moraju da smanje svoje carine. (Ove brojke se zapravo ne pojavljuju u Sporazumu o poljoprivredi. Učesnici su ih koristili da pripreme svoje liste obaveza. Obaveze navedene u rasporedima su pravno obavezujuće.)

Kod proizvoda na čiji uvoz su necarinske restrikcije pretvorene u carine, vladama je dozvoljeno da preduzmu posebne zaštitne mere, kako bi se sprečio brz pad cena ili skok uvoza koji bi naneo štetu domaćim poljoprivrednicima. Sporazum precizira kada se i kako te posebne mere mogu uvesti (na primer, ne mogu se koristiti na uvoz unutar carinske kvote).

Četiri zemlje su iskoristile „posebne zaštitne mere” kako bi ograničile uvoz posebno osetljivih proizvoda (uglavnom pirinač) tokom perioda implementacije (do 2000. godine za razvijene zemlje, do 2004. godine za zemlje u razvoju). Međutim, primena ovog poteza podleže striktno definisanim uslovima, uključujući minimalan pristup za dobavljače iz inostranstva. Pomenute države su bile: Japan, Republika Koreja i Filipini za pirinač; i Izrael za ovčje meso, mleko u prahu i neke sireve. Japan i Izrael su se kasnije odrekli ovog prava, a Republika Koreja i Filipini su produžili poseban tretman za pirinač. Novi član, Tajvan iskoristio je poseban tretman za pirinač u svojoj prvoj godini članstva (2002).

Domaća podrška: nešto je dozvoljeno, nešto nije

Glavni prigovor politikama koje podržavaju domaće cene ili subvencionišu proizvodnju na neki drugi način, jeste da one podstiču hiperprodukciju. Tako se istiskuje uvoz ili dovodi do uvođenja izvoznih subvencija i dampinga cena na svetskim tržištima. Sporazum o poljoprivredi pravi razliku između programa podrške koji direktno stimulišu proizvodnju i onih za koje se smatra da nemaju direktnog efekta.

Domaće politike koje imaju direktan uticaj na proizvodnju i promet moraju se smanjiti. Članice STO su izračunale koliko je bio iznos podrške za poljoprivredni sektor na godišnjem nivou (koristeći proračune poznate kao što su „ukupna agregatna mera podrške”) u periodu od 1986. do 1988 godine. Razvijene zemlje su se dogovorile da smanje ove iznose za 20% tokom šest godina, počev od 1995. godine. Zemlje u razvoju su se složile za smanjenje od 13% sprovedu tokom 10 godina. Najmanje razvijene zemlje ne treba da smanjuju mere podrške. (Ova kategorija domaće podrške se ponekad naziva „čilibarna kutija”, referenca na žuti signal na semaforu („boju čilibara”), koja znači „uspori”).

Mere sa minimalnim uticajem na trgovinu se mogu slobodno koristiti - one su u „zelenoj kutiji“ (takođe se odnosi na boju na semaforu). One uključuju vladine usluge kao što su istraživanje, kontrola bolesti, ulaganje u infrastrukturu i bezbednost hrane. One takođe uključuju direktna plaćanja za poljoprivrednike koja ne stimulišu proizvodnju, kao što su određeni oblici direktne podrške prihodima, pomoć poljoprivrednicima za restrukturiranje poljoprivrede i direktna plaćanja u okviru programa pomoći za životnu sredinu i ruralna područja.

Takođe su dozvoljena određena direktna plaćanja poljoprivrednicima kada se od njih zahteva da ograniče proizvodnju (ponekad se nazivaju mere „plave kutije“), zatim određeni programi pomoći vlade za podsticanje poljoprivrede i ruralnog razvoja u zemljama u razvoju i druge vrste podrške malog obima („de minimis“), kada se uporede sa ukupnom vrednošću jednog ili više proizvoda koji su podržani (5% ili manje u slučaju razvijenih zemalja i 10% ili manje za zemlje u razvoju).

Izvozne subvencije: ograničenje obima i količine

Sporazum o poljoprivredi zabranjuje izvozne subvencije za poljoprivredne proizvode osim ako subvencije nisu navedene u listama preuzetih obaveza članice. Kada su navedene, sporazum zahteva od članica STO da smanje i iznos novca koji troše na izvozne subvencije i količine izvoza za koji se odobravaju subvencije. Uzimajući proseke iz perioda 1986.-90. kao osnovni nivo, razvijene zemlje su se složili da smanje vrednost izvoznih subvencija za 36% tokom šest godina, počev od 1995. godine (24% tokom 10 godina za zemlje u razvoju). Razvijene zemlje su se takođe složile da smanje količine subvencionisanog izvoza za 21% tokom šest godina (14% tokom 10 godina za zemlje u razvoju). Najmanje razvijene zemlje ne moraju da prave nikakva smanjenja.

Tokom perioda implementacije od šest godina, zemljama u razvoju je dozvoljeno pod određenim uslovima da koriste subvencije kako bi smanjile troškove stavljanja u promet i transporta robe za izvoz.

Najmanje razvijene zemlje i zemlje koje zavise od uvoza hrane

Prema Sporazumu o poljoprivredi, članice STO moraju da smanje svoj subvencionisani izvoz. Međutim, neke zemlje uvoznice zavise od zaliha jeftine, subvencionisane hrane iz glavnih industrijskih zemalja. To uključuje neke od najsiromašnijih zemalja i, iako njihovi poljoprivredni sektori mogu dobiti podsticaj od viših cena izazvanih smanjenim izvoznim subvencijama, može im biti potrebna privremena pomoć da bi napravile potrebne korekcije kako bi se nosile sa višim cenama uvoza, i na kraju i izvozile. Posebna ministarska odluka postavlja ciljeve i određene mere za pružanje pomoći u hrani i pomoći za razvoj poljoprivrede. Takođe se osvrće na mogućnost pomoći od Međunarodnog monetarnog fonda i Svetske banke kako bi se finansirao komercijalni uvoz hrane.

IV Standardi i bezbednost

Član 20 GATT dozvoljava vladama članica da se umešaju u trgovinske tokove u svrhu zaštite života i zdravlja ljudi, životinja ili biljaka, a sve pod uslovom da ne koriste svoje pravo u svrhu prikrivenog protekcionizma. Pored toga, postoje dva STO sporazuma koja se tiču bezbednosti hrane, bezbednosti i zdravlja životinja i biljaka, kao i standardima proizvoda uopšte. Oba nastoje da standardi budu primenjeni bez prikrivenog protekcionizma. Ove teme postaju sve značajnije kako se carinske prepreke ruše, što se poredi sa stenama koje postaju vidljivo za vreme oseke. U oba slučaja, ako određena zemlja primenjuje međunarodne standarde, manje su šanse da će se suočavati sa pravnim posledicama nego ako primenjuje sopstvene standarde.

Hrana, proizvodi životinjskog i biljnog porekla: koliko bezbedno je bezbedno?

Problem: kako osigurati da je hrana dostupna potrošačima jedne države bezbedna, „bezbedna“ po standardima koje država smatra odgovarajućim? U isto vreme, kako osigurati da se stroge zdravstvene i bezbednosne regulative ne koriste kao izgovor za zaštitu domaćih proizvođača?

Odvojeni sporazum o bezbednosti hrane i standardima zdravlja životinja i biljaka (Sporazum o sanitarnim i fitosanitarnim merama (SPS)) postavlja osnovna pravila, što zemlji daje slobodu da uvodi sopstvene standarde. Međutim, Sporazum naglašava da propisi moraju biti zasnovani na nauci i da trebaju biti primenjeni samo u onoj meri koliko je neophodno da se zaštiti život i zdravlje ljudi, životinja i biljaka. Takođe, oni se ne smeju donositi proizvoljno i neosnovano i tako se razlikovati od propisa zemalja u kojoj vladaju jednaki ili slični uslovi.

Zemlje članice se podstiču da primenjuju i koriste standard, smernice i preporuke gde one postoje. Ako članice to i rade, šanse da njihove mere postanu predmet spora u STO su male. Međutim, članice mogu primenjivati viši standard ako za to postoji naučno opravdanje. Takođe, viši standardi mogu biti uvedeni u slučaju procene realnog rizika, ali pod uslovom da standardi nisu doneti proizvoljno. Pored toga, do određene mere može biti primenjivan takozvani 'preventivni princip' koji stavlja bezbednost na prvo mesto onda kada nešto ne može biti u potpunosti naučno objašnjeno. Član 5.7 SPS dozvoljava privremene preventivne mere.

Sporazum dopušta članicama da primenjuju različite standarde i metode ispitivanja proizvoda. Kako onda zemlja izvoznica da bude sigurna da se praksa koju ona primenjuje prilikom ispitivanja svojih proizvoda ne razlikuje od prakse zemlje uvoznice? Ako zemlja izvoznica može da dokaže da mere koje primenjuje na robu koju izvozi zadovoljavaju isti nivo zdravstvene bezbednosti kao mere zemlje uvoznice, tada se očekuje da zemlja uvoznica prihvati standarde i metode koje primenjuje zemlja izvoznica.

Sporazum obuhvata odredbe o kontroli, ispitivanju i odobravanju proizvoda. U slučaju novih ili izmenjenih sanitarnih i fitosanitarnih propisa, vlade članica su dužne da o promenama unapred obaveste, kao i da oforme informativne centre koji će pružati pomoć. Sporazum je komplementaran sa Sporazumom o tehničkim preprekama trgovini.

Tehnički propisi i standardi

Tehnički propisi i standardi su bitni, ali se razlikuju od zemlje do zemlje, što pravi probleme proizvođačima i izvoznicima. Standardi mogu biti prepreke u trgovini. Međutim, značajni su iz niza razloga, od zaštite životne sredine, preko bezbednosti, nacionalne bezbednosti do informisanog potrošača. Tako da, sa druge strane, mogu biti od pomoći u trgovini. Stoga se opet nameće pitanje: kako osigurati da standardi služe svrsi, a da ne budu doneti proizvoljno ili kao izgovor za protekcionizam.

Sporazum o tehničkim preprekama trgovini (TBT) nastoji da obezbedi da propisi, standardi, testiranja i procedura sertifikovanja ne stvaraju nepotrebne prepreke.

Međutim, Sporazum daje za pravo zemljama da uvode standarde koje oni smatraju prikladnim – na primer, kada su u pitanju život i zdravlje ljudi, životinja i biljaka, zaštita životne sredine ili razni drugi interesi potrošača. Dalje, članice su slobodne da preduzimaju mere kojim bi osigurali sprovođenje uvedenih standarda. Problem je što mnoštvo propisa proizvođačima i izvoznicima stvara košmar. Bilo bi mnogo jednostavnije kada bi vlade primenjivale internacionalne standarde, što ih Sporazum i podstiče da urade. U svakom slučaju, koje god propise da izaberu, one ne smeju biti diskriminatorne.

Sporazum takođe uspostavlja model dobre prakse prema kome vladina i nevladina tela, kao i predstavnici industrije pripremaju, usvajaju i primenjuju dobrovoljne standarde. Preko 200 donosilaca standarda se vodi ovim modelom.

Sporazum kaže da procedure kojima se određuje da li je određeni proizvod u skladu sa standardom moraju biti fer i pravedne. Tako se Sporazum bori protiv bilo kojih metoda koje bi domaćoj robi dale nezasluženu prednost. Takođe, Sporazum podstiče zemlje da jedna drugoj priznaju procedure kojima određuju da li je proizvod u skladu sa standardima. U suprotnom, proizvodi bi trebali biti testirani dva puta, prvo od strane zemlje izvoznice, pa zatim zemlje uvoznice.

Proizvođači i izvoznici treba da znaju koji se standardi primenjuju na potencijalnim tržištima. Kako bi se postarali da ove informacije budu lako dostupne, sve STO članice su dužne da oforme nacionalne informativne centre i da jedna drugu informišu podsredstvom STO (svake godine stigne oko 900 obaveštenja o novim ili promenjenim regulativama). Komitet za tehničke prepreke trgovini je glavni centar za razmenu informacija i glavni forum za diskusiju o problemima koji mogu proizaći u vezi sa propisima i njihovom implementacijom.

V Tekstil: opet u modi

Za tekstilnu industriju, kao i poljoprivredu, vođene su najteže bitke u STO, kao što je bio slučaj i u pređašnjem GATT sistemu. Nakon desetogodišnjeg plana određenim Urugvajskom rundom, tekstilna industrija je doživela potpunu promenu. Sistem uvoznih kvota koji je bio na snazi od ranih šezdesetih se sada smatra zastarelim.

Od 1974. godine do kraja Urugvajске runde, na snazi je bio Sporazum o tekstilu koji je omogućavao bilateralne sporazume ili unilateralne akcije koje su stvarale kvote kojim je ograničavan izvoz u zemlje čija industrija je trpela ozbiljnu štetu usled naglog rasta uvoza.

Ove kvote su bile najistaknutija karakteristika. Takođe nisu bile u skladu sa GATT principom jednakosti među trgovinskim partnerima obzirom da su određivale koju količinu robe zemlja uvoznica može da prihvati od zemlje izvoznice.

Od 1995 godine, na snazi je STO **Sporazum o tekstilu i odeći (ATC)**. Do 1. januara 2005. godine, tekstilna industrija je u potpunosti poslovala po GATT pravilima. Ono što je najznačajnije, kvote su prestale da postoje, a zemlje uvoznice više nisu mogle da favorizuju određene uvoznike. Sporazum o tekstilu i odeći više ne postoji: ovo je bio jedini STO sporazum sa ograničenim rokom trajanja.

Integracija: postepeno vraćanje proizvoda u sistem GATT pravila

Tekstil i odevni predmeti su bili vraćani u sistem GATT pravila tokom perioda od deset godina. Ovaj proces je tekao postepeno, u četiri koraka, kako bi i uvoznici i izvoznici imali vremena da se naviknu na novonastalu situaciju. Na neke od ovih proizvoda se pre ovoga primenjivao sistem kvota. Sve kvote koje su bile na snazi zaključno sa 31. decembrom 1994. godine nisu ukinute stupanjem novog sporazuma na snagu. Integracija u sistem GATT je za cilj imala postepeno ukidanje ovih kvota.

Sporazum je odredio koji procenat proizvoda mora da uđe u GATT sistem pravila pri svakom od koraka. Ukoliko je bilo koji od ovih proizvoda potpadao pod kvote, onda su kvote morale da se uklone u isto vreme. Ovi procenti su bili primenjivani na tekstil i tekstilnu trgovinu zemalja uvoznica tokom 1990. godine. ATC je takođe nalagao da količina uvoza ograničena kvotama mora da raste svake godine i da se povećava u svakoj od faza predviđenih sporazumom. Koliko brzo će rasti bilo je određeno formulom zasnovanom na stopi rasta koja je postojala dok je na snazi bio stari sporazum.

Proizvodi obuhvaćeni pravilima GATT tokom prve tri faze morali su da obuhvataju četiri glavna tipa tekstila i odeće: vunu i konac; tkaninu; gotove tekstilne proizvode; odeću. Sva druga ograničenja pored kvota koja nisu bila obuhvaćena starim sporazumom i nisu bila u skladu sa opštim STO sporazumima morala su ili u iste da se uklone do 1996. ili da do 2005. budu ukniuta.

ATC je dozvoljavao uvođenje privremenih restrikcija pod strogim uslovima ako bi se pojavili bilo kakvi slučajevi koji bi štetili industriji u toku procesa tranzicije.

Ove „tranzicione zaštitne mere“ nisu spadale u istu grupu sa standardnim merama zaštite koje su bile dozvoljene u okviru GATT sistema jer su se mogle primenjivati na uvoz iz određenih zemalja izvoznica. Međutim, zemlja uvoznica morala je da dokaže da domaća industrija trpi ili da joj pretila ozbiljna šteta. Takođe, morala je da dokaže da je šteta posledica dve stvari: povećanog uvoza proizvoda i nagli i veliki rast uvoza iz određenih zemalja izvoznica. Mere zaštite su mogle biti primenjivane ili na osnovu međusobnih sporazuma nakon konsultacija ili unilateralno. Sve ovo bilo je pod kontrolom Nadzornog tela za tekstil.

U svakom sistemu u kom su kvote uvedene za pojedinačne zemlje, izvoznici su mogli da zaobiđu kvote tako što su robu dopremali kroz neku treću zemlju ili tako što su pravili lažne deklaracije o zemlji porekla proizvoda. Sporazum je imao posebne odredbe koje su regulisale ovo pitanje.

ATC je predviđao poseban tretman za određene kategorije zemalja: na primer, one koje su nove na tržištu, mali dobavljač i najmanje razvijene zemlje.

Nadzorno telo za tekstil je nadgledalo sprovođenje sporazuma. Telo se sastojalo od predsedavajućeg i deset članova koji su zasedali u ličnom svojstvu. Njihov zadatak je bio da nadgledaju aktivnosti sprovođene u okviru Sporazuma kako bi se postarali da sprovođenje bude dosledno. Zatim su podnosili izveštaj Savetu za robu koji je analizirao urađeno pre nego što bi se ušlo u novu fazu procesa integracije. Nadzorno telo je u svojoj nadležnosti imao i sporove u okviru Sporazuma o tekstu i odeći. U slučaju da su ove nesuglasice ostajale nerešene, mogle su dalje biti u nadležnosti Tela za rešavanje sporova. Kada je Sporazum o tekstu i odeći istekao 1. januara 2005 i Nadzorno telo je prestalo da postoji.

VI Usluge: pravila za rast i ulaganje

Opšti sporazum o trgovini uslugama (GATS) je prvi i jedini set multilateralnih pravila koja upravljaju međunarodnom trgovinom uslugama. Usvojen na Urugvajskoj rundi, ovaj Sporazum je nastao kao odgovor na snažan rast uslužnog sektora u proteklih trideset godina i na sve veći potencijal usluga što je rezultat revolucije u komunikacijama.

Pružanje usluga predstavlja sektor globalne ekonomije koji beleži najbrži rast i koji zaslužan za dve trećine globalnog učinka, zapošljava jednu trećinu zaposlenih i učestvuje u 20 % svetske trgovine.

Kada se negde između početka i sredine osamdesetih pojavila ideja o uvođenju pravila o uslugama u multilateralni trgovinski sistem, brojne zemlje su bile skeptične, čak su bile i protiv. Verovali su da će takav sporazum umanjiti moć vlada da sprovede nacionalne politike i ograničiti njihovu regulatornu moć. Međutim, sporazum koji je kasnije donesen je dozvolio visok stepen fleksibilnosti, kako u okviru pravila, tako i kad su u pitanju obaveze pristupu tržištu.

Više o Opštem sporazumu o trgovini uslugama (GATS)

Opšti sporazum o trgovini uslugama čini tri dela: glavni tekst koji sadrži opšte obaveze i mere; anekse koji se tiču pravila za određene sektore; obaveze pojedinačnih zemalja koje moraju dozvoliti pristup svom tržištu uključujući indikacije kada zemlje privremeno ne primenjuju MFN princip nediskriminacije.

Opšte obaveze i mere

Potpuna pokrivenost: sporazum pokriva sve uslužne delatnosti, kao na primer, bankarstvo, telekomunikacije, turizam, profesionalne usluge, itd. U okviru GATS, međunarodna trgovina uslugama može se odvijati na četiri načina:

- Usluge koje se sa teritorije jedne zemlje članice pružaju potrošaču u drugoj zemlji (na primer, međunarodni telefonski pozivi) što je poznato pod zvaničnim nazivom kao „**prekogranično pružanje usluga**“ (u STO žargonu se još naziva i „način 1“)
- Potrošači ili firme koriste usluge u inostranstvu (na primer, turizam), što je poznato pod zvaničnim nazivom kao „**potrošnja u inostranstvu**“ (način 2)
- Strana kompanija otvara svoje filijale i podružnice u drugoj zemlji u svrhu pružanja usluga (na primer, inostrana banka koja nudi svoje usluge u stranoj državi), što je poznato pod zvaničnim nazivom kao „**komercijalno prisustvo**“ (način 3)
- Pojedinci koji putuju u inostranstvo radi pružanja usluga (na primer, konsultanti), što je poznato pod zvaničnim nazivom kao „**prisustvo fizičkih lica**“ (način 4)

Princip najpovlašćenije nacije

Princip – svi su povlašćeni. MFN nalaže da se svi trgovinski partneri tretiraju jednako prema principu nediskriminacije. Prema GATS pravilima, ako zemlja dozvoli prisustvo inostrane konkurencije u određenom sektoru, jednake šanse u okviru tog sektora trebaju biti date svim pružiocima usluga iz ostalih članica STO (ovo važi čak i ako se zemlja nije obavezala da inostranim kompanijama dozvoli ulazak na svoje tržište prema pravilima STO).

MFN važi za sve vrste usluga, s tim što su dozvoljeni posebni privremeni izuzeci. Kada je GATS stupio na snagu, jedan broj država već je imao sporazume sa trgovinskim partnerima koji su bili sklopljeni ili bilateralno ili u okviru manjih grupa. STO članice su smatrale da ova izuzeća treba da budu privremena. Sebi su dale pravo da nastave da daju povlašćeni tretman određenim zemljama koje pružaju određene usluge stavljajući ih na listu pod naznakom „MFN izuzeća“. Kako bi opšti MFN princip ostao zaštićen, lista nije mogla da bude proširivana. Ova izuzeća imaju mandatni rok trajanja od najviše 10 godina.

Obaveza otvaranja tržišta i nacionalni tretman

Obaveza otvaranja tržišta određenih sektora pojedinačnih zemalja (i koliko otvorena će ta tržišta biti) su rezultat pregovora. Obaveze stoje u vidu liste u kojoj je navedeno koji sektor je u procesu otvaranja i kolika je dostupnost tržišta u tim sektorima (na primer, da li postoje ikakva ograničenja u pogledu stranog vlasništva), kao i da li postoje ikakva ograničenja u okviru nacionalnog tretmana (drugim rečima, da li će prava koja su data domaćim kompanijama biti uskraćena inostranim). Tako, na primer, slučaj kada se vlada obaveže da dozvoli stranim bankama da posluju na domaćem tržištu zove se **obaveza otvaranja tržišta**. Slučaj kada vlada ograniči broj dozvola koje će biti izdate zove se **ograničavanje pristupa tržištu**. Takođe, kada vlada kaže da je stranim bankama dozvoljeno da imaju samo jedno predstavništvo, dok je domaćim bankama dozvoljeno više, to je **izuzetak od principa nacionalnog tretmana**.

Ove jasno definisane obaveze se moraju poštovati, to jest, „obavezujuće su“: baš kao i carina na trgovinu robom, mogu se menjati jedino nakon pregovora sa pogođenim zemljama. Kako je oslobađanje od obaveza veoma teško, one su praktično garancija poslovanja stranim izvoznicima i uvoznicima usluga i investitorima.

Državne službe su jasno izuzete iz sporazuma i GATS ni na koji način ne tera vladu jedne članice da privatizuje uslužnu industriju. U stvari, reč „privatizovati“ se ne pominje nigde u GATS-u. Takođe, GATS ne zabranjuje državne, pa ni private monopole.

Postoji eksplicitna obaveza članica da dozvole javno finansirane usluge u ključnim oblastima svoje nadležnosti. Državne službe su sporazumom definisane kao nekomercijalne i kao takve se ne takmiče sa drugim dobavljačima. Usluge koje pružaju državne službe ne podležu GATS pravilima, nisu predmet sporazuma, a obaveze otvaranja tržišta i princip nacionalnog tretmana (odnositi se prema stranim i domaćim kompanijama jednako) ne važe za njih.

GATS ne zahteva od članica da prihvataju obaveze na nivou kompletnog uslužnog sektora. Na primer, vlada možda ne želi da dozvoli upliv strane konkurencije u određeni sektor zato što smatra da je poslovanje tog sektora jedan od osnovnih zadataka vlade ili iz bilo kog drugog razloga. U ovom slučaju, obaveze vlade su mninimalne – na primer, da budu transparentni u regulisanju sektora i da ne diskriminišu strane dobavljače.

Transparentnost

GATS nalaže vladama da moraju objavljivati sve relevantne zakone i propise, kao i da moraju otvoriti informativne centre u okviru svojih administracija gde strane kompanije i vlade mogu dobiti informacije o propisima u određenom uslužnom sektoru. Takođe, zemlje moraju obavestiti STO o bilo kakvim promenama propisa koji se odnose na usluge za koje su preduzete posebne obaveze.

Propisi: objektivni i razumni

Kako domaći propisi imaju veliki uticaj na trgovinu uslugama, Sporazum nalaže da vlade ovim sektorom trebaju upravljati razumno, objektivno i nepristrasno. Kada vlada donese administrativnu odluku koja utiče na pružanje usluga, neophodno je da se postara da postoji nepristrasno telo koje ovu odluku može da preispita (na primer, sud).

GATS ne zahteva da bilo koja usluga treba da bude deregulisana. To što vlade imaju obavezu da liberalizuju tržište ne podrazumeva da ne mogu da određuju nivo kvaliteta, bezbednosti, visinu cene ili da ne mogu da uvode razne druge regulative koje one smatraju neophodnim. Obavezivanje na poštovanje principa nacionalnog tretmana, na primer, bi samo značilo da se isti propisi odnose kako na domaće tako i na strane dobavljače. Vlade naravno zadržavaju pravo da određuju koje su kvalifikacije potrebne za obavljanje posla doktora ili advokata i da određuju standarde koji će korisnicima usluga garantovati pravo na zdravlje i bezbednost.

Priznavanje

Kada su dve (ili više) vlada sklopile sporazum o međusobnom priznavanju kvalifikacija (na primer, davanje dozvola ili sertifikata pružaocima usluga), GATS kaže da se i ostalim članicama treba dati šansa da pregovaraju kako bi postigle slične dogovore. Priznavanje kvalifikacija druge zemlje ne sme da bude diskriminišuće, niti da bude pod plaštom skrivenog protekcionizma. STO mora biti obavešten o svakom sporazumu o priznavanju.

Međunarodna plaćanja i transferi

Jednom kad se vlada obavezala da uslužni sektor otvori stranoj konkurenciji, ne bi smela ograničavati plaćanja pruženih usluga što podrazumeva transfer novca van zemlje („tekuće transakcije“. Jedini izuzetak je kad postoje teškoće u balansu isplata, pa čak i tada ograničenja moraju biti kratkog roka i podložna drugim ograničenjima i uslovima.

Progresivna liberalizacija

Urugvajska runda pregovora je bila samo početak procesa liberalizacije trgovine. GATS zahteva da se vode dalji pregovori, koji su otpočeli početkom 2000. godine, da bi potom bili uvršteni u Doha razvojnu agendu. Cilj je da se proces liberalizacije proširi povećanjem nivoa planiranih obaveza.

Aneksi:

Usluge se razlikuju

Međunarodna trgovina robom nije teška za razumeti: proizvod se transportuje iz jedne u drugu zemlju. S druge strane, trgovina uslugama je mnogo raznovrsnija. Telefonske kompanije, banke, avio kompanije, knjigovodstvene firme pružaju svoje usluge na sasvim različite načine. Aneksi uz GATS stoga uzimaju u obzir ove različitosti.

Kretanje fizičkih lica

Ovaj aneks odnosi se na pregovore o pravima pojedinaca da privremeno borave u drugoj zemlji radi pružanja usluga. U sporazumu je istaknuto da se ove odredbene odnose na osobe u potrazi za stalnim zaposlenjem niti na uslove za dobijanje državljanstva, stalnog boravka ili stalnog zaposlenja.

Finansijske usluge

Nestabilnost bankarskog sistema utiče na čitavu privredu. Aneks o finansijskim uslugama daje široku slobodu zemljama da donose mere za izbegavanje rizika, kao što su, na primer, mere koje bi štatile investitore, štediša, nosioce polisa osiguranja i koje za cilj imaju očuvanje integriteta i stabilnosti finansijskog sistema.

Telekomunikacije

Telekomunikacijski sektor ima dvojaku ulogu: predstavlja zaseban ekonomski sektor i neodvojivi je deo pružanja usluga drugih ekonomskih sektora (na primer, elektronski transfer novca). Aneks nalaže da se vlade moraju postarati da pružaoci usluga iz inostranstva imaju pristup javnim telekomunikacijskim mrežama bez diskriminacije.

Usluge vazdušnog transporta

Prema ovom aneksu, prava u sferi saobraćaja i aktivnosti direktno vezane za saobraćaj ne spadaju pod GATS, one su predmet drugih bilateralnih sporazuma. Međutim, aneks navodi da će se GATS pravila primenjivati na popravku letelica i usluge održavanja, marketing usluga vazdušnog transporta i usluge rezervisanja putem kompjutera. Države članice trenutno razmatraju ovaj aneks.

VII Intelektualna svojina: zaštita i primena

STO Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine (TRIPS), o kom se pregovaralo između 1986. i 1994. na Urugvajskoj rundi pregovora, prvi put je uveo pravila o intelektualnoj svojini u multilateralni trgovinski sistem.

Koreni: trgovinski sistem zasnovan na pravilima

Ideje i znanja postaju sve značajniji deo trgovine. Najveća vrednost novih lekova i drugih visoko-tehnoloških proizvoda leži u tome koliko su inovativni i inovativni u istraživanju, kreiranju i testiranju. Filmovi, muzički snimci, knjige, kompjuterski softveri i onlajn usluge se kupuju i prodaju zbog kreativnosti i informacija koje pružaju, a ne zbog plastike, metala ili papira od kojih su napravljeni. U procesu stvaranja mnogih proizvoda kojim se ranije trgovalo kao nisko-tehnološkom robom sada učestvuju sve više inventivnosti i dizajna, tu spadaju, na primer, brendirana odeća ili nove sorte biljaka.

Stvaraocima se može dati pravo da spreče druge da koriste njihove izume, dizajn i druge kreacije, i da mogu da dobiju nadoknadu od onih koji njihova dela koriste. Ovo su „prava intelektualne svojine“ koja postoje u više oblika. Na primer, knjige, umetničke slike i filmovi potpadaju pod autorska prava; izumi pod patente; ime brenda i logo proizvoda se registruje kao zaštitni znak; i tako dalje. Vlade i parlamenti stvaraocima daju ova prava kao podstrek da proizvode ideje od kojih će celo društvo imati korist.

Primena i zaštićenost ovih prava se veoma razlikuju širom sveta, a kako intelektualna svojina postaje sve značajniji deo trgovine, ove razlike su postale izvor tenzija u međunarodnim ekonomskim odnosima. Novodogovorena pravila o pravima intelektualne svojine u trgovini su uvedena kako bi se zaveo veći red i kako bi nesuglasice bile rešavane sistematičnije.

Ovo je rezultat Urugvajске runde pregovora. TRIPS predstavlja pokušaj da se smanji jaz u načinu na koji su ova prava zaštićena širom sveta i da ih dovede pod opšta međunarodna pravila. Sporazum određuje minimum nivoa zaštite intelektualne svojine članica STO. Ovime se postiže ravnoteža između dugoročnih koristi i moguće kratkoročne štete po društvo. Društvo ima dugoročnu korist kada zaštita intelektualne svojine podstiče stvaranje, posebno kada period zaštite istekne, a dela i izumi postanu deo javnog domena. Vladama je dozvoljeno da smanje kratkoročne troškove putem niza izuzetaka, na primer kada je potrebno rešiti probleme u sferi zaštite zdravlja. U slučaju izbijanja trgovinskog spora oko prava intelektualne svojine sada je dostupan STO sistem za rešavanje sporova.

Sporazumom je obuhvaćeno pet opširnih pitanja:

- Kako bi osnovni principi trgovinskog sistema i drugi međunarodni sporazumi o intelektualnoj svojini trebali biti primenjivani?
- Kako adekvatno zaštititi prava intelektualne svojine?
- Kako bi zemlje trebale da ove zakone sprovode adekvatno na svojoj teritoriji?
- Kako rešiti nesuglasice o intelektualnoj svojini među članicama STO?
- Posebni tranzicioni aranžman za period kada se novi sistem uvodi?

U čemu je razlika?

Autorska prava, patenti, žigovi, itd. se primenjuju na različite vrste izuma i pronalazaka. Oni se takođe tretiraju različito.

Patenti, industrijski dizajn, topografske šeme integrisanih kola, geografske oznake porekla i žigovi moraju da budu registrovani kako bi bili zaštićeni - pronalazak, dizajn, ime brenda, logo itd. Opis pod kojim su registrovani predstavlja javnu informaciju.

Autorska prava i poslovne tajne su zaštićene automatski prema specifičnim uslovima. Oni ne moraju da budu registrovani i samim tim ne postoji potreba za objavljivanjem, na primer, kako se konstruiše zaštićen računarski softver.

Drugi uslovi se takođe mogu razlikovati, npr. vremenski period važenja svakog tipa zaštite.

Osnovni principi: nacionalni tretman, MFN, uravnotežena zaštita

Kao i kod GATT i GATS, polazna tačka sporazuma o intelektualnoj svojini su osnovni principi. Takođe, zajednička im je važnost koja se pridaje principu nediskriminacije, odnosno nacionalni tretman (isti tretman domaćeg i stranog) i MFN (izjednačen pristup tržištu za sve, tj. ukoliko se jednoj zemlji odobre povlastice moraju i svim ostalim članicama STO). Nacionalni tretman je ključni princip i u sporazumima o intelektualnoj svojini sklopljenim van STO.

TRIPS ima još jedan dodatni princip koji podrazumeva da zaštita intelektualne svojine treba da doprinese stvaranju tehničkih inovacija i transfera tehnologije. Kako Sporazum nalaže i proizvođači i korisnici treba da imaju koristi, a sve u korist ekonomije i društva.

Kako zaštititi intelektualnu svojinu? Opšta pravila

Drugi deo TRIPS-a bavi različitim vrstama intelektualne svojine i kako ih zaštititi. Cilj je da adekvatni standardi zaštite postoje u svim članicama. Ovde su polazne tačke obaveze koje proističu iz glavnih međunarodnih sporazuma Svetske organizacije za intelektualnu svojinu (WIPO) koja je osnovana pre STO. U te sporazume spadaju:

- Pariska konvencija o zaštiti industrijskog vlasništva (patenti, industrijski dizajn, itd).
- Bernska konvencija o zaštiti književnih i umetničkih dela (autorska prava).

Neke oblasti nisu obuhvaćene ovim konvencijama. U nekim slučajevima, propisani standardi zaštite su se smatrali neadekvatnim, stoga je TRIPS dodao značajan broj novih, povišenih standarda.

Autorska prava

TRIPS se stara da, kako je određeno Bernskom konvencijom, računarski programi budu zaštićeni kao književna dela. Sporazum definiše i na koji način trebaju biti zaštićene baze podataka. Takođe, TRIPS-om je pravo iznajmljivanja uključeno u međunarodna pravila o autorskim pravima. Autori kompjuterskih programa i autori zvučnih zapisa moraju imati pravo da zabrane komercijalno iznajmljivanje svojih dela. Slično ekskluzivno pravo primenjuje se na film, s obzirom da je iznajmljivanje u komercijalne svrhe u slučaju filma dovelo do masovnog kopiranja, što je za posledicu imalo ugrožavanje potencijalne zarade nosilaca autorskih prava.

U Sporazumu piše da izvođačima mora biti dato pravo da spreče neovlašćeno snimanje, umnožavanje i emitovanje nastupa uživo u period ne kraćem od pedeset godina. Kreatorima zvuka mora biti dato pravo da spreče neovlašćeno umnožavanje u periodu od pedeset godina.

Žigovi

Sporazum definiše koji tipovi znakova mogu biti zaštićeni i koji minimum prava se dodeljuje njihovim vlasnicima. Takođe, u Sporazumu se navodi da registrovani žig kod usluge mora biti zaštićen na isti način kao i kod robne marke. Znaci koji su postali prepoznatljivi u određenoj zemlji uživaju dodatnu zaštitu.

Geografske oznake porekla

Nekada je naziv mesta ono što jedan proizvod čini prepoznatljivim. Ova „geografska oznaka“ nam ne govori samo gde je proizvod nastao. Mnogo bitnije, ona ističe posebne karakteristike proizvoda, a koje su odlika porekla tog proizvoda. Neki od svima poznatih primera su: šampanjac, skoč, tekila, rokfor sir. Proizvođači vina i žestokih pića su posebno zabrinuti zbog upotrebe geografskih imena u nazivu proizvoda, stoga TRIPS sadrži posebne odredbe o ovim proizvodima. Međutim, ove odredbe se ne odnose samo na vina i žestoka pića. Ono što može dovesti do obmanjivanja kupca ili do nelojalne konkurencije je kada se u nazivu proizvoda koristi ime mesta, a da proizvod nije nastao na navedenoj lokaciji već negde drugde ili kada proizvod nema tipične karakteristike vezane za proizvode tog mesta. TRIPS sporazum nalaže zemljama da moraju da spreče zloupotrebu geografskih imena.

Vina i žestoka pića uživaju viši nivo zaštite čak i onda kada ne postoji opasnost od obmanjivanja javnosti. Određeni izuzeci su dozvoljeni, na primer, ako je naziv već zaštićen kao žig ili ako je postao generički termin. Na primer, „čedar“ se odnosi na posebnu vrstu sira koji ne mora neminovno biti napravljen u Čedru u Velikoj Britaniji. Ali svaka zemlja koja želi da napravi izuzetak iz gore navedenih razloga mora biti spremna da pregovara sa zemljama koje žele da zaštite određenu geografsku oznaku. Sporazumom se omogućava nastavak pregovora u okviru STO kako bi se ustanovio multilateralni sistem notifikacija i registracija geografskih oznaka vina.

Industrijski dizajn

Prema TRIPS-u, industrijski dizajn mora biti zaštićen minimum deset godina. Vlasnici zaštićenog dizajna imaju pravo da spreče proizvodnju, prodaju ili uvoz artikala čiji dizajn je kopija zaštićenog dizajna.

Patenti

Prema Sporazumu, patenti moraju biti zaštićeni minimum dvadeset godina. Zaštita patenta mora biti dostupna kako za proizvode tako i za procese u okviru skoro svih tehnoloških polja. Vlada može da odbije da izda patent za izum čija komercijalna eksploatacija je zabranjena iz moralnih ili razloga zaštite javnog reda. Ono što takođe spada u ovu grupu su i dijagnostičke, terapijske i hirurške metode, biljke i životinje (osim mikroorganizama), biološki procesi (osim mikrobioloških procesa) koji za cilj imaju stvaranje biljaka i životinja.

Biljne sorte, međutim, moraju imati mogućnost patentne zaštite ili biti zaštićene posebnim sistemom (na primer, prava uzgajivača zagarantovana Konvencija Međunarodne unije za zaštitu novih biljnih sorti (UPOV konvencijom)

Sporazum propisuje minimum prava koje nosilac patenta ima. Međutim, dozvoljeni su određeni izuzeci. Na primer, kada se nosilac patenta ogluši o svoja prava, pa ne izbací proizvod na tržište. Kako bi se ovakva situacija rešila, vlada može izdati obavezne dozvole koje daju slobodu konkurenciji da proizvede proizvod ili primeni proces zaštićen patentom. Kako bilo, ovaj izuzetak je moguć samo pod određenim uslovima kako bi se zaštitila legitimni interesi nosioca patenta.

Ako je patent izdat za proizvodni proces, onda se prava moraju preneti na proizvod dobijen tim procesom. Oni za koje se sumnja da su neovlašćeno koristili prava zaštićena patentom mogu biti poslani na sud kako bi dokazali suprotno.

Problem koji se nedavno pojavio je kako biti siguran da patent koji ima određeni farmaceutski proizvod neće uskratiti pristup lekovima u siromašnim zemljama. U isto vreme je važno obezbediti da patent i dalje ima ulogu da podstakne istraživanje i razvoj novih lekova. Zato se TRIPS-om propisuje fleksibilne mere kao što je obavezna dozvola, međutim neke zemlje nisu bile sigurne kako će ovakve mere biti interpretirane i koliko će njihovo pravo da ih koriste biti poštovano. Veći deo ovog problema rešen je posebnom deklaracijom koju su doneli ministri država članica STO na Ministarskoj konferenciji u Dohi u novembru 2001. Oni su se složili da TRIPS ne sprečava i ne bi trebalo da sprečava članice da preduzimaju mere čiji cilj je zaštita javnog zdravlja. Oni su istakli da su zemlje slobodne da primenjuju fleksibilne mere propisane ovim sporazumom. Takođe su se složili da ove mere treba da važe na teritoriji najmanje razvijenih zemalja do 2016. godine i za farmaceutske proizvode pod zaštitom patenta. Za jedno od preostalih pitanja su naložili Savetu TRIPS-a da preduzme dalje mere: u slučaju da određena zemlja nije u mogućnosti da proizvodi farmaceutske proizvode, treba joj omogućiti da patentirane lekove uveze (kroz sistem obaveznih dozvola). Sporazum kojim se ovo ostvaruje dogovoren je 2003.

Topografska šema integrisanih kola

Osnova zaštite prava topografske šeme integrisanog kola u okviru TRIPS-a je Vašingtonski sporazum o intelektualnoj svojini koji spada pod Svetsku organizaciju za intelektualnu svojinu. Vašingtonski sporazum o integrisanim kolima donet je 1989. godine, ali još nije stupio na snagu. TRIPS na ovaj sporazum dodaje više odredaba: na primer, da zaštita mora da traje minimum deset godina.

Poverljivi podaci i poslovne tajne

Poslovne tajne i drugi poverljivi podaci koji imaju komercijalnu vrednost moraju biti zaštićene od kršenja poverljivosti i drugih sličnih dela. Određeni razumni koraci moraju biti preduzeti u cilju očuvanja tajnosti podataka. Rezultati istraživanja koji su predati vladi jedne zemlje u cilju dobijanja dozvole za promovisanje novog leka ili poljoprivrednog hemijskog preparata takođe moraju biti zaštićeni od nelojalne komercijalne upotrebe.

Suzbijanje nelojalne konkurencije u ugovorima o licenci

Vlasnik autorskih prava, patenta ili drugih oblika intelektualne svojine može drugom licu izdati licencu radi proizvodnje ili kopiranja žiga, dela, izuma,

dizajna, itd. Sporazumom se prepoznaje da odredbe ugovora o licenci mogu biti takve da ograničavaju konkurenciju ili usporavaju tehnološki transfer. Stoga Sporazum nalaže da vlade, pod određenim uslovima, imaju pravo da preduzmu akcije protiv nekonkurentnih ugovora o licenci. U sporazumu se takođe navodi da vlade moraju biti spremne na saradnju u cilju kontrolisanja nekonkurentnog davanja licence.

Sprovođenje: strogo ali pravedno

Za države članice nije dovoljno samo doneti zakone o intelektualnoj svojini. Oni moraju biti i sprovedeni, o čemu se govori u trećem delu sporazuma.. TRIPS nalaže vladama da prava intelektualne svojine zaštite zakonima, a da sankcije za kršenje ovih prava moraju biti dovoljno stroge da spreče dalje zloupotrebe. Postupci koji se odnose na sprovođenje prava intelektualne svojine treba da budu pravični i jednaki za sve. Oni ne treba da budu nepotrebno skupi i složeni, niti da sadrže i nerealne rokove, kao i nepotrebna kažnjavanja. Svako lice mora imati pravo da od suda traži da razmotri određenu administrativnu odluku i pravo da se žali na odluku nižih sudskih instanci. Sporazum opisuje kako treba postupati u procesu sprovođenja (u šta spadaju i pravila o pribavljanju dokaza, privremene mere, sudski nalozi, naknada štete i druge kazne). U Sporazumu se navodi i da sud ima pravo da pod određenim uslovima naloži uništenje piratizovane i falsifikovane robe. Svako namerno falsifikovanje ili piratstvo u komercijalne svrhe se smatra krivičnim delom. Vlade se moraju postarati da vlasnici prava intelektualne svojine dobiju pomoć od uprave carina u sprečavanju uvoza falsifikovane i piratizovane robe.

Tehnološki transfer

Karakteristično za zemlje u razvoju je da tehnološki transfer vide kao deo pogodbe za prihvatanje sporazuma o zaštiti prava intelektualne svojine. TRIPS sadrži više odredaba koje se tiču ove teme. Na primer, od vlada razvijenih zemalja se traži da podstiču svoje kompanije da vrše transfer tehnologije u najmanje razvijene zemlje.

Tranzicioni aranžmani: 1, 5 ili 11 godina ili više

Kada su STO sporazumi stupili na snagu 1. januara 1995. godine, razvijenim zemljama je dato godinu dana da svoje zakone i prakse usklade sa TRIPS-om. Zemljama u razvoju i (pod određenim uslovima) zemljama u tranziciji je dato pet godina, do 2000. godine. Najmanje razvijenim zemljama je dato 11 godina, do 2006, dok je za farmaceutske patente rok produžen do 2016. godine.

Ukoliko zemlja u razvoju nije mogla da obezbedi zaštitu patenta proizvoda u određenom području tehnologije kada je TRIPS stupio na snagu (1. januara 1995. godine), imala je na raspolaganju 10 godina da uvede zaštitu. Ali za farmaceutske i poljoprivredne hemijske preparate, zemlje su morale da prihvate podnošenje prijave patenata od početka prelaznog perioda, iako patenti nisu morali da se dodele do njegovog isteka.

Podložno određenim izuzecima, opšte pravilo je da se obaveze u sporazumu primenjuju na prava intelektualne svojine koja su postojala na kraju tranzicionog perioda zemlje, kao i na nova.

VIII Anti-damping, subvencije, zaštitne mere

Konsolidovane carine i njihova primena na sve trgovinske partnere (princip najpovoljnije nacije ili MFN) su ključ za nesmetani tok prometa robe. STO sporazumi poštuju principe, ali takođe omogućavaju izuzetke - u nekim okolnostima. Ova tri pitanja su:

- mere preduzete protiv dampinga (prodaja po nepravredno niskoj ceni)
- subvencije i kompenzatorne mere koje neutrališu efekte subvencije
- hitne mere za privremeno ograničavanje uvoza, osmišljenih da zaštite domaće industrije.

Antidampinške mere

Ako kompanija izvozi proizvod po ceni nižoj od cene koju obično naplaćuje na svom domaćem tržištu, kaže se da se obavlja „damping“ proizvoda. Da li je ovo nepravredna konkurencija? Mišljenja se razlikuju, ali mnoge vlade preduzimaju mere protiv dampinga kako bi zaštitile svoje domaće industrije. STO sporazum ne donosi jasan sud. Njegov fokus je na tome kako vlade mogu ili ne mogu da reaguju na damping - disciplinuje antidampinške mere i to se često naziva „**Anti-dampinški sporazum**“.

Pravne definicije su preciznije, ali generalno govoreći, STO sporazum omogućava vladama da deluju protiv dampinga gde postoji istinska („materijalna“) povreda konkurentne domaće industrije. Kako bi to uradila, vlada mora biti u stanju da pokaže da se damping događa, da izračuna obim dampinga (koliko je niža izvozna cena u odnosu na tržišnu cenu izvoznika na njegovom domaćem tržištu), i pokaže da damping izaziva štetu ili preti da to uradi.

Član 6. GATT dozvoljava zemljama da preduzmu akciju protiv dampinga. Anti-dampinški sporazum razjašnjava i proširuje član 6. i dva sporazuma se dopunjuju. Oni omogućavaju zemljama da deluju na način koji bi normalno bio protivan principima GATT koji konsoliduju carine i ne diskriminišu između trgovinskih partnera; obično antidampinške mere znače naplaćivanje dodatnih uvoznih dažbina na određeni proizvod iz konkretne zemlje izvoznice kako bi se njegova cena dovela bliže „normalnoj vrednosti“ ili kako bi se otklonila šteta za domaću industriju u zemlji uvoznici.

Postoji mnogo različitih načina obračuna kojim se utvrđuje da li se sa proizvodom dogodio teži ili lakši damping. Sporazum sužava opseg mogućih opcija. On nudi tri metode za izračunavanje „normalne vrednosti“ nekog proizvoda. Glavna je zasnovana na ceni na domaćem tržištu izvoznika. Kada se ovo ne može iskoristiti, dve alternative su dostupne: cena koju naplaćuje izvoznik u drugoj zemlji ili obračun zasnovan na kombinaciji troškova proizvodnje izvoznika, drugih troškova i normalnih marži. Sporazum takođe navodi kako se može napraviti fer poređenje između cene izvoza i onoga što bi bila normalna cena.

Izračunavanje stepena dampinga proizvoda nije dovoljno. Antidampinške mere se jedino mogu primeniti ako damping oštećuje industriju u zemlji uvoznici. Dakle, mora se prvo sprovesti detaljna istraga u skladu sa utvrđenim pravilima. Istraga mora proceniti sve relevantne ekonomske faktore koji imaju

uticaja na stanje industrije koja je u pitanju. Ukoliko istraga pokaže da postoji damping i da je domaća industrija oštećena, kompanija izvoznik može da podigne svoju cenu na dogovoreni nivo kako bi izbegla antidamping uvozne dažbine.

Detaljne procedure su navedene vezane za to kako se antidampinški slučajevi pokreću, kako se istrage vode, i kakvi su uslovi za osiguravanje da sve zainteresovane strane dobiju priliku da iznesu dokaze. Antidampinške mere moraju da isteknu pet godina od dana izricanja, osim ako istraga pokaže da bi okončanje mere bi dovelo do štete.

Antidampinške istrage se odmah okončavaju u slučajevima kada vlasti utvrde da je margina dampinga zanemarljivo mala (definiše se kao manja od 2% od cene izvoza proizvoda). Ostali uslovi su takođe postavljeni. Na primer, istraga se takođe mora dovršiti čak i ako je obim uvoza zanemarljiv (tj. ako je obim uvoza iz jedne zemlje manje od 3% od ukupnog uvoza tog proizvoda). Ipak, istraga se može nastaviti ukoliko nekoliko zemalja, od kojih svaka obezbeđuje manje od 3% uvoza, zajedno čine 7% ili više ukupnog uvoza).

Sporazumom je određeno da zemlje članice moraju da obaveste Komitet za antidamping o svim preliminarnim i konačnim akcijama, brzo i detaljno. Takođe moraju da izveštavaju o svim istragama dva puta godišnje. Kada razlike nastaju, članice se ohrabruju da se međusobno konsultuju. Takođe mogu iskoristiti STO postupak rešavanja sporova.

Subvencije i kompenzatorne mere

Ovaj sporazum ima dve funkcije: reguliše korišćenje subvencija, i reguliše koje mere zemlje mogu da preduzmu da se suprotstave efektima subvencija. Propisuje da zemlja može da koristi STO proceduru za rešavanje sporova kako bi zatražila povlačenje subvencija ili uklanjanje njihovih negativnih efekata. Takođe, zemlja može pokrenuti sopstvenu istragu i na kraju naplatiti dodatne carine (poznate kao „kompenzatorne carine“) na subvencionisani uvoz za koji se utvrdi da je oštetio domaće proizvođače.

Sporazum sadrži definiciju subvencija. Takođe, on uvodi koncept „specifičnih“ subvencija, tj. subvencija dostupnih samo preduzećima, industriji, grupi preduzeća ili grupi industrija u zemlji koja daje subvenciju. Mere navedene u sporazumu primenjuju se samo na određene subvencije, koje mogu biti domaće ili izvozne subvencije.

Sporazum definiše dve kategorije subvencija: zabranjene i dozvoljene. Sporazum se odnosi na poljoprivredne proizvode, kao i na industrijske proizvode.

- **Zabranjene subvencije:** subvencije koje zahtevaju od primaoca da ispune određene izvozne ciljeve, ili da koriste domaće robe umesto uvezenih roba. One su zabranjene, jer su dizajnirane tako da izvrše distorziju međunarodne trgovine, i stoga verovatno nanose štetu trgovini drugih zemalja. One mogu biti dovedene u pitanje u kroz postupak rešavanja sporov STO a, po ubrzanoj proceduri. Ako postupak rešavanja sporova potvrdi da je subvencija zabranjena, mora se odmah povući. Ukoliko se to ne desi, zemlja koja je podnela žalbu može preduzeti mere. Ako su domaći proizvođači oštećeni uvozom subvencionisanih proizvoda, može biti nametnuta kompenzatorna carina.

- **Dozvoljene subvencije:** u ovoj kategoriji zemlja koja podnosi žalbu mora da pokaže da je subvencija imala negativan efekat na njene interese. U suprotnom je subvencija dozvoljena. Sporazum definiše tri vrste šteta koje se mogu izazvati. Subvencije jedne zemlje mogu naneti štetu domaćoj industriji u zemlji uvoznici. Takođe mogu naneti štetu izvoznici iz neke druge zemlje kada se obe takmiče na trećim tržištima. I domaće subvencije u jednoj zemlji mogu oštetiti izvoznike koji pokušavaju da se takmiče na domaćem tržištu zemlje koja subvencionira. Ako Telo za rešavanje sporova odredi da subvencija ima štetan efekat, subvencija mora da se povuče ili njena štetna dejstva moraju biti uklonjena. S druge strane, ako su domaći proizvođači oštećeni uvozom subvencionisanih proizvoda, mogu se uvesti kompenzatorne carine.

Neka od pravila su slična onima iz Antidampinškog sporazuma. Kompenzatorna carina (ekvivalent antidampinške carine) može se naplatiti jedino nakon što je zemlja uvoznica sprovedla detaljnu istragu sličnu onoj koja je potrebna za antidampinške mere. Postoje detaljna pravila za odlučivanje da li je proizvod bio subvencionisan (što nije uvek lako izračunati), kriterijumi za utvrđivanje da li uvoz subvencionisanih proizvoda izaziva štetu domaćoj industriji, procedure za pokretanje i vođenje istrage, kao i pravila o sprovođenju i trajanju (obično pet godina) kompenzatornih mera. Subvencionisani izvoznik može da se složi da podigne svoje izvozne cene kao alternativu naplaćivanju kompenzatorne carine njihovom izvozu.

Subvencije mogu igrati važnu ulogu u zemljama u razvoju i zemljama u tranziciji. Najmanje razvijene zemlje i zemlje u razvoju sa manje od 1 000\$ BDP po glavi stanovnika su izuzeti od mera za zabranjene izvozne subvencije. Drugim zemljama u razvoju je dat rok do 2003. godine da eliminišu svoje izvozne subvencije. Najmanje razvijene zemlje su morale eliminisati subvencije za substituciju uvoza (tj. subvencije namenjene da pomognu domaćoj proizvodnji i izbegavanju uvoza) do 2003. godine. Zemlje u razvoju takođe dobijaju preferencijalni tretman ako njihov izvoz podleže istrazi kompenzatornih dažbina. Za zemlje u tranziciji zabranjene subvencije morale su se ukinuti do 2002. godine.

Zaštitne mere: zaštita od prekomernog uvoza

Država članica STO može privremeno ograničiti uvoz proizvoda (preduzeti „zaštitne“ mere) ako domaća industrija trpi štetu ili u je opasnosti da pretrpi štetu zbog prekomernog uvoza. Ova povreda mora da bude ozbiljna. Zaštitne mere su uvek bile dostupne pod GATT-om (član 19). Međutim, nisu bile često korišćene, a neke vlade su radije štatile svoje domaće industrije kroz mere „sive zone“: koristeći bilateralne pregovore van okrilja GATT-a, ubedile su zemlje izvoznice da „dobrovoljno“ obuzdaju izvoz ili da pristanu na druga sredstva podele tržišta. Sporazumi ove vrste su postignuti za širok spektar proizvod, kao što su, na primer, automobili, čelik, i poluprovodnici.

STO sporazum je otvorio nove mogućnosti. Njime su zabranjene mere „sive zone“, i postavljeni rokove za sve zaštitne mere. Sporazumom je utvrđeno da članovi ne mogu da traže, preduzimaju ili održavaju bilo kakva dobrovoljna izvozna ograničenja, aranžmane za plasiranje na tržište ili bilo koje druge slične mere bilo na izvoznoj ili uvoznoj strani. Bilateralne mere koje nisu modifikovane da budu u skladu sa Sporazumom postepeno su ukinute krajem 1998. godine. Zemljama je bilo dozvoljeno da zadrže jednu od ovih

mera jednu dodatnu godinu (do kraja 1999. godine), ali samo je Evropska unija iskoristila ovu odredbu, za ograničenja na uvoz automobila iz Japana.

„Nalet“ prekomernog uvoza koji opravdava zaštitne mere može biti realni porast uvoza (*apsolutni porast*); ili može biti povećanje učešća uvoza na smanjenom tržištu, čak i ako se sama količina uvoza nije povećala (*relativni porast*).

Industrije ili kompanije mogu zatražiti zaštitu od svojih vlada. STO sporazum postavlja zahteve za istrage o zaštitnim merama od strane nacionalnih vlasti. Naglasak je na transparentnosti i na poštovanju uspostavljenih pravila i praksi, tj. izbegavanju proizvoljnih metoda. Vlasti koje sprovode istragu moraju javno da objave kada se rasprave održavaju i moraju obezbediti druga odgovarajuća sredstva za zainteresovane strane da iznesu dokaze. Dokazi moraju sadržati argumente o tome da li mera u javnom interesu.

Sporazum utvrđuje kriterijume za procenu da li je „ozbiljna povreda“ ili preti da bude naneta, kao i faktore koji se moraju uzeti u obzir kada se određuje uticaj uvoza na domaću industriju. Kada je uvedena, zaštitnu meru bi trebalo primeniti samo do nivoa neophodnog da se spreči ili otkloni ozbiljna šteta i da se pomogne industriji koja je u pitanju da se prilagodi. Tamo gde se uvode količinska ograničenja (kvote), one obično ne bi trebalo da smanje količine uvoza ispod godišnjeg proseka za poslednje tri reprezentativne godine za koje su statistike na raspolaganju, osim ako je dato jasno opravdanje da je neophodan drugačiji nivo za sprečavanje ili otklanjanje ozbiljne štete.

U principu, zaštitne mere ne mogu biti usmerene na uvoz iz određene zemlje. Međutim, sporazum opisuje kako kvote mogu biti alocirane između zemalja koje snabdevaju, uključujući izuzetne okolnosti kada je uvoz iz neke zemlje povećan neproporcionalno brzo. Zaštitna mera ne bi trebalo da traje više od četiri godine, mada može biti produženo do osam godina, ukoliko nadležni državni organi odrede da je mera potrebna i da postoje dokazi da se proizvođači prilagođavaju. Mere koje se sprovode duže od godinu dana moraju se postepeno liberalizovati.

Kada zemlja ograničava uvoz kako bi zaštitila svoje domaće proizvođače, u principu mora dati nešto zauzvrat. Sporazum kaže zemlja izvoznica (ili zemlje izvoznice) mogu tražiti naknadu kroz konsultacije. Ako se ne postigne dogovor, zemlja izvoznica može da uzvрати ekvivalentnom akcijom: na primer, može da podigne carine na izvoz iz zemlje koja sprovodi zaštitnu meru. U nekim slučajevima, zemlja izvoza mora da čeka tri godine pošto se uvede zaštitna mera pre nego što uzvрати na ovaj način, odnosno ako je mera u skladu sa odredbama sporazuma i ako se preduzima kao rezultat povećanja količine uvoza iz zemlje izvoznice.

U izvesnoj meri izvoz zemalja u razvoju je zaštićen od zaštitnih mera. Zemlja uvoznica može primeniti zaštitne mere za proizvod iz zemlje u razvoju samo ukoliko zemlja u razvoju snabdeva više od 3% uvoza tog proizvoda, ili ukoliko više zemalja u razvoju sa manje od 3% udela u uvozu kolektivno čine više od 9% od ukupnog uvoza proizvoda u pitanju.

Komitete STO za zaštitne mere nadgleda primenu sporazuma i odgovoran je za nadzor obaveza članova. Vlade moraju da izveštavaju o svakoj fazi zaštitne istrage i srodnih odlučivanja, i Komisija razmatra te izveštaje.

IX Necarinske barijere: administrativne prepreke i druge prepreke za trgovinu

Jedan broj ugovora bavi se različitim administrativnim ili pravnim pitanjima koja bi mogla da predstavljaju prepreke za trgovinu.

- izdavanje uvoznih dozvola
- pravila za određivanje carinske vrednosti robe
- inspekcija pre isporuke: dodatne provere uvoza
- pravila o poreklu robe: made in... gde?
- investicione mere

Izdavanje uvoznih dozvola: jasne procedure

Iako se danas manje upotrebljavaju nego u prošlosti, sistemi uvoznih dozvola takođe potpadaju pod okvire STO. **Sporazum o procedurama izdavanja uvoznih dozvola** navodi da bi uvozne dozvole trebalo da budu jednostavne, transparentne i predvidive. Na primer, sporazum zahteva da vlade objave sveobuhvatne informacije za trgovce kako bi znali kako i zašto se dozvole odobravaju. Takođe opisuje kako bi zemlje trebalo da obaveste STO kada uvode nove procedure izdavanja dozvola za uvoz ili kada promene postojeće procedure. Sporazum nudi smernice o tome kako bi vlade trebalo da procenjuju prijavu za dozvole.

Neke dozvole se automatski izdaju ukoliko su ispunjeni određeni uslovi. Sporazum postavlja kriterijume za automatske dozvole tako da procedure koje se koriste ne ograničavaju trgovinu.

Druge dozvole se ne izdaju automatski. Tada sporazum pokušava da minimizira teret koji pada na uvoznika tokom prijave za dozvole, tako da administrativni deo sam po sebi ne ograničava ili vrši distorziju uvoza. U sporazumu se navodi da agencije koje upravljaju izdavanjem dozvola ne bi trebalo u normalnim okolnostima da više od 30 dana obrađuju prijavu, odnosno više od 60 dana kada se sve prijave ispituju u isto vreme.

Pravila za određivanje carinske vrednosti

Za uvoznike, proces procene carinske vrednosti predstavlja problem koji može biti jednako ozbiljan kao i naplaćivanje prave carinske stope. Sporazum STO o carinskoj vrednosti ima za cilj pravičan, uniforman i neutralni sistem za procenu vrednosti robe u carinske svrhe, što je sistem koji odgovara komercijalnoj realnosti i koji zabranjuje upotrebu proizvoljnih ili fiktivnih carinskih vrednosti. Sporazum predviđa niz pravila određivanja vrednosti, šireći i dajući veću preciznost odredbama o carinskoj vrednosti u originalnom GATT-u.

U slučajevima kada imaju razloga da sumnjaju u tačnost deklarisanе vrednosti uvezene robe, povezana ministarska odluka sa Urugvajске runde daje carinskim upravama pravo da zatraže dodatne informacije. Ako uprava ima osnovane sumnje, uprkos dobijenim dodatnim informacijama, može se odlučiti da se carinska vrednost uvozne robe ne može utvrditi na osnovu deklarisanе vrednosti.

Inspekcija pre isporuke: dodatne provere uvoza

Inspekcija pre isporuke je praksa unajmljivanja specijalizovanih privatnih kompanija (ili „nezavisnih entiteta“) kako bi proverili detalje pošiljke, pre svega cenu, količinu i kvalitet roba naručenih u inostranstvu. Koriste je uglavnom vlade zemalja u razvoju, pošto je njena svrha je da štiti nacionalne finansijske interese (sprečavanje odliva kapitala, komercijalnih prevara i izbegavanja carina, na primer) i da kompenzuje nedostatke u administrativnim infrastrukturama.

Sporazum o inspekciji pre isporuke nalaže da se GATT principi i obaveze primenjuju na aktivnosti agencija koje se bave inspekcijom pre isporuke kojima je mandat dala vlada. Obaveze koje su na vladama koje koriste inspekciju pre isporuke uključuju: nediskriminaciju, transparentnost, zaštitu poverljivih poslovnih podataka, izbegavanje nepotrebnih odlaganja, korišćenje specifičnih smernica za obavljanje verifikacije cena i izbegavanje sukoba interesa od strane agencija za inspekciju. Obaveze članica izvoznica prema zemljama koje koriste inspekciju pre isporuke uključuju nediskriminaciju u primeni domaćih zakona i propisa, brzo objavljivanje tih zakona i propisa i pružanje tehničke pomoći gde je to potrebno.

Sporazum uspostavlja nezavistan postupak kontrole. Administrira se zajednički od strane Međunarodne federacije kontrolnih agencija (IFIA), koja predstavlja inspeksijske agencije i Međunarodne privredne komore (ICC), koja predstavlja izvoznike. Njegova svrha je da rešava sporove između izvoznika i inspeksijske agencije.

Pravila o poreklu robe: Made in... gde?

„Pravila o poreklu robe“su kriterijumi korišćeni za definisanje toga gde je proizvod napravljen. Pravila su bitan deo opštih trgovinskih pravila, jer veliki broj politika diskriminiše zemlje izvoznice: kvotama, preferencijalnim carinama, antidamping merama, kompenzatornim carinama (koje se naplaćuju kako bi se neutralisale izvozne subvencije), itd. Pravila porekla se takođe koriste u statistici spoljne trgovine, kao i za „made in...“etikete vezane za proizvode. Ovaj celokupan sistem je zakomplikovan usled globalizacije i načina na koji proizvod može biti obrađen u nekoliko zemalja, pre nego što je spreman za tržište.

Sporazum o pravilima o poreklu robe zahteva od članica STO da njihova pravila o poreklu budu transparentna; da nemaju ograničavajuće, narušavajuće ili remetilačke efekte na međunarodnu trgovinu; da se administriraju na konzistentan, uniforman, nepristrasan i razuman način; i da se zasnivaju na pozitivnom standardu (drugim rečima, one treba da navedu *koji kriterijumi su relevantni za određivanje statusa porekla, a ne koji nisu*).

Na duži rok, sporazum ima za cilj da uspostavi zajednička („usaglašena“) pravila o poreklu među svim članicama STO, osim u nekim vrstama preferencijalne trgovine. Na primer, zemlje koje uspostave zonu slobodne trgovine mogu da koriste različita pravila porekla za proizvode kojima se trguje pod njihovim sporazumom o slobodnoj trgovini. Sporazum uspostavlja usaglašavanje programa rada, zasnovanom na skupu principa, uključujući izradu objektivnih, razumljivih i predvidivih pravila o poreklu.

Aneks sporazuma postavlja „zajedničku deklaraciju“koja se bavi operativnim pravilima porekla robe koje se kvalifikuju za preferencijalni tretman.

Investicione mere: smanjivanje trgovinskih distorzija

Sporazum o investicionim merama koje se odnose na trgovinu (TRIMs)

se odnosi samo na mere koje utiču na trgovinu robom. Sporazum priznaje da određene mere mogu ograničiti i vršiti distorziju trgovine, i navodi da nijedna članica neće primenjivati nikakve mere koje diskriminišu strane proizvode (tj. neće kršiti principe „nacionalnog tretmana“ u GATT-u). Takođe zabranjuje investicione mere koje dovode do ograničenja u količinama (kršenje još jednog principa GATT-a). Ilustrativna lista slučajeva gde TRIMs nije u skladu sa odredbama GATT dodata je TRIMs-u. Lista obuhvata mere koje zahtevaju posebne nivoe lokalnih nabavki od strane preduzeća („zahtevi lokalnih sadržaja“). Takođe obeshrabruje mere koje ograničavaju uvoz neke kompanije ili postavljaju ciljeve koje kompanija mora da izveze („zahtevi trgovinskog bilansa“).

Prema sporazumu, zemlje moraju da preko STO obaveste ostale članice o svim investicionim merama koje nisu u skladu sa ugovorom. Razvijene zemlje su morale da ih eliminišu u roku od dve godine (do kraja 1996. godine); zemlje u razvoju su imale pet godina (do kraja 1999. godine); i najmanje razvijene zemlje sedam. U julu 2001. godine, Savet za trgovinu robom se složio da produži ovaj prelazni period za određeni broj zemalja u razvoju koje su to zatražile.

Sporazum uspostavlja Komisiju TRIMs-a za praćenje implementacije obaveza uspostavljenih sporazumom. Sporazum takođe navodi da bi članice STO trebalo da razmotre mogućnost postojanja odredbe o investicionim politikama i politikama konkurencije. Ova rasprava je deo dnevnog reda Doha razvojne agende.

X Plurilateralni: manjinski interesi

Na sve članice STO se u većini slučajeva primenjuju svi sporazumi STO. Posle Urugvajске runde, međutim, ostala su četiri sporazuma, prvobitno dogovorena u Tokijskoj rundi, koja su imala užu grupu potpisnica i poznati su kao „plurilateralni dogovori“. Svi ostali sporazumi Tokijske runde postali multilateralne obaveze (tj. obaveze za sve članice STO), kada je STO osnovana 1995. godine. Pomenuta četiri sporazuma su bila:

- trgovina civilnim vazduhoplovima
- vladine nabavke
- mlečni proizvodi
- goveđe meso.

Sporazumi o goveđem mesu i mlečnim proizvodima su prestali da važe 1997. godine.

Fer trgovina civilnim vazduhoplovima

Sporazum o trgovini civilnim vazduhoplovima stupio je na snagu 1. januara 1980. godine. Sada ima 32 potpisnice. Sporazum eliminiše uvozne carine na sve vazduhoplove, osim vojnih aviona, kao i na sve druge proizvode obuhvaćene ugovorom: civilni vazduhoplovni motori i njihovi delovi i komponente, sve komponente i podsklopovi civilnih aviona, i simulatori letenja i njihovi delovi i komponente. Sadrži kaznene mere za uticaj vlade na nabavke civilnih aviona i njene podsticaje za kupovinu istih, kao i za finansijsku podršku vlade za civilni sektor aerotransporta.

Vladine nabavke: otvaranje za konkurenciju

U većini zemalja, vlada i agencije koje ona kontroliše su zajedno najveći kupci roba svih vrsta, u rasponu od osnovnih sirovina do opreme visokih tehnologija. Istovremeno, politički pritisak da se domaći dobavljači favorizuju u odnosu na njihove strane konkurente može biti veoma jak.

Sporazum o vladinim nabavkama je prvi put dogovoren tokom Tokijske runde i stupio je na snagu 1. januara 1981. godine. Njegova svrha je da se što više ovih vrsta nabavki otvori za moguću međunarodnu konkurenciju. Osmišljen je da učini zakone, propise i prakse koji su u vezi sa vladinim nabavkama transparentnijim i da osigura da ne štite domaće proizvode ili dobavljače, ili diskriminišu strane proizvode ili dobavljače.

Trenutno su 45 članica STO potpisnice sporazuma. On ima dva elementa: opšta pravila i obaveze, i raspored nacionalnih entiteta u svakoj zemlji članici čije nabavke su predmet sporazuma. Veliki deo opštih pravila i obaveza tiču se tenderskih procedura.

Sadašnji sporazum i obaveze su dogovorene u Urugvajskoj rundi. Ovi pregovori su ostvarili desetostruko širenje nadležnosti, proširujući međunarodnu konkurenciju na nacionalne i lokalne entitete vlada čije kolektivne nabavke vrede nekoliko stotina milijardi dolara svake godine. Novi

sporazum takođe proširuje nadležnost na usluge (uključujući i građevinske usluge), nabavke na nivoima vlasti koji su ispod centralnog (na primer, federalne jedinice, pokrajine, departmani i prefektуре), i nabavke javnih komunalnih preduzeća. Novi sporazum je stupio na snagu 1. januara 1996. godine.

Takođe dodatno naglašava pravila koja garantuju fer i nediskriminatorne uslove međunarodne konkurencije. Na primer, vlade će morati da primenjuju procedure na unutrašnjem planu po kojima oštećeni privatni ponuđači mogu osporiti odluke o nabavkama i dobiti obeštećenja u slučaju da se ovakve odluke kose sa pravilima sporazuma.

Sporazum se odnosi na ugovore koji vrede više od navedenih graničnih vrednosti. Za javne nabavke roba i usluga na centralnom nivou, granična vrednost je 130 000 SDR². Za nabavke roba i usluga entiteta koji su ispod centralnog nivoa vlasti prag varira, ali je uglavnom u vrednosti od 200 000 SDR. Za preduzeća, granična vrednost za robe i usluge je uglavnom oko 400 000 SDR, dok je za građevinske ugovore granična vrednost oko 5 000 000 SDR.

Sporazumi o mlečnim proizvodima i goveđem mesu: prestali da važe 1997. godine

Međunarodni sporazum o mlečnim proizvodima i Međunarodni sporazum o goveđem mesu ukinuti su krajem 1997. godine. Zemlje koje su potpisale sporazume odlučile su da je bolje da se ovim sektorima bave posebni sporazumi o poljoprivredi i sanitarnim i fitosanitarnim sporazumima. Neki aspekti njihovog rada su bili onemogućeni zbog malog broja potpisnica. Na primer, neki veći izvoznici mlečnih proizvoda nisu potpisali Sporazum o mlečnim proizvodima i pokušaj da se sarađuje u pogledu minimalnih cena je stoga bio neuspešan. Minimalne cene su suspendovane 1995. godine.

2) SDR je „korpa“ valuta: evro, japanski jen, britanska funta i američki dolar. Vrednost SDR se određuje na dnevnoj bazi i izražava u odnosu na američki dolar svakodnevno na sajtu MMF-a.

XI Ispitivanje trgovinskih politika: obezbeđivanje transparentnosti

Pojedinci i preduzeća koja se bave trgovinom moraju znati što više o uslovima trgovine. Stoga je od fundamentalnog značaja da propisi i pravila budu transparentni. U STO, ovo se postiže na dva načina: vlade moraju da obaveste STO i druge članice o konkretnim merama, politikama ili zakonima kroz redovna „obaveštenja“; dok STO sa svoje strane sprovodi redovne revizije trgovinskih politika zemalja: ispitivanja trgovinskih politika. Ove revizije su deo Urugvajске runde sporazuma, ali su počele da se primenjuju nekoliko godina pre završetka runde: one su bile rani rezultat pregovora. Učesnici su se složili da postave osnove za ispitivanja na ministarskom sastanku decembra 1988. godine koji je trebalo da bude procena stanja u pregovorima na polovini Urugvajске runde. Prva revizija se održala naredne godine. U početku su radili pod GATT-om i, kao i GATT, fokusirali su se na trgovinu robom. Sa stvaranjem STO 1995. godine, njihova nadležnost je proširena, kao i nadležnost STO, da obuhvati usluge i intelektualnu svojinu.

Značaj koji zemlje pridaju procesu ogleda se u položaju Tela za ispitivanje trgovinskih politika, ono je Generalni savet STO u drugom obliku.

Ciljevi su:

- da se poveća transparentnost i razumevanje trgovinskih politika i praksi različitih zemalja, kroz redovan monitoring
- da poboljša kvalitet javne i međuvladine rasprave o tim pitanjima
- da se omogući multilateralna procena efekata politika na svetski trgovinski sistem.

Pregled se fokusira na trgovinske politike i prakse samih članica. Ali se takođe uzimaju u obzir šire ekonomske i razvojne potrebe tih zemalja, njihove politike i ciljevi, kao i spoljno ekonomsko okruženje sa kojim se suočavaju. Ovakve evaluacije drugih članica STO podstiču vlade da poštuju pravila STO i da ispune svoje obaveze. U praksi, ispitivanja imaju dva šira rezultata: omogućavaju svima van ispitivane zemlje da razumeju njenu politiku i situaciju u kojoj se nalazi, kao i da joj daju povratne o njenom učinku u sistemu.

Tokom određenog vremenskog perioda sve članice STO dolaze pod lupu. Frekvencija ispitivanja zavisi od veličine zemlje:

- Četiri najveće ekonomije, Evropska unija, Sjedinjene Američke Države, Japan i Kina, podležu ispitivanju se otprilike jednom u dve godine.
- Narednih 16 zemalja (u smislu njihovog udela u svetskoj trgovini) se ispituju svake četiri godine.
- Preostale zemlje ispituju se svakih šest godina, uz mogućnost dužeg prelaznog perioda za najmanje razvijene zemlje.

Za svaki pregled pripremaju se dva dokumenta: izjava o politikama u ovoj oblasti koju priprema vlada čije se trgovinska politika ispituje i detaljan izveštaj napisan od strane sekretarijata STO. Ova dva izveštaja, zajedno sa izveštajem sa sastanaka Tela za ispitivanje trgovinskih politika ubrzo se objavljuju.

REŠAVANJE SPOROVA

Prioritet je rešiti sporove, a ne presuditi

I Jedinstven doprinos

Rešavanje sporova je centralni stub multilateralnog trgovinskog sistema i jedinstveni doprinos STO stabilnosti globalne ekonomije. Bez mehanizma za rešavanje sporova, sistem zasnovan na pravilima bi bio manje efektivan, jer se pravila ne bi mogla primenjivati. Procedura STO stavlja naglasak na vladavinu prava i čini trgovinski sistem sigurnijim i predvidivijim. Sistem je zasnovan na jasno definisanim pravilima sa vremenskim rasporedima za zaključenje slučaja. Prvostepene odluke donosi panel, a odobrava (ili odbija) celo članstvo STO. Žalbe na osnovu tačke zakona su moguće.

Ipak, svrha nije u donošenju presude. Prioritet je rešavanje sporova, ako je moguće putem konsultacija. Do januara 2008. godine, samo oko 136 od ukupno 369 slučajeva je rešavano pred panelom. Većina drugih slučajeva je ili zabeležena kao rešena „van suda“ ili je i dalje u produženoj fazi konsultacija, neki čak od 1995. godine.

Principi: pravedno, brzo, efikasno, obostrano prihvatljivo

Sporovi u STO se u suštini vode oko prekršenih obećanja. Članice STO su se dogovorile da će, u slučaju da veruju da neka od njih krši pravila, upotrebiti multilateralne mehanizme za rešavanje sporova, radije nego preduzimati unilateralne mere. Što znači da će se pridržavati ustanovljenih procedura i poštovati odluke.

Do spora dolazi kada jedna članica usvoji mere trgovinske politike ili preduzme neku konkretnu meru koju jedna ili više ostalih članica smatra kršenjem STO sporazuma ili propustom da se ispune obaveze. Grupa trećih zemalja takođe može proglasiti da ima poseban interes u tom slučaju i uživati određena prava.

Procedura za rešavanje sporova je postajala i u starom GATT sistemu, ali nije imala određene vremenske rokove, te je odluke bilo lakše blokirati i mnogi slučajevi su trajali predugo bez postizanja rešenja. Urugvajska runda je donela bolje strukturiran proces sa jasnije definisanim fazama procedure. Uvela je veću disciplinu u pogledu vremenskog perioda u okviru koga bi slučaj trebalo da bude razrešen, sa fleksibilnim rokovima za različite faze procesa. Ugovor naglašava da je brzo rešenje sporova od suštinskog značaja za efikasan rad STO. On detaljno navodi procedure i vremenske okvire koje treba pratiti prilikom rešavanja sporova. Prosečno vreme potrebno da bi slučaj prešao ceo put do prve preporuke je oko godinu dana, odnosno oko 15 meseci, u slučaju žalbe. Dogovoreni vremenski rokovi su fleksibilni i ukoliko se slučaj smatra hitnim (npr. ukoliko uključuje kvarljivu robu), njegovo razrešenje će biti ubrzano koliko god je to moguće.

Paneli

Paneli su poput suda. Međutim, za razliku od uobičajenog tribunala, panelisti su uglavnom izabrani u dogovoru sa državama u sporu. Samo ukoliko države u sporu ne mogu da se dogovore oko izbora članova panela, bira ih generalni direktor STO.

Paneli se sastoje od 3 (moguće je i 5) članova, eksperata iz različitih zemalja koji utvrđuju dokaze i odlučuju ko je u pravu. Izveštaj panela se predstavlja Telu za rešavanje sporova, koje može odbaciti izveštaj jedino konsenzusom.

Panelisti za svaki spor mogu biti birani sa liste trajnih, visoko kvalifikovanih kandidata ili, pak, sa drugog mesta. Oni obavljaju službu u svom ličnom svojstvu. Ne smeju primati instrukcije od bilo koje vlade.

Urugvajaska runda je takođe onemogućila da članica koja je izgubila spor blokira usvajanje odluke. Prema ranijoj GATT proceduri, preporuke i odluke su mogle biti donete samo konsenzusom, tako da je jedan glas protiv bio dovoljan da se ne donese. Danas se odluke donose automatski osim ako se konsenzusom ne odluči da se odluka odbija – svaka članica mora da ubedi sve ostale STO članice (uključujući i zemlju protiv koje je u sporu) da prihvate njen stav.

Iako ova procedura dosta podseća na proces pred sudom ili tribunalom, poželjno rešenje za zemlje u pitanju jeste da same razovaraju o međusobnim problemima i da same dođu do rešenja spora. Stoga, prva faza rešavanja spora jesu konsultacije vlada članica u pitanju, a čak i kada je slučaj napredovao ka daljim fazama rešavanja spora, uvek ostaje otvorena mogućnost konsultacije i medijacije.

Kako se sporovi rešavaju?

Rešavanje sporova je u nadležnosti Telo za rešavanje sporova (koje zaseda i u obliku, odnosno na nivou Generalnog saveta), koje se sastoji od svih članica STO. Telo za rešavanje sporova ima isključivu nadležnost da uspostavlja panele stručnjaka koji će se baviti slučajevima i da prihvati ili odbaci zaključke panela ili rezultate žalbe. Ono nadgleda implementaciju odluka i preporuka i ovlašćeno je da dozvoli mere retalijacije (povratne kaznene mere) kada se zemlja ne ponaša u skladu sa presudom.

- **Prva faza: konsultacije (do 60 dana).** Pre preduzimanja bilo kojih drugih mera, zemlje u sporu su obavezne da kroz dijalog pokušaju da same razreše međusobne probleme. Ako konsultacije ne uspeju, one takođe mogu zamoliti generalnog direktora STO da bude medijator u pregovorima ili da im pomogne ne neki drugi način.
- **Druga faza: panel (do 45 dana da panel bude imenovan, plus 6 meseci da panel dođe do zaključka).** Ukoliko konsultacije ne daju rezultat, zemlja članica koja je podnela žalbu može da zatraži formiranje panela. Članica koja je „na optuženičkoj klupi“ može da blokira formiranje panela jednom, ali kada se Telo za rešavanje sporova sastane drugi put, imenovanje ne može više biti blokirano (osim ako se konsenzusom ne donese odluka protiv imenovanja panela).

Zvanično, panel pomaže Telu za rešavanje sporova da donese odluku ili preporuku. Ali, kako je izveštaj panela moguće odbaciti samo konsenzusom u Telu za rešavanje sporova, njegove zaključke je teško preinačiti. Zaključci koje panel usvaja moraju biti zasnovani na relevantnim sporazumima.

Konačni izveštaj panela bi trebalo da bude dostavljen zemljama u sporu u roku od šest meseci. U hitnim slučajevima, između ostalih i onim koji uključuju kvarljivu robu, ovaj rok je skraćen na tri meseca.

Ugovor detaljno opisuje kako će paneli raditi. Glavne faze su:

- **Pre prvog saslušanja:** svaka od strana u sporu napismeno predstavi svoje stanovište panelu.
- **Prvo saslušanje: stanovište podnosioca tužbe i odbrana:** zemlja (ili zemlje) koje su podnale tužbu, zemlja protiv koje je tužba podneta i zemlje koje su proglasile poseban interes u sporu iznose svoje pozicije na prvom saslušanju pred panelom.

- **Pobijanja:** zemlje uključene u spor daju pisane podneske i usmeno iznose argumente na drugom sastanku panela.
- **Eksperti:** Ukoliko jedna strana iznese naučni ili neki drugi argument tehničke prirode, panel može da konsultuje eksperte ili imenuje grupu eksperata zaduženu za pripremu savetodavnog izveštaja.
- **Prvi nacrt:** Panel podnosi opisne (činjenice i argument) delove svog izveštaja dvema stranama, ostavljajući im dve nedelje za komentare. Ovaj izveštaj ne uključuje nalaze i zaključke.
- **Privremeni izveštaj:** Panel zatim podnosi privremeni izveštaj u kome su uključeni i njegovi nalazi i zaključci dvema stranama, ostavljajući im nedelju dana da zatraže reviziju.
- **Revizija:** Period revizije ne sme biti duži od dve nedelje. U toku ovog perioda, panel može održati dodatne sastanke sa dvema stranama.
- **Konačni izveštaj:** Konačni izveštaj se prvo dostavlja dvema stranama, a tri nedelje kasnije se distribuira svim članicama STO. U slučaju da panel proceni da je sporna trgovinska mera prešla STO sporazum ili obavezu, preporučiće da se data mera uskladi sa pravilima STO. Panel može predložiti i kako to može da se uradi.
- **Izveštaj postaje odluka:** Izveštaj postaje odluka ili preporuka Tela za rešavanje sporova u roku od 60 dana, ukoliko konsenzusom ne bude odbijen. Obe strane mogu podneti žalbu na izveštaj (i u nekim slučajevima su se obe strane i žalile).

Žalbe

Obe strane mogu podneti žalbu na odluku panela. Žalbe se moraju podnositi na osnovu pravnog tumačenja –ne mogu ponovo ispitivati postojeće dokaze ili otvarati nova pitanja. Svaku žalbu će saslušati tri člana stalnog sedmočlanog Apelacionog tela koje osniva Telo za rešavanje sporova i koje široko predstavlja opseg STO članica. Mandat članova Apelacionog tela traje četiri godine. Članovi Apelacionog tela moraju biti pojedinci sa priznatim ugledom u oblasti prava i međunarodne trgovine koji nisu povezani ni sa jednom vladom. Odluka po žalbi može podržati, izmeniti ili preokrenuti pravne nalaze i zaključke panela. U proseku postupak po žalbi ne bi trebalo da traje duže od 60 dana, u posebnim situacijama apsolutno najduže 90 dana. Telo za rešavanje sporova mora da prihvati ili odbije izveštaj Apelacionog tela u roku od 30 dana, s tim što je za odbijanje neophodan konsenzus.

Slučaj je odlučan. Šta je sledeće?

Ukoliko je neka zemlja uradila nešto loše, trebalo bi da brzo ispravi svoju grešku. A ukoliko nastavlja da krši ugovor, trebalo bi da ponudi nadoknadu ili da istrpi malo oštriju kaznu.

Čak i pošto je odluka o slučaju doneta, ima dosta mera koje treba preduzeti pre uvođenja trgovinskih sankcija (uobičajene kaznene mere). Prioritet u ovoj fazi jeste da zemlja za koju je utvrđeno da je prekršila pravila uskladi svoju politiku sa odlukom odnosno preporukom. Sporazum o rešavanju sporova naglašava da je „brza primena preporuka odnosno presuda Tela za rešavanje sporova neophodna za efikasno rešavanje sporova u korist svih članica.“

Koliko dugo je potrebno da se reši spor?

Ovi okvirni rokovi za svaku fazu postupka rešavanja sporova su željeni rokovi – sporazum je fleksibilan. Pored toga, države mogu da reše spor između sebe samostalno, tokom bilo koje faze. Konačni rokovi su takođe okvirni.

60 dana

Konsultacije, medijacije, itd.

45 dana

Formiranje panela i imenovanje panelista

6 meseci

Konačni izveštaj panela za stranke u sporu

3 nedelje

Konačni izveštaj panela za članice STO

60 dana

Telo za rešavanje sporova usvaja izveštaj (ukoliko nema žalbe)

Ukupno = 1 godina

(bez žalbe)

60-90 dana

Izveštaj o žalbama

30 dana

Telo za rešavanje sporova usvaja izveštaj o žalbama

Ukupno = 1 godina 3 meseca

(sa žalbom)

Ukoliko optužena zemlja izgubi spor, ona je u obavezi da se povinuje preporukama iz izveštaja panela ili da uloži žalbu na izveštaj. Svoju nameru da uloži žalbu mora da iznese na sastanku Tela za rešavanje sporova u roku od 30 dana po usvajanju izveštaja. U slučaju da se utvrdi da je za članicu nepraktično da odmah primeni preporuke, biće joj ostavljen „razuman vremenski period“ da to učini. Ukoliko zemlja ne postupi po preporukama u zatom roku, ona je u obavezi da započne pregovore sa zemljom (ili zemljama) koje su podnele žalbu u cilju utvrđivanja obostrano prihvatljive nadoknade, kao na primer, smanjenje carina u oblasti od posebnog značaja za žalbenu stranu.

U slučaju da se dve strane ni posle 20 dana nisu dogovorile oko zadovoljavajuće nadoknade, strana koja je podnela žalbu može zatražiti od Tela za rešavanje sporova dozvolu za uvođenje ograničenih trgovinskih sankcija („suspenzija postojeće koncesije ili obaveze“) protiv druge strane. Telo za rešavanje sporova mora da svoju dozvolu u roku od 30 dana po isteku „razumnog vremenskog perioda“ osim ukoliko se postigne konsenzus protiv ovog zahteva.

Načelno, sankcije bi trebalo da budu uvedene u onom sektoru koji je bio predmet spora. Ukoliko to nije praktično ili ne bi bilo efikasno, sankcije mogu biti uvedene i u nekom drugom sektoru koji je deo istog ugovora. Ukoliko ni ovo ne bi bilo efikasno ili praktično i ako su okolnosti dovoljno ozbiljne, sankcije je moguće uvesti i prema nekom drugom ugovoru. Cilj da se u što većoj meri umanjí šansa da se spor prelije na sektore koji nisu imali veze sa predmetom spora, ali da u isto vreme i preduzete akcije imaju efekta.

U svakom slučaju, Telo za rešavanje sporova nadgleda implementaciju usvojenih odluka i preporuka. Svaki nerešeni slučaj ostaje na svom dnevnom redu do razrešenja spora.

II Proces pred panelom

Različite faze spora se mogu odvijati kroz mehanizme STO. Zemlje u sporu su u svim fazama ohrabrene da se konsultuju u cilju postizanja „vansudske“ pogodbe. Takođe, u svim fazama generalni direktor STO je dostupan da ponudi stranama u sporu svoje dobre usluge, medijaciju ili pomoć pri postizanju pomirenja.

III Studija slučaja: raspored donošenja mera u praksi

Venecuela je 23. januara 1995. godine podnela tužbu Telo za rešavanje sporova protiv SAD zbog primene pravila koja su diskriminirala uvoz benzina i formalno zatražila konsultacije sa SAD. Nešto više od godinu dana kasnije (29. januara 1996.) panel je predstavio svoj konačni izveštaj (do tada se i Brazil pridružio sporu, podnoseći sopstevnu tužbu u aprilu 1996, te je isti panel je razmatrao obe tužbe.) SAD su uložile žalbu na izveštaj. Apelaciono telo je zatim podnelo svoj izveštaj koji je Telo za rešavanje sporova usvojilo 20. maja 1996. godine, godinu i četiri meseca nakon podnošenja prve tužbe. Stranama u sporu je onda trebalo šest i po meseci da se dogovore oko toga šta SAD treba da uradi. Dogovoreni period za implementaciju rešenja je bio 15 meseci od dana kada je žalbeni proces završen (od 20. maja 1996. do 20. avgusta 1997).

Do spora je došlo jer su SAD primenile stroža pravila o hemijskim karakteristikama benzina koji je uvezen u odnosu na benzin koji je prerađen u SAD. Venecuela (i kasnije Brazil) su tvrdili da je ova odluka nepravedna, jer benzin iz SAD nije morao da ispunjava iste standarde, čime je narušeno pravilo „nacionalnog tretmana“. Takođe su tvrdili da ova odluka SAD nije mogla biti opravdana izuzećem od pravila STO iz razloga očuvanja zdravlja i životne sredine. Panel se saglasio sa Venecuelom i Brazilom. Izveštaj Apelacionog tela je podržao zaključke panela (uz određene izmene pravnog tumačenja panela). SAD su se dogovorile sa Venecuelom da će izmeniti svoje propise u roku od 15 dana i 26. avgusta 1997. SAD su obavestile Telo za rešavanje sporova da je novi propis usvojen 19 avgusta.

MULTIDISCIPLINARNA I NOVA PITANJA

*Teme koje se preklapaju u sporazumima
i neke novije tačke dnevnog reda*

Rad STO nije ograničen na određene sporazume sa određenim obavezama. Vlade zemalja članica takođe razmatraju niz drugih tema, uglavnom u okviru posebnih komiteta ili radnih grupa. Neki od njih su stari, a neki su novitet u GATT-STO sistemu. Neki od njih se bave samo jednom temom, dok rad nekih komiteta obuhvata elemente iz nekoliko oblasti rada STO. Neki komiteti mogu voditi pregovorima.

Oni uključuju:

- Regionalnu ekonomsku integraciju
- Trgovinu i životnu sredinu
- Trgovinu i investicije
- Politiku konkurencije
- Transparentnost u vladinim nabavkama
- Trgovinske „olakšice“ (pojednostavljenje trgovinskih procedura, obezbeđenje neometane trgovine kroz mere koje prevazilaze uklanjanje carina i necarinskih barijera)
- Elektronsku trgovinu

Još jedna tema, trgovina i prava radnika je s vremena na vreme dosta bila diskutovana u okviru STO. Ona nije na dnevnom redu STO, ali je s obzirom na pažnju koja joj je posvećena, uključili smo je u tekst radi pojašenjenja situacije.

I Regionalizam – prijatelji ili rivali?

Evropska unija, Severnoamerički sporazum o slobodnoj trgovini (NAFTA), Asocijacija nacija Jugoistočne Azije (ASEAN), Južnoazijska asocijacija za regionalnu saradnju (SAARC), Južno zajedničko tržište (MERCOSUR), Sporazum o unapređenju ekonomskih odnosa između Australije i Novog Zelanda itd.

Do jula 2005. godine samo jedna članica STO, Mongolija, nije bila član nijednog regionalnog trgovinskog sporazuma. Porast broja ovih sporazuma se nastavio nesmanjenom žestinom od početka 1990-ih. Do jula 2005, ukupno 330 ovakvih sporazuma je bilo registrovano kod STO (i njenog prethodnika GATT). Od toga je njih 206 registrovano nakon formiranja STO u januaru 1995; 180 je trenutno na snazi; za još nekolicinu njih se veruje da su u primeni, iako još uvek nisu registrovani.

Jedno od najčešće postavljenih pitanja jeste da li ovakvo regionalno organizovanje pomaže ili ometa multilateralni trgovinski sistem STO. Poseban komitet je zadužen za praćenje razvoja situacije u ovoj oblasti.

Regionalni trgovinski aranžmani

Iako može delovati kontradiktorno, regionalni trgovinski sporazumi često mogu biti podrška multilateralnom trgovinskom sistemu STO. Regionalni sporazumi dozvoljavaju grupama zemalja da pregovaraju o pravilima i obavezama koji prevazilaze pravila i obaveze zemljama na multilateralnom nivou. Za uzvrat, neka od pravila su utrla put za dogovor u STO. Usluge, intelektualna svojina, ekološki standardi, investicije i politika konkurencije su teme koje su prvo bile pokrenute u okviru regionalnih pregovora i tek kasnije prerasle u sporazum ili temu rasprave u STO. Organizacije koje su važne za STO su one koje ukidaju ili smanjuju trgovinske barijere. STO sporazumi priznaju da zemlje članice mogu imati koristi od regionalnih aranžmana i bližih ekonomskih interakcija. Oni takođe priznaju i da, u određenim okolnostima, regionalni trgovinski sporazumi mogu povrediti trgovinske interese drugih zemalja. Tako bi uspostavljanje carinske unije ili zone slobodne trgovine predstavljalo kršenje principa STO o jednakom tretmanu svih trgovinskih partnera („princip najpovlašćenije nacije“). Ali član 24. GATT dozvoljava, kao poseban izuzetak, uspostavljanje regionalnih trgovinskih aranžmana, ukoliko su ispunjeni određeni uslovi. Konkretno, ovi aranžmani bi trebalo da pomognu lakšem protoku trgovine između zemalja koje su u užoj grupi, bez podizanja ograničenja u trgovini sa zemljama koje su van grupe. Drugim rečima, regionalne integracije bi trebalo da upotpunjuju multilateralni trgovinski sistem, a ne da ga ugrožavaju.

Prema članu 24, ukoliko je došlo do formiranja zone slobodne trgovine ili carinske unije, carine i druge trgovinske barijere bi trebalo da budu umanjene ili ukinute u suštini u svim sektorima trgovine u okviru date grupe. Trgovina sa zemljama koje nisu članice grupe ne bi trebalo da bude restriktivnija nego što je bila pre nego što je grupa formirana.

Slično tome, član 5. GATS predviđa sporazume o ekonomskoj integraciji u oblasti usluga. Druge odredbe u STO sporazumima dozvoljavaju zemljama u razvoju da pristupaju regionalnim ili globalnim aranžmanima koji uključuju međusobno smanjenje ili ukidanje carina i necarinskih trgovinskih barijera. Generalni savet STO je 6. februara 1996. formirao **Komitet za regionalne trgovinske sporazume**. Njegova svrha je da ispita regionalne aranžmane i da utvrdi da li su u saglasnosti sa pravilima STO. Komitet takođe ispituje kako regionalni aranžmani mogu da utiču na međunarodni trgovinski sistem, i kakav sve može biti odnos između regionalnih i multilateralnih aranžmana.

II Životna sredina: specifičan problem

STO nema poseban sporazum koji se odnosi na životnu sredinu. Ipak, sporazumi STO potvrđuju pravo vlada zemalja članica da zaštite životnu sredinu, ukoliko su ispunjeni odgovarajući uslovi, a jedan broj njih sadrži i odredbe koje se bave ekološkim pitanjima. Značaj održivog razvoja i zaštite životne sredine potvrđen je uključivanjem ovih ciljeva u preambulu Sporazuma o osnivanju STO.

Povećan naglasak na ekološku politiku je relativno nov u šezdeset godina dugoj istoriji multilateralnog trgovinskog sistema. Na kraju Urugvajске runde 1994, ministri trgovine zemalja učesnica su odlučili da započnu sveobuhvatni radni program o trgovini i životnoj sredini u okviru STO. Oni su stvorili **Komiteet za trgovinu i životnu sredinu**. Ovim su pitanja životne sredine i održivog razvoja uključena u glavni tok rada STO. Na Konferenciji u Dohi 2001. su započeti pregovori o nekim aspektima ove teme.

Komiteet: široko zasnovana odgovornost

Komiteet imaju široko zasnovanu odgovornost koja pokriva sve oblasti multilateralnog trgovinskog sistema – robu, usluge i intelektualnu svojinu. Njegov zadatak je da ispita odnos između trgovine i zaštite životne sredine i da daju preporuke o bilo kakvim izmenama koje bi mogle biti potrebne u trgovinskim sporazumima.

Rad komiteta je zasnovan na dva principa:

- STO je nadležna da se bavi isključivo trgovinom. Drugim rečima, ona se bavi ekologijom samo onda kada proučava pitanja koja se javljaju kada politika životne sredine ima značajan uticaj na trgovinu. STO nije ekološka agencija. Njene članice ne žele da STO interveniše u njihove nacionalne ili međunarodne ekološke politike ili da postavlja ekološke standarde. Druge agencije specijalizovane u oblasti zaštite životne sredine su bolje kvalifikovane da se bave ovim pitanjima.
- Ukoliko Komiteet ustanovi da postoji problem, njegovo rešenje mora da bude u skladu sa principima trgovinskog sistema STO.

Uopšteno govoreći, članice STO smatraju da otvoren, pravedan i nediskriminativan multilateralni trgovinski sistem daje ključni doprinos nacionalnim i međunarodnim naporima da se bolje zaštite i sačuvaju prirodni resursi i promoviše održivi razvoj. Ovo je prepoznato i u zaključcima Konferencije UN o životnoj sredini i razvoju u Rio de Žaneiru 1992. godine („Zemaljski samit“) i njenog naslednika iz 2002. godine, Svetskog samita o održivom razvoju u Johaneshburgu.

Program rada Komiteeta fokusiran je na deset oblasti. Njegovu agendu određuju predlozi pojedinačnih članica STO o temama koje su od posebnog značaja za njih. Sledeći deo daje kratak pregled nekih od ovih tema i zaključke koje je Komiteet do sada doneo.

STO i sporazumi o zaštiti životne sredine – kako su povezani?

Kako je trgovinski sistem STO povezan sa „zelenim“ trgovinskim merama? Kakva je veza između sporazuma STO i raznih međunarodnih sporazuma i konvencija koji se bave životnom sredinom?

Trenutno je na snazi oko 200 međunarodnih sporazuma (van sistema STO) koji se bave različitim ekološkim pitanjima. Oni se nazivaju međunarodnim ekološkim sporazumima (MES). Oko 20 ovih sporazuma sadrže odredbe koje mogu imati uticaja na trgovinu: na primer, oni mogu zabraniti trgovinu određenim proizvodima, ili dozvoliti zemljama da ograniče trgovinu u određenim okolnostima. Među ovima su Montrealski protokol o zaštiti ozonskog omotača, Bazelska konvencija o kontroli prekograničnog kretanja opasnog otpada njegovom odlaganju i Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama (CITES).

Ukratko, Komitet STO smatra da osnovni principi o nediskriminaciji i transparentnosti nisu u sukobu sa trgovinskim merama neophodnim za zaštitu životne sredine, uključujući i mere preduzete u okviru međunarodnih ekoloških sporazuma. Komitet takođe konstatuje da klauzule u sporazumima o robi, uslugama i intelektualnoj svojini ostavljaju mogućnost vladama članica da daju prioritet svojim nacionalnim ekološkim politikama, te da su međunarodni ekološki sporazumi najefikasniji način borbe protiv problema u oblasti zaštite životne sredine. Takođe navodi da je ovaj pristup komplementaran sa naporima STO u traženju međunarodno prihvatljivog rešenja za trgovinske probleme. Drugim rečima, bolje je koristiti odredbe međunarodnih ekoloških ugovora, nego pustiti jednu zemlju da unilateralno pokuša da promeni na ekološku politiku druge zemlje (videti kasnije u tekstu studije slučaja *škampi-kornjača i delfin-tuna*).

Komitet navodi da mere preduzete u cilju zaštite životne sredine koje imaju uticaja na trgovinu igraju važnu ulogu u nekim ekološkim ugovorima, posebno u slučajevima kada je trgovina direktan uzrok ekoloških problema. Ali Komitet takođe ukazuje na to da trgovinske restrikcije nisu nužno jedine, a ni najefikasnije mere koje u ovim situacijama mogu biti preduzete. Alternativne mere uključuju: pomoć zemljama da steknu „ekološki prijateljske“ tehnologije, pružanje finansijske pomoći, obezbeđivanje obuke, itd.

Problem ne treba preuveličavati. Do sada, ni jedna mera koja utiče na trgovinu i koja je sprovedena u okviru međunarodnog ugovora o zaštiti životne sredine nije osporena u GATT-STO sistemu. Tu je i široko rasprostranjeno mišljenje da nije verovatno da mere preduzete u okviru ekološkog sporazuma postanu problem u STO ukoliko su zemlje koje su u pitanju potpisale sporazum o zaštiti životnoj sredini, iako pitanje nije u potpunosti rešeno. Komitet za trgovinu i životnu sredinu se više bavi time šta se dešava kada se jedna zemlja poziva na sporazum o zaštiti životne sredine kako bi preduzela akciju protiv druge zemlje koja nije potpisala taj sporazum.

Ključno pitanje

Ako jedna zemlja veruje da trgovina neke druge zemlje šteti životnoj sredini, šta bi trebalo da uradi? Može li ograničiti uvoz iz druge zemlje? Ako može, pod kojim okolnostima? U ovom trenutku, nema konačnih pravnih tumačenja uglavnom zbog toga što ova pitanja još nisu testirana u nekom pravnom sporu, bilo unutar ili van STO. Ali kombinovani zaključci trgovinskih sporazuma STO i sporazuma o zaštiti životne sredine koji su van okvira STO ukazuju na sledeće:

1. Pre svega, saradnja: zemlje u pitanju treba da pokušaju da sarađuju kako bi sprečile štete po životnu sredinu.
2. Zemlja koja ima primedbu može da deluje (npr. po pitanju uvoza) u svrhu zaštite svoje životne sredine, ali ne može da diskriminiše. Prema sporazumima STO, standardi, carine ili druge mere koje se primenjuju na uvoz iz druge zemlje, moraju podjednako da važe za proizvode zemlje koja ulaže primedbu („nacionalni tretman“) i uvoz iz svih ostalih zemalja („najpovlašćenija nacija“).
3. Ukoliko je druga zemlja takođe potpisala sporazum o zaštiti životne sredine, onda koje god mere da preduzima zemlja koja ulaže primedbu, pitanje verovatno nije u nadležnosti STO.

4. Šta ako druga zemlja nije potpisala ovaj sporazum? Ovde je situacija nejasna i predmet je debate. Neki sporazumi o zaštiti životne sredine tvrde da zemlje koje su potpisale sporazum treba da ga primenjuju čak i na robu i usluge iz zemalja koje nisu potpisnice ovog sporazuma. Da li bi ovo prekršilo ugovore STO ostaje neispitano, s obzirom na to da do sada nije bilo sporova ove vrste koji su dovedeni pred STO. Jedan način koji je predložen kako bi se razjasnila situacija bio bi da se pravila ponovo napišu, kako bi bilo jasno da zemlje mogu, u određenim okolnostima, citirati sporazum o zaštiti životne sredine, kada preduzimaju mere koje utiču na trgovinu zemlje koja nije potpisala ovaj sporazum. Kritičari tvrde da bi ovo omogućilo nekim zemljama da prisile druge zemlje da usvoje njihove standarde o zaštiti životne sredine.

5. Kada pitanje nije pokriveno sporazumom o životnoj sredini, primenjuju se pravila STO. Sporazumi STO se tumače u smislu da tvrde dve bitne stvari. Prvo, trgovinska ograničenja ne mogu se nametnuti na proizvod samo zbog načina na koji je bio proizveden. Drugo, jedna zemlja ne može prekoračiti granice svoje teritorije kako bi nametnula svoje standarde nekoj drugoj zemlji.

Sporovi: gde bi trebalo da budu rešeni?

Pod pretpostavkom da trgovinski sporovi nastaju zato što je jedna zemlja preduzela određene trgovinske mere (na primer nametnula poreze ili ograničila uvoz) pod okriljem sporazuma o zaštiti životne sredine izvan STO i druga država na to ima prigovor. Da li bi ovaj spor trebalo rešiti u okviru STO ili u okviru drugog sporazuma? Prema Komitetu za trgovinu i životnu sredinu, ukoliko spor nastane na osnovu trgovinskih mera prema sporazumu o zaštiti životne sredine, i obe su potpisnice istog, trebalo bi da pokušaju da u okviru tog sporazuma nađu kompromisno rešenje. Međutim, ukoliko jedna strana u sporu nije potpisnica sporazuma, jedini mogući forum za rešavanje problema bi trebalo da bude obezbeđen u okviru STO. Primat u rešavanju sporova u okviru sporazuma o zaštiti životne sredine ne znači da su sva pitanja o životnoj sredini izostavljena u okviru sporova u STO. STO sporazumi uključuju i mogućnost da paneli za rešavanje sporova zatraže savet eksperata za pitanja životne sredine.

Spor u okviru STO: „slučaj škampi-kornjača“

Ovaj slučaj su pokrenule Indija, Malezija, Pakistan i Tajland protiv SAD. Žalbeni i izveštaji panela su usvojeni 6. novembra 1998. godine. Zvanični naziv spora

je „Sjedinjene Američke Države – uvozna zabrana na određene vrste škampi i proizvoda od škampi“.

O čemu se radilo?

Sedam vrsta morskih kornjača je identifikovano i one su nalaze širom sveta u subtropskim i tropskim područjima. One provode život na moru, gde migriraju u cilju pronalaska hrane i razmnožavanja.

Ljudski faktor veoma negativno utiče na morske kornjače – bilo direktno (eksploatacijom njihovog mesa, oklopa ili jaja) ili indirektno (slučajnim hvatanjem od strane ribolovaca, uništavanjem staništa, zagađenjem okeana).

Početak 1997. godine Indija, Malezija, Pakistan i Tajland su uložile zajedničku žalbu protiv zabrane koje su SAD uvele na uvoz određenih vrsta škampi i proizvoda od škampi. Srž takvog postupka SAD je bila zaštita morskih kornjača.

Zakon o zaštiti ugroženih vrsta iz 1973. godine u SAD je označio kao ugrožene 5 vrsta morskih kornjača koje se mogu pojaviti u američkim vodama, i zabranio je njihovo „eksploataciju“ u okviru SAD, njenih teritorijalnih voda i na otvorenom moru. („Eksploataciju“ u ovom slučaju podrazumeva uznemiravanje, lov, hvatanje, ubijanje ili pokušaj bilo koje od navedenih aktivnosti.)

Na osnovu ovog zakona, SAD je zahtevala od američkih ribara koji love škampe da koriste uređaje koji omogućavaju da se kornjače ne hvataju u ribarskim mrežama („turtle excluder devices“, TED uređaje) kada pecaju u područjima u kojima je velika verovatnoća da će se susresti sa morskim kornjačama.

Deo zakona koji je usvojen 1989. godine u SAD odnosi se na uvoz i prema njemu, škampi ulovljeni uz pomoć tehnologije koja može imati negativnog uticaja na morske kornjače, ne smeju biti uvezeni u SAD. Jedini izuzeci su bili kada je dokazano da država izvoznica ima regulatorni program i stopu slučajnog lova koja je kompatibilna sa američkom, ili da nije postojala pretnja morskim kornjačama u tom određenom okruženju u kome se ribarilo.

U praksi, države koje su imaju jurisdikciju nad bilo kojim vodama u kojima se nalazi ovih 5 vrsta morskih kornjača i koje love škampe mehaničkim sredstvima, morale su da nametnu svojim ribarima uslove koji su kompatibilni sa onima u SAD, ukoliko su želele da budu sertifikovane da izvoze proizvode od škampa u SAD. U suštini, to je podrazumevalo konstantno korišćenje TED uređaja.

Presuda

U svom izveštaju, Apelaciono telo je razjasnilo da na osnovu pravila STO, države imaju pravo da preduzmu trgovinske mere kako bi zaštitile životnu sredinu (naročito život i zdravlje ljudi, životinja ili biljaka, kao i ugroženih vrsta i neobnovljivih izvora). STO, međutim, ne mora eksplicitno da im „dozvoli“ to pravo.

Takođe je navedeno da su mere zaštite morskih kornjača bile legitimne na osnovu člana 20. GATT-a koji se odnosi na različite izuzetke od trgovinskih pravila STO, pod uslovom da su određena načela, kao što je načelo nediskriminacije, ispoštovana.

SAD su izgubile slučaj, ne zato što su nastojale da zaštite životnu sredinu, već zato što su diskriminirale između drugih članica STO. Omogućile su zemljama u zapadnoj hemisferi, najviše karipskim, da dobiju tehničku i finansijsku pomoć i duže periode prilagođavanja za njihove ribare kako bi počeli da koriste TED uređaje.

Međutim, SAD nisu dale iste prednosti za četiri azijske države (Indija, Malezija, Pakistan i Tajland) koje su uložile žalbu STO.

„O čemu nismo doneli odluku...“

U nastavku je deo izveštaja Apelacionog tela:

„185. U dolaženju do ovih zaključaka, želimo da naglasimo određena pitanja o kojima nismo odlučili. Nismo doneli odluku o tome da zaštita i očuvanje životne sredine nemaju značaja za države članice STO. Jasno je da imaju. Takođe, nismo odlučili o tome da suverene nacije koje su članice STO ne mogu da usvoje efektivne mere u cilju zaštite ugroženih vrsta, kao što su morske kornjače. Jasno, mogu i trebalo bi da to rade. I nismo odlučili da suverene države ne mogu da deluju zajedno, bilo bilateralno, plurilateralno ili multilateralno, u okviru STO ili u okviru drugih međunarodnih arena, kako bi zaštitili ugrožene vrste ili na druge načine zaštitili životnu sredinu. Jasno je da bi trebalo i da one to već rade.“

„186. Ono o čemu smo odlučivali u ovoj žalbi je sledeće: iako su mere Sjedinjenih Američkih Država u ovom sporu imale za cilj zaštitu životne sredine koje su priznate kao legitimne pod paragrafom (g) člana XX [tj. 20] GATT-a 1994, ove mere su sprovedene od strane SAD na način koji predstavlja proizvoljnu i nepravednu diskriminaciju država članica STO, suprotno odredbama člana XX. Zbog svih specifičnih razloga, navedenih u izveštaju, preduzete mere ne predstavljaju izuzetake koje član 20. GATT-A 1994 navodi kao mere koje služe određenim legitimnim i prepoznatim ciljevima, kako bi se zaštitila životna sredina, a da u isto vreme ne predstavljaju proizvoljnu ili nepravednu diskriminaciju država članica ili prikrivaju ograničenje međunarodne trgovine. Kao što smo naglasili u slučaju SAD – benzin (usvojeno 20. maja 1996. godine), države članice STO imaju slobodu da usvoje svoje sopstvene javne politike u cilju zaštite životne sredine, sve dok ispunjavaju obaveze i poštuju prava drugih članica u okviru STO sporazuma.“

Spor u okviru GATT-a: tuna-delfin spor

Ovaj slučaj još uvek privlači dosta pažnje zbog njegovih posledica na sporove o životnoj sredini. Postupak je obavljen u okviru stare procedure za rešavanje sporova u okviru GATT-a. Ključna pitanja su sledeća:

- da li jedna zemlja može da naloži drugoj koje propise da koristi u okviru zaštite životne sredine? i
- da li trgovinska pravila dozvoljavaju mere koje mogu biti podnete protiv metoda korišćenog za proizvodnju dobara (pre nego protiv samog kvaliteta dobara)?

O čemu se radilo?

U istočnim, tropskim delovima Pacifika, jata žutoperajne tune često plivaju ispod jata delfina. Kada se tuna lovi određenom vrstom mreže, dešava se da se i delfini zarobe u njima. Oni uglavnom umiru, ukoliko ih neko ne oslobodi.

Američki zakon o zaštiti morskih sisara uvodi standarde za zaštitu delfina u domaćoj američkoj ribarskoj floti i za sve ostale države čiji ribarski brodovi love žutoperajne tune u tom delu Pacifika. Ukoliko zemlja izvoznica tune u SAD ne može da dokaže američkim vlastima da ispunjava standarde po pomenutom zakonu, američka vlada mora da stavi embargo na celokupan uvoz ribe iz te države. U ovom sporu, Meksiko je bila zemlja koja je uložila žalbu 1991. godine u okviru procedure za rešavanje sporova u okviru GATT-a, kada je zabranjen njen izvoz tune u SAD.

Embargo se odnosi i na države „posrednice“ u procesu transporta na ruti između Meksika i SAD. Često je tuna obrađena i konzervirana u jednoj od ovih zemalja. Konkretno, u ovom sporu, države „posrednice“ na koje je embargo stavljen su bile: Kostarika, Italija, Japan, Španija, i ranije Francuska, Holandski Antili i Ujedinjeno Kraljevstvo. Druge, uključujući Kanadu, Kolumbiju, Republiku Koreju i članice ASEAN-a, su takođe bile navedene kao države „posrednici“.

Panel

Meksiko je zatražio panel u februaru 1991. godine. Veliki broj zemalja „posrednika“ je takođe izrazilo interesovanje. Panel je izvestio države članice GATT-a u septembru 1991. godine. U zaključku je stajalo:

- Sjedinjene Američke Države ne mogu da uvedu embargo na uvoz proizvoda od tune, samo iz razloga što proizvodnja tune ne zadovoljava propise SAD (Ali SAD može da primeni svoje propise kvaliteta ili sadržaja uvezene tune). Ovo je postalo poznato kao problem „proizvod protiv procesa“
- GATT pravila ne dozvoljavaju jednoj zemlji da preduzima trgovinske mere u svrhu pokušaja da nametne spostvene unutrašnje propise drugoj zemlji, iako u cilju zaštite zdravlja životinja ili neobnovljivih prirodnih resursa. Pojam koji je ovde korišćen bio je „eksteritorijalnost“.

Koji se razlozi nalaze iza ove presude? Da su američki argumenti prihvaćeni, onda bi svaka članica mogla da zabrani uvoz proizvoda iz druge države samo na osnovu toga što druga zemlja ima različite ekološke, zdravstvene i socijalne politike. Ovo bi praktično odrešilo ruke državama da sprovede trgovinska ograničenja, unilateralno, i to ne samo da bi sprovodile svoje propise u unutrašnjem poretku, već i da nameću svoje standarde drugim zemljama. Vrata bi bila širom otvorena za moguće lavine protekcionističkih mera i zloupotreba. Ovo bi se direktno kosilo sa osnovnom svrhom multilateralnog trgovinskog sistema - da se obezbedi sigurnost kroz trgovinska pravila.

Zadaci panela su bili ograničeni na to da se ispita kako se pravila GATT-a primenjuju na konkretan problem. Nije se dovodilo u pitanje da li je ta politika ekološki ispravna ili ne. Takođe je predlagano da se američka politika po ovom pitanju uskladi sa pravilima GATT-a ukoliko bi se druge članice usaglasile preko amandmana ili postigle dogovor o tome da odustanu od

ovih pravila isključivo u ovom slučaju. Na taj način, države članice bi mogle da pregovaraju o specifičnim pitanjima i mogle bi da postave ograničanja koja bi sprečila protekcionističke zloupotrebe.

Panel je takođe bio zadužen da presudi po pitanju politike SAD koja se odnosi na obeležavanje proizvoda od tune kao „bezbednih za delfine“ (ostavljajući potrošačima slobodu izbora u kupovini proizvoda). Zaključak je bio da ovo ne predstavlja kršenje pravila GATT-a zato što je osmišljeno da spreči marketinške obmane za sve proizvode od tune, bilo da su uvezeni ili domaći.

Eko-obeležavanje: dobro, ukoliko ne diskriminiše

Obeležavanje ekološki podobnih proizvoda je važan instrument politike zaštite životne sredine. Za Svetsku trgovinsku organizaciju, ključno je da prakse i propisi obeležavanja ne smeju da diskriminišu – kako između trgovinskih partnera (tretman najpovlašćenije nacije treba biti primenjivan), ni između domaćih i stranih roba i usluga (nacionalni tretman).

Pitanje o kome Komitet za trgovinu i životnu sredinu mora da vodi dalje diskusije je pitanje obeležavanja da li je sam proizvod ili način proizvodnje eko-podoban, u okviru pravila o tehničkim barijerama na trgovniske sporazume pod okriljem STO.

Transparentnost: informacije bez previše papirologije

Kao i nediskriminacija, ovo je važan princip STO. Prema njemu, države članice treba da obezbede što je više moguće informacija o ekološkim politikama koje su usvojile ili akcijama koje mogu preduzeti, ako su te mere od značaja za trgovinu. One bi trebalo da obaveste STO, ali proces ne bi trebalo da bude komplikovaniji od procesa koji važe za druge javne politike koje utiču na trgovinu.

Komitet za trgovinu i životnu sredinu kaže da pravila STO ne treba da budu menjana radi ovoga. Sekretarijat STO treba da sakupi sve informacije o ekološkim merama koje su povezane sa trgovinom kroz Centralni registar obaveštenja i sastavi jedinstvenu bazu podataka kojoj će imati pristup svaka država članica.

Proizvodi zabranjeni u domaćem zakonodavstvu: opasne hemikalije, itd.

Ovo je pitanje koje se tiče velikog broja zemalja u razvoju, koje su zabrinute da različiti opasni ili toksični proizvodi mogu biti dostupni na njihovim tržištima bez da one budu u potpunosti obavestene o opasnostima za javno zdravlje ili okolinu koje proizvodi mogu prouzrokovati. Države u razvoju žele da budu potpuno informisane kako bi bile u mogućnosti da odluče da li da uvoze te proizvode ili ne.

Određen broj međunarodnih ugovora postoji (npr. Bazelska konvencije o kontroli prekograničnog kretanja opasnog otpada i njegovog uništavanja; Londonsko uputstvo o razmeni informacija o hemikalijama u međunarodnoj trgovini). Komitet za trgovinu i životnu sredinu ne namerava da udvostručuje rad, ali takođe naglašava da bi STO trebalo da igra dopunsku ulogu.

Liberalizacija i održivi razvoj: međusobno dopunjujući

Da li slobodnija trgovina pomaže ili ometa zaštitu životne sredine? Komitet za trgovinu i životnu sredinu analizira vezu između trgovinske liberalizacije (uključujući obaveze iz Urugvajске runde) i zaštite životne sredine. Članice ističu da uklanjanje trgovinskih zabrana i distorzija može doprineti i multilateralnom trgovinskom sistemu i životnoj sredini. Dalji rad na tome se očekuje.

Intelektualna svojina, usluge: okvir za dalji razvoj

Diskusije u Komitetu za trgovinu i životnu sredinu o ovim pitanjima su prokrčili novi teren, jer je bilo jako malo razumevanja o tome kako pravila trgovinskog sistema mogu da utiču ili su budu pod uticajem ekoloških politika.

Po pitanju usluga, Komitet predlaže dalje korake koji su neophodni da bi se ispitala veza između GATS i politika zaštite životne sredine u ovoj oblasti.

Komitet ukazuje na to da TRIPS pomaže zemljama da dobiju ekonomski podobnu tehnologiju i proizvode. Više aktivnosti je predviđeno u ovoj oblasti, uključujući i odnos između TRIPS i Konvencije o biološkoj raznovrsnosti.

III Investicije, konkurencija, nabavke, jednostavnije procedure

Ministri iz zemalja članica STO odlučili su na Singapurskoj ministarskoj konferenciji 1996. godine da uspostave tri nove radne grupe: za trgovinu i investicije, za politike konkurencije i za transparentnost u vladinim nabavkama. Takođe su naložili Savetu za trgovinu robom STO da razmotri moguće načine pojednostavljenja trgovinskih procedura, pitanje koje se ponekad naziva „olakšavanjem trgovine“. Stoga što je Singapurska konferencija počela sa radom razmatrajući ove četiri teme, one se ponekad nazivaju „singapurska pitanja“.

Ove četiri teme su prvobitno uključene u Doha razvojnu agendu. Pažljivo dogovaran mandat je predviđao da pregovori počnu posle Ministarske konferencije u Kankunu 2003. godine, „na osnovu odluke koju treba doneti, eksplicitnim konsenzusom, na toj sednici o modalitetima pregovora“. Nije bilo konsenzusa, a članice su se složili 1. avgusta 2004. da se pregovori nastave samo oko jedne teme, olakšanje trgovine. Preostale tri su ispale iz Doha agende.

Investicije i konkurencija: koja je uloga STO?

Rad u STO o investicionim i politikama konkurencije prvobitno je imao oblik specifičnih odgovora na konkretna pitanja trgovinske politike, a ne bilo kakvu opštiju sliku.

Odluke donete na Ministarskoj konferenciji u Singapuru 1996. godine promenile su perspektivu. Ministri su odlučili da osnuju **dve radne grupe** koje bi sveobuhvatnije posmatrale korelaciju između trgovine i investicionih i politika konkurentnosti.

Zadaci radnih grupa su bili analitički i istraživački. One nisu trebale da pregovaraju nova pravila ili obaveze bez jasne odluke donete konsenzusom.

Ministri su takođe prepoznali rad koji je bio u toku na Konferenciji o trgovini i razvoju UN (UNCTAD) i drugim međunarodnim organizacijama. Radne grupe je trebalo da sarađuju sa ovim organizacijama kako bi na najbolji način iskoristile dostupne resurse i kako bi obezbedile da se pitanja razvoja u potpunosti uzmu u obzir. Pokazatelj toga koliko je trgovina blisko povezana sa investicijama je činjenica da je jedna trećina od 6.1 triliona dolara ukupne svetske trgovine robom i uslugama u 1995. godini bila trgovina unutar kompanija, na primer, između ogranaka u različitim zemljama ili između ogranaka i sedišta.

Bliski odnosi između trgovine i investicionih i politika konkurencije odavno su prepoznati. Jedna od namera, kada je GATT izrađen u kasnim 1940-im, bila je da pravila o investicionim i politikama konkurencije postoje zajedno sa onima za promet robe. (druga dva sporazuma nisu završena jer pokušaj da se stvori Međunarodna trgovinska organizacija nije uspeo.)

Tokom godina, GATT i STO su sve više bavili konkretnim aspektima tih odnosa. Na primer, jedna vrsta trgovine pokrivena sa GATS je nabavka usluga od stranog preduzeća koje posluje u zemlji domaćinu, tj. kroz strane investicije. **Sporazum o investicionim merama koje se odnose na trgovinu** navodi da je pravo investitora da koristi uvoznju robu jer inputi ne bi trebalo da zavise od njihovih izvoznih rezultata.

Isto važi i za politiku konkurencije. GATT i GATS sadrže pravila o monopolima i ekskluzivnim dobavljačima. Principi su detaljno razrađeni u pravilima i obavezama o telekomunikacijama. Sporazumi o intelektualnoj svojini i uslugama priznaju prava vlada da deluju protiv monopolskih praksi i njihova prava da rade zajedno da ograniče takve prakse.

Transparentnost vladinih nabavki: prema multilateralnim pravilima

STO već ima **Sporazum o vladinim nabavkama**. On je plurilateralan, samo neke članice STO su ga do sada potpisale. Sporazum obuhvata pitanja kao što su transparentnost i nediskriminacija. Odluka ministara STO na Singapurskoj konferenciji 1996. godine značila je dve stvari. Osnovala je **radnu grupu** koja je bila multilateralna – uključivala je sve članice STO. Takođe, fokusirala je rad grupe na transparentnost u procesima državnih nabavki. Grupa se nije fokusirala na preferencijalni tretman za lokalne dobavljače, dok god preferencije nisu prikrivane.

Prva faza rada grupe je bila posvećena proučavanju transparentnosti u procesima vladinih nabavki, uzimajući u obzir nacionalne politike. Druga faza je bila razvijanje elemenata za uključivanje u sporazum.

Olakšavanje trgovine: novi prioritet

Kada se prevaziđu formalne trgovinske barijere, druga pitanja postaju važnija. Na primer, kompanije moraju da imaju mogućnost da dobiju informacije o propisima o uvozu i izvozu drugih zemalja i njihovim carinskim procedurama. Smanjenje administrativnih procedura i prepreka na mestima gde robe ulaze u zemlju i pružanje lakšeg pristupa ovim vrstama informacija su dva načina da se „olakša” trgovina.

Singapurska ministarska konferencija iz 1996. godine naložila je Savetu za trgovinu robom da počne istraživački i analitički rad „na pojednostavljenju trgovinskih procedura kako bi se procenio obim za pravila STO u ovoj oblasti”. Pregovori su počeli nakon odluke Generalnog saveta od 1. avgusta 2004. godine.

IV Elektronska trgovina

Nova oblast trgovine obuhvata robe koje prelaze granice elektronskim putem. Uopšteno govoreći, ovo je proizvodnja, reklamiranje, prodaja i distribucija proizvoda putem telekomunikacionih tehnologija. Najočigledniji primeri proizvoda distribuiranih elektronskim putem su knjige, muzika i video klipovi koji se prenose putem telefonskih linija ili interneta.

Deklaracija o globalnoj elektronskoj trgovini usvojena na drugoj Ministarskoj konferenciji u Ženevi 20. maja 1998. godine, pozvala je STO Generalni savet da uspostavi sveobuhvatan program rada kako bi ispitao sva pitanja u vezi sa trgovinom koje proizilaze iz globalne elektronske trgovine. Generalni Savet je usvojio plan za ovaj program rada 25. septembra 1998. godine, pokrećući rasprave o pitanjima elektronske trgovine i prometa od strane Saveta za robe, usluge i TRIPS-a (intelektualne svojine) i Komiteta za trgovinu i razvoj.

V Standardi rada: konsenzus, koherentnost i sporovi

Radni standardi su oni koji se primenjuju na način na koji se radnici tretiraju. Termin pokriva širok spektar pitanja: od dečijeg i prinudnog rada, do prava na sindikalno organizovanje i štrajk, minimalne plate, zdravlje i bezbednosne uslove, i radno vreme.

Konsenzus o osnovnim standardima, rad prenet na Međunarodnu organizaciju rada

Postoji jasan konsenzus: sve vlade članice STO su se obavezale na uži set međunarodno priznatih „osnovnih“ standarda - sloboda udruživanja, zabrana prinudnog rada, zabrana dečijeg rada, zabrana diskriminacije na poslu (uključujući polnu diskriminaciju).

Na Singapurskoj ministarskoj konferenciji 1996. godine, članice su definisali ulogu STO u ovom pitanju, prepoznajući Međunarodnu organizaciju rada (ILO) kao nadležno telo zaduženo za standarde rada. Na ovoj temi se ne radi u okviru radnih tela STO. Međutim, sekretarijati dve organizacije rade zajedno na tehničkim pitanjima pod parolom „doslednosti“ u globalnoj ekonomskoj politici.

Osim osnova njima nije lako da se dogovore, i pitanje primene na globalnom nivou je minsko polje.

Zašto je ovo pitanje u okviru STO? Oko čega se vodi debata?

Četiri šira pitanja postavljaju se unutar i izvan STO.

- **Analitičko pitanje:** ako zemlja ima niže standarde za radnička prava, da li njen izvoz stiže nepravednu prednost? Da li bi ovo prisililo sve države da snize svoje standarde („trka ka dnu“)?

- **Pitanje odziva:** ukoliko postoji „trka ka dnu“, da li bi države trebale da trguju samo sa onima koji imaju slične standarde rada?
- **Pitanje pravila:** da li bi STO pravila trebalo izričito da dozvoljavaju vladama da preduzmu trgovinske mere kao sredstvo pritiska na druge države da se prilagode?
- **Institucionalno pitanje:** da li je STO odgovarajuće mesto za diskusiju i postavljanje pravila o radu - ili za njihovo sprovođenje, uključujući i pravila ILO?

Pored toga, sve ove tačke prožima osnovno pitanje: da li bi trgovinske mere mogle da se koriste da se nametnu standardi rada, ili bi to jednostavno bio izgovor za protekcionizam. Slična pitanja se postavljaju o standardima, odnosno sanitarnim i fitosanitarnim merama i tehničkim preprekama trgovini.

STO sporazumi se ne bave standardima rada kao takvim.

S jedne strane, neke države bi želele da se to promeni. Pravila i discipline STO, one tvrde, obezbedile bi snažan podsticaj za države članice da poboljšaju uslove na radnom mestu, kao i „međunarodnu koherentnost“ (izraz korišćen da opiše napore da se obezbedi da se politike kreću u istom smeru).

S druge strane, mnoge države u razvoju veruju da za to pitanje nema mesta u STO okvirima. Tvrde da je kampanja da se pitanja rada nametnu u STO zapravo pokušaj industrijskih zemalja da potkopaju komparativnu prednost trgovinskih partnera sa nižim platama, i da bi to moglo da potkopa njihovu sposobnost da podignu standarde kroz ekonomski razvoj, posebno ako se otežava njihova sposobnost da trguju. Takođe tvrde da predloženi standardi mogu biti previsoki za njih na njihovom trenutnom nivou razvoja. Ove zemlje takođe tvrde da su naponi da se standardi rada dovedu u arenu multilateralnih trgovinskih pregovora malo više od paravana za protekcionizam.

Na složenijem zakonskom nivou je i pitanje odnosa između standarda Međunarodne organizacije rada i sporazuma STO, na primer da li i kako standardi ILO mogu biti primenjeni na način koji je u skladu sa pravilima STO.

Šta se desilo u STO?

U STO se vodila naporna debata, posebno tokom 1996. i 1999. godine. Na Singapurskoj konferenciji 1996. godine, članice su se složile da su posvećene priznatim osnovnim standardima rada, ali da oni ne bi trebalo da se koriste za protekcionizam. Ekonomsku prednost zemalja sa niskim platama ne treba dovoditi u pitanje, ali STO i ILO sekretarijati bi trebalo da nastave svoju postojeću saradnju, navela je deklaracija. U zaključnim razmatranjima predsedavajući, Ministar trgovine i industrije Singapura, dodao je da deklaracija nije stavila pitanja radnih standard na dnevni red STO. Države kojima je to od interesa nastavljaju pritisak za veće angažovanje STO, ali za sada ne postoje radna tela koja se bave tim pitanjem.

Pitanje je pokrenuto i na ministarskoj konferenciji u Sijetlu 1999. godine, ali nikakav sporazum nije postignut. Ministarska konferencija u Dohi 2001. godine potvrdila je Singapursku deklaraciju o radu bez bilo kakve posebne rasprave.

ANEKS

Članice STO i datum pristupanja

Albanija 8. septembar 2000.
Angola 23. novembar 1996. (GATT: 8. april 1994.)
Antigva i Barbuda 1. januar 1995. (GATT: 30. mart 1987.)
Argentina 1. januar 1995. (GATT: 11. oktobar 1967.)
Australija 1. januar 1995. (GATT: 1. januar 1948.)
Austrija 1. januar 1995. (GATT: 19. oktobar 1951.)
Bahrein 1. januar 1995. (GATT: 13. decembar 1993.)
Bangladeš 1. januar 1995. (GATT: 16. decembar 1972.)
Barbados 1. januar 1995. (GATT: 15. februar 1967.)
Belgija 1. januar 1995. (GATT: 1. januar 1948.)
Belize 1. januar 1995. (GATT: 7. oktobar 1983.)
Benin 22. februar 1996. (GATT: 12. septembar 1963.)
Bivša Jugosloveska Republika Makedonija (BJRM) 4. april 2003.
Bocvana 31. maj 1995. (GATT: 28. avgust 1987.)
Bolivarska Republika Venecuela 1. januar 1995. (GATT: 31. avgust 1990.)
Bolivija 12. septembar 1995. (GATT: 8. septembar 1990.)
Brazil 1. januar 1995. (GATT: 30. jul 1948.)
Brunej 1. januar 1995. (GATT: 9. decembar 1993.)
Bugarska 1. decembar 1996.
Burkina Faso 3. jul 1995. (GATT: 3. maj 1963.)
Burundi 23. jul 1995. (GATT: 13. mart 1965.)
Centralnoafrička republika 31. maj 1995. (GATT: 3. maj 1963.)
Crna Gora 29. april 2012.
Čad 19. oktobar 1996. (GATT: 12. jul 1963.)
Česka 1 januar 1995. (GATT: 15. april 1993.)
Čile 1. januar 1995. (GATT: 16. mart 1949.)
Danska 1. januar 1995. (GATT: 28. maj 1950.)
Demokratska Republika Kongo 1. januar 1997.
Dominika 1. januar 1995. (GATT: 20. april 1993.)

Dominikanska Republika 9. mart 1995. (GATT: 19 maj 1950.)
Džibuti 31. maj 1995. (GATT: 16. decembar 1994.)
Egiptat 30. jul 1995. (GATT: 9. maj 1970.)
Ekvador 21. januar 1996.
El Salvador 7. maj 1995. (GATT: 22. maj 1991.)
Estonija 13. novembar 1999.
Evropska unija (prethodno Evropske zajednice) 1. januar 1995.
Fidži 14. januar 1996. (GATT: 16. novembar 1993.)
Filipini 1. januar 1995. (GATT: 27. decembar 1979.)
Finska 1. januar 1995. (GATT: 25. maj 1950.)
Francuska 1. januar 1995. (GATT: 1. januar 1948.)
Gabon 1. januar 1995. (GATT: 3. maj 1963.)
Gambija 23. oktobar 1996. (GATT: 22. februar 1965.)
Gana 1. januar 1995. (GATT: 17. oktobar 1957.)
Granada 22. februar 1996. (GATT: 9. februar 1994.)
Gruzija 14. jul 2000.
Grčka 1. januar 1995. (GATT: 1. mart 1950.)
Gvajana 1. januar 1995. (GATT: 5. jul 1966.)
Gvatemala 21. jul 1995. (GATT: 10. oktobar 1991.)
Gvineja 25. oktobar 1995. (GATT: 8. decembar 1994.)
Gvineja Bisao 31. maj 1995. (GATT: 17. mart 1994.)
Haiti 30. januar 1996. (GATT: 1. januar 1950.)
Holandija 1. januar 1995. (GATT: 1. januar 1948.)
Honduras 1. januar 1995. (GATT: 10. april 1994.)
Hong Kong, Kina 1. januar 1995. (GATT: 23. april 1986.)
Hrvatska 30. novembar 2000.
Indija 1. januar 1995. (GATT: 8. jul 1948.)
Indonezija 1. januar 1995. (GATT: 24. februar 1950.)
Irska 1. januar 1995. (GATT: 22. decembar 1967.)
Island 1. januar 1995. (GATT: 21. april 1968.)
Italija 1. januar 1995. (GATT: 30. maj 1950.)
Izrael 21. april 1995. (GATT: 5. jul 1962.)
Jamajka 9. mart 1995. (GATT: 31. decembar 1963.)

Japan 1. januar 1995. (GATT: 10. septembar 1955.)
Jemen 26. jul 2014.
Jermenija 5. februar 2003.
Jordan 11. april 2000.
Južna Afrika 1. januar 1995. (GATT: 13. jule 1948.)
Kambodža 13. oktobar 2004.
Kamerun 13. decembar 1995. (GATT: 3. maj 1963.)
Kanada 1. januar 1995. (GATT: 1. januar 1948.)
Katar 13. januar 1996. (GATT: 7. april 1994)
Kenija 1. januar 1995. (GATT: 5. februar 1964.)
Kina 11. decembar 2001.
Kineski Taipei 1. januar 2002.
Kipar 30. jul 1995. (GATT: 15. jul 1963.)
Kirgistan 20. decembar 1998.
Kolumbija 30. april 1995. (GATT: 3. oktobar 1981.)
Kongo 27. mart 1997. (GATT: 3. maj 1963.)
Koreja 1. januar 1995. (GATT: 14. april 1967.)
Kostarika 1. januar 1995. (GATT: 24. novembar 1990.)
Saudijska Arabija 11. decembar 2005.
Kuba 20. april 1995. (GATT: 1. januar 1948.)
Kuvajt 1. januar 1995. (GATT: 3. maj 1963.)
Laos 2. februar 2013.
Lesoto 31. maj 1995. (GATT: 8. januar 1988.)
Letonija 10. februar 1999.
Lihtenštajn 1. septembar 1995. (GATT: 29. mart 1994.)
Litvanija 31. maj 2001.
Luksemburg 1. januar 1995. (GATT: 1. januar 1948.)
Madagaskar 17. novembar 1995. (GATT: 30. septembar 1963.)
Madjarska 1. januar 1995. (GATT: 9. septembar 1973.)
Makao, Kina 1. januar 1995. (GATT: 11. januar 1991.)
Malavi 31. maj 1995. (GATT: 28. avgust 1964.)
Maldivi 31. maj 1995. (GATT: 19. april 1983.)
Malezija 1. januar 1995. (GATT: 24. oktobar 1957.)

Mali 31. maj 1995. (GATT: 11. januar 1993.)
Malta 1. januar 1995. (GATT: 17. novembar 1964.)
Maroko 1. januar 1995. (GATT: 17. jul 1987.)
Mauricijus 1. januar 1995. (GATT: 2. septembar 1970.)
Mauritanija 31. maj 1995. (GATT: 30. septembar 1963.)
Meksiko 1. januar 1995. (GATT: 24. avgust 1986.)
Mijanmar 1. januar 1995. (GATT: 29. jul 1948.)
Moldavija 26. jul 2001.
Mongolija 29. januar 1997.
Mozambik 26. avgust 1995. (GATT: 27. jul 1992.)
Namibija 1. januar 1995. (GATT: 15. septembar 1992.)
Nemačka 1. januar 1995. (GATT: 1. oktobar 1951.)
Nepal 23. april 2004.
Niger 13. decembar 1996. (GATT: 31. decembar 1963.)
Nigerija 1. januar 1995. (GATT: 18. novembar 1960.)
Nikaragva 3. septembar 1995. (GATT: 28. maj 1950.)
Norveška 1. januar 1995. (GATT: 10. jul 1948.)
Novi Zeland 1. januar 1995. (GATT: 30. jul 1948.)
Obala Slonovače 1. januar 1995. (GATT: 31. decembar 1963.)
Oman 9. novembar 2000.
Pakistan 1. januar 1995. (GATT: 30. jul 1948.)
Panama 6. septembar 1997.
Papua Nova Gvineja 9. jul 1996. (GATT: 16. decembar 1994.)
Paragvaj 1. januar 1995. (GATT: 6. januar 1994.)
Peru 1. januar 1995. (GATT: 7. oktobar 1951.)
Poljska 1. jul 1995. (GATT: 18. oktobar 1967.)
Portugal 1. januar 1995. (GATT: 6. maj 1962.)
Republika Slovačka 1. januar 1995. (GATT: 15. april 1993.)
Ruanda 22. maj 1996. (GATT: 1. januar 1966.)
Rumunija 1. januar 1995. (GATT: 14. novembar 1971.)
Ruska Federacija 22. avgust 2012.
Samoa 10. maj 2012.
Sejšeli 26. april 2015.

Senegal 1. januar 1995. (GATT: 27. septembar 1963.)
Sent Kits i Nevis 21. februar 1996. (GATT: 24. mart 1994.)
Sent Vinsent i Grenadini 1. januar 1995. (GATT: 18. maj 1993.)
Sijera Leone 23. jul 1995. (GATT: 19. maj 1961.)
Singapur 1. januar 1995. (GATT: 20. avgust 1973.)
Sjedinjene Američke Države 1. januar 1995. (GATT: 1. januar 1948.)
Slovenija 30. jul 1995. (GATT: 30. oktobar 1994.)
Solomonska ostrva 26. jul 1996. (GATT: 28. decembar 1994.)
Surinam 1. januar 1995. (GATT: 22. mart 1978.)
Svazilend 1. januar 1995. (GATT: 8. februar 1993.)
Sveta Lucija 1 januar 1995 (GATT: 13 april 1993)
Španija 1. januar 1995. (GATT: 29. avgust 1963.)
Šri Lanka 1. januar 1995. (GATT: 29. jul 1948.)
Švajcarska 1. jul 1995. (GATT: 1. avgust 1966.)
Švedska 1. januar 1995. (GATT: 30. april 1950.)
Tadžikistan 2. mart 2013.
Tajland 1. januar 1995. (GATT: 20. novembar 1982.)
Tanzania 1. januar 1995. (GATT: 9. decembar 1961.)
Togo 31. maj 1995. (GATT: 20. mart 1964.)
Tonga 27. jul 2007.
Trinidad i Tobago 1. mart 1995. (GATT: 23. oktobar 1962.)
Tunis 29. mart 1995. (GATT: 29. avgust 1990.)
Turska 26. mart 1995. (GATT: 17. oktobar 1951.)
Uganda 1. januar 1995. (GATT: 23. oktobar 1962.)
Ujedinjeni Arapski Emirati 10. april 1996. (GATT: 8. mart 1994.)
Ujedinjeno Kraljevstvo 1. januar 1995. (GATT: 1. januar 1948.)
Ukrajina 16. maj 2008.
Urugvaj 1. januar 1995. (GATT: 6. decembar 1953.)
Vanuatu 24. avgust 2012.
Vijetnam 11. januar 2007.
Zambia 1. januar 1995. (GATT: 10. februar 1982.)
Zelenortska ostrva 23. jul 2008.
Zimbabve 5. mart 1995. (GATT: 11. jul 1948.)

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

339.54:061.1(100)
VODIČ kroz svetsku trgovinsku organizaciju / [prevod Jelena
Kajganović]. - Beograd : ISAC Fund Centar za međunarodne i bezbednosne
poslove, 2015 (Beograd : Colografx). - 79 str. ; 30 cm. - (Edicija Vodiči)
Prevod dela: Understanding the WTO. - Tiraž 300.

ISBN 978-86-86383-23-5

а) Светска трговинска организација

COBISS.SR-ID 219573516